PETAR LIPPERT

OD DUŠE K DUŠI

„VRELO ŽIVOTA“

KNJIŽNICA ZA DUHOVNI ŽIVOT

KNJIGA OSMA

PETAR LIPPERT D. I.

OD DUŠE K DUŠI

PISMA DOBRIM LJUDIMA

PREVEO

JURAJ SKRADNINAC

SARAJEVO

NADBISKUPSKI ORDINARIJAT VRHBOSANSKI

Br. 2630/39-2 L. S.

IMPRIMATUR!

Sarajevo, 24. listopada 1939.

Generalni vikar:
Dr. A. Buljan.

PREDGOVOR.

Pokraj svih napora oko blagostanja i sticanja bogatstva čovjek možda nikad nije bio siromašniji nego je danas. I kad su njegove riznice pune blaga, on ćuti da to sve nije ništa, jer su srca prazna. Mnoga srca i duše, i jer je tako malo ljudi s kojima bi čovjek mogao da govori pouzdano i povjerljivo o onome što je u dnu svačije duše. O velikim i malim pitanjima koja dušu muče.

Dolaze znanci, kaže jedan suvremeni naš pisac, i govore mi, ali nebitne, neznačajne stvari. Nijedna me riječ ne dira. To nisu riječi od srca ni od duše. Ne ulaze u me . . . Ne znaju dobri prijatelji tajna moje duše. Ili za njih ne mare... Oni misle da me zabavljaju one stvari koje me ne zabavljaju kao karte, plesovi, saloni, toalete. Ne znaju prijatelji da me ne zanimaju ni slava i čast, pa ni čajevi ni smokingi.« »Ne, moji dobri, stvar nije u tome«. »Vjerujte mi, i moje je srce pomalo otvrdnulo . . . Ali katkada bih da zaplačem od toga: što je svijetu tako teško naći bratsku ili sestrinsku dušu, što se tako teško sporazumjeti od srca k srcu. A ništa ne bi bilo prirodnije. Kao zagrljaj dvaju čempresa, kao približenje dvaju golubova, duša bi se morala naći s dušom. Kad toga nema, meni razgovori . . . udaraju o bubnjiće kao nerazumljiva kineska muzika . . . Sve mi je onda strano, nepoznato, zagonetno, kao nerješivi hijeroglifi ili daleki istočni ideogrami. Jedan je ponor u meni. Ali evo drugi mnogo veći ponor oko mene, a taj me dijeli od lju-

di što govore o spoljašnjim i prolaznim stvarima, o bljesku i varavim sjenkama.«

Ovaj jecaj srca, tako ljudski i tako potresan, našeg Tina Ujevića odmnijeva u srcima mnogih naših inteligenata. Svih onih koji su nadišli prolaznosti i traže pravu, istinsku stvarnost. Koji ne znajući ili znajući idu za Bogom i njegovim životom.

Potrebi tih duša i srdaca kod nas htio bi da odgovori prijevod ovog djela «Od duše k duši« glasovitog njemačkog duhovnog pisca Petra Lipperta. Ukoliko dakako knjiga može zamijeniti čovjeka i ukoliko prijevod može izraziti izvorni drhtaj piščeve duše. Ali kakva takva, držimo da će ispuniti jednu veliku prazninu i biti od pomoći mnogima. Jer rijetko je kad čovjek tako snažno a istodobno tako prijateljski i ljudski znao govoriti o onome »bitnom i važnom«, što makar i zapretano i iskreno živi u dušama. Ovi listovi nisu uostalom nikakvi namješteni razgovori, to su retci upravljeni živim ličnostima o pitanjima koja su ih mučila. Možda među njima i vi nađete svoje pitanje i oćutite po prvi put da vas je netko istinski i duboko razumio. To je svakako iskrena želja onih, koji vam ovu knjigu danas predaju na hrvatskom jeziku.

Uredništvo »Vrela Života«.

OD DUŠE K DUŠI

1. pismo

»ČOVJEKA NEMAM«.

Vrlo poštovani gospodine! Kao neznanac obratili ste se na me svojim pismom i molili da Vam to oprostim. Ali čitajući ga učinilo mi se da me nagovara pouzdani prijatelj i kao da iz njeg odjekuju dobro poznati glasovi. Prije svega onu veliku želju, što je iz njega govorila, sreo sam već više puta u riječima i pismima i potištenim ljudskim očima, prastaru tužnu žalbu: *Hominem non habeo. Čovjeka nemam*, koji bi mo pomogao da se maknem. To je ono, što Vam sada najviše nedostaje, čovjek, koji u rukama nosi ključeve, da otvori vrata, pred kojima Vi često i zbunjeni stojite; koja pravo ni ne vidite, već ih samo kao u tami i nestrpljivo naslućujete. Imate pravo, mi smo upućeni na ljude u razvoju svoga vlastitog nutarnjeg života. Imate potpuno pravo, da je najznačajnija crta kršćanstva poslanje ljudi: *Idite i naučavajte!* Upućivati žedne duše ljudima. »Tko Vas sluša, mene sluša« govori onaj, u kome ključaju izvori žive vode.

Da, to Vama nije ništa novo! Ali Vi tražite ljude koji bi neposredno i u povjerljivoj blizini nešto na-

fcita govorili i poklanjali Vašoj duši, koji bi Vas prevodili preko zapreka tako sićušnih i malenih, da se uzvišena nauka Crkve Kristove njima ne bavi, a preko kojih se ipak ne može prelaziti! Ljude tražite, koji bi Vama i samo Vama prijazno rekli riječ otkupljenja onda kad Vaš nutarnji život počne zastajati i kočiti se, ili iscrpljivati se u svojim besplodnim naporima. Zar ne, da sam Vas pravo razumio, Vi trebate čovjeka, koji bi Vas riješio sumnja ili Vas barem razumio, koji bi Vam odgovarao na pitanja ili u najmanju ruku znao Vas strpljivo saslušati, koji bi Vas vodio preko zapreka i nepogoda Vašeg nutarnjeg života, bodreći Vas i mireći Vas. Takav netko Vam nedostaje.

Mogao bih Vam najprije kazati, da imade mnogo ljudi, koji bi Vašoj duši mogli šta reći. Samo ti ljudi ne znaju ništa o tome, a Vi sami ne poznate ovih pomoćnika, dok Vam ih Bog ne pošalje. To su ljudi koji stanuju u Vašoj kući ili od Vas nešto traže ili Vas susreću putem; ponekad su to drugovi, katkad tek djeca, često puta svećenici u propovijedima ili ljudi, koji su napisali kakvu knjigu. Svi ovi ljudi imadu možda za nas kakvu poruku, ali među riječima što ih govore, mnoge prolaze mimo nas, jer nas se ne tiču. Odjednom međutim iskrsne jedna misao, koja bljesnuvši poput munje, prodre u našu dušu, potrese nas kao poznati glas u tuđini, i potakne nas na razmišljanje, opomene nas, stane nas svjetovati ili sokoliti. Treba samo da stalno prisluškujemo i budemo

dovoljno znatiželjni pa da ove zapretane Božje riječi zamijetimo. Ali nemojte misliti, da su to možda samo slučajnosti! Ne u tim riječima krije se namjera, osnova, volja Providnosti.

Ali Vi bi ipak htjeli imati čovjeka na koga ne bi trebali čekati, kao što slijepac ili zalutao čovjek čeka na spasonosni slučaj. »Trebao bih ispovjednika« pišete nešto zbunjeno, jer pritom mislite: iako ih dovoljno imam. Imate pravo, zato morate i dalje tražiti i mučiti se, dok ne nađete koga pobožna, no prije svega mudra i dobra poznavaoca duša. To ćete lako osjetiti kad Vas susretne. Ali onda se nemojte zadovoljiti time, da mu od vremena do vremena išapćete svoje pogrješke i grijehe: otvorite mu i najkrajnija vrata svoje duše, svoga života i svojih dnevnih poteškoća; dajte mu prilike da Vas pita. A i sami izlažite srčano svoje tužbe ili pitanja, makar Vam se u času izlaganja pričinjala neizrecivo ludim, plitkim, nevažnim, makar Vam se učinilo da i ne postoje. Ali »ne smijemo ispovjednika previše dugo zadržavati« pišete Vi. Naravno, jer u crkvi pred ispovjedaonicom, kad iza Vas u dugom redu čekaju mnogi, nema puno, nema dovoljno vremena, da samo Vaša vlastita duša dodje do riječi, ne osvrćući se na dušu umornog čovjeka, koji tu unutra vrši svoje zvanje. Kratkim, dragocjenim trenutcima ispovijedi treba priprave. Čovjek, koji drugome poklanja svoje puno povjerenje, morao bi pred njim dugo vremena moći šutjeti i imati puno vremena, da is-

pita i ocjeni svoju bojažljivu dušu. Dakle idite, to bih Vam savjetovao, i izvan ispovijedi k svome ispovjedniku! Molite ga za razgovor, dajte da Vas upozna, ne toliko po vanjštini, po imenu i porijeklu, koliko po onome, što u Vašoj duši djeluje, što joj prijeti, što je privlači, ili je opominje. Nemojte se strašiti da mu donesete ceduljicu, na kojoj je ukratko ispisan Vaš nutarnji život i pustite ga, da se za ove kratko nabačene riječi zakvači i da izvlači na svijetlo sasvim zakopane stvari Vašeg bića. Ali — kada bi to svi htjeli činiti — kažete, plašljivo. Da, ne će to svi raditi, pa tako Vama i svećeniku ostaje kadkad vremena za takve svakodnevne posjete pa i pismene, jer se često dogadja, da je pismena izmjena misli jedino moguća i umjesna, jer se i pismom može mnogo toga reći, kako to dokazuje sam Vaš list.

Oprostite na ovom svemu pripovijedanju! Cijelo vrijeme jasno ćutim da se Vaše posljednje, najtajnije želje ni dotakao nisam. *Hominem non habeo! Čovjeka nemam,* onoga jedinoga, koji je od Boga mojoj duši odredjen za vidljivog anđela čuvara i Rafaela, mojih nutarnjih puteva. Zar ne, da ste to htjeli reći! Vi mislite kakva čovjeka,koga Bog Vama osobito šalje, kao posve vjerna, nesebična prijatelja, koji razumije i čija će jedna riječ ili samo tiho ćutanje biti dovoljno, da Vašu dušu istinski takne, uzdigne, izliječi i utješi. Vaše vjerovanje nije izlišno; jer takova težnja živi u srcima svih ljudi,

iako je većina ne tumači pravo. Ima dosta ovakovih ispunjenih želja, koje opravdavaju vjeru u mogućnost ispunjenja. Treba dakle da otkrijete Vama određenu dušu. Mi se današnji ljudi teško u tome snalazimo, jer smo jedan spram drugoga previše nepovjerljivi, a i moramo biti, jer vodimo međusobno samo užurbane, tašte, dokone, svakodnevne, površne pa i nepoštene razgovore, čak i sa svojim prijateljima. — Ne usudjujemo se ni riječi reći o važnim pitanjima, o brigama, spoznajama, o veselju, a sve iz bojazni da ne budemo neshvaćeni ili ismijani. Pa tako cijelog života, ne saznajemo da i druge duše što su oko nas diraju ista pitanja, te da isto tako bolno i uzaludno kao i mi čekaju duboki glas zvona, kome bi skladno mogli odgovarati. Imate li pouzdanog prijatelja? Jeste li ikada s njime govorili o Bogu i duši, o vjeri i nadi? »Voditi duhovni razgovor« nazivali su to bogoljubni stari učitelji. Možda već godinama idete pokraj Rafaela koji Vam je podijeljen, a toga ni ne slutite. Ali ne bojte se! Vi ste već našli srčanosti, da mi kao »neznanac« pišete i tako otvorili vrata k unutarnjim pretincima svoje duše. Ne dopustite, da se opet zatvore! Odsad će Vam biti lakše izaći iz zatvorene samoće k čovjeku u koga se pouzdajete i govoriti mu o velikoj čežnji ljudske duše za domom, o grijehu i sumnjama, o teško izvojevanom dobru i čistom veselju u Bogu. Pa kad tako budete govorili, čut će Vas Vaš

anđeo i odgovorit će Vam veselo i utješno: Gledaj, evo me!

Još nešto. Takav čovjek koji razumije spada među odabranike milosti Božje. Molite dakle za prijatelja, koji će biti prijatelj i ispovjednik Vaše duše.

Od Boga mora doći i k Bogu nas voditi. Nemojte misliti da je to baš jednostavno. Ne naslućujete da Vam time najavljujem buduća odricanja, a možda i razočaranja. Ako nađete vođu svoje duše, Vi ćete ga s veseljem pozdraviti, i ćutjet ćete da ste spašeni njegovom riječju, da ste sigurni pod vodstvom njegove ruke, pa ćete mu možda reći, ako i ne glasno a ono ipak sasma skrivenom šutljivom zahvalnošću: »ja se pouzdavam u te kao što se pouzdavam i u Boga, jer te smatram sličnim uzročniku svega dobra«. Pa ipak, baš zato, što je on anđeo Božji, ne smijete se na njega oslanjati. Kako Vam on smije samo ono reći, što mu je Bog dopustio, njegova mudrost smije Vas naučiti samo, da je Bog svuda u svemu i iznad svega. Da, najviše što Vam on može učiniti bit će da Vas ostavi sama — s Bogom. Jer put se k Bogu u svom najstrmijem dijelu zove samoća. Čovjek se konačno mora sam pomoću Božjom odvažiti da se Bogu preda, jer nitko ne može u zastupstvu preuzeti odgovornost za tuđa djela i samu nečiju nutarnju odluku.

Zato Vas već danas moram razočarati o Vašem duhovnom vođi, ako Bog nađe shodnim, da Vam

takovog anđela svjetlosti jednom pošalje: on mora biti nevidljiv, jer mora biti proziran. On ne smije zasjenjivati svijetlosti između Vas i Boga, nego kroza nj, kao kroz kristal što sakuplja predmete oko sebe, morate vidjeti Boga, Božju veličinu i dobrotu, morate razabrati za što se u nj isključivo i sasvim morate pouzdati. *Hominem non habeo, čovjeka nemam,* to je sad vapaj Vaše čežnje; od ove čežnje mora Vas vođa, koga Vam šalje Bog, osloboditi utoliko što će zatomiti vapaj za čovjekom i pretvoriti ga u vapaj za Bogom te Vas umiriti.

Nemojte kazati: Davno sam za Bogom vapio i ovaj vapaj za Bogom sili me da tražim čovjeka! Ne, Vi ne znate šta to znači, Boga nemati, doklegod niste bili bez čovjeka, dokle god niste bili bez svih ljudi. Moramo najprije proći mimo ljudi, mimo cijeli svijet, moramo stati široko otvorenim očima na obali drugog svijeta, sviju stvari pa da pojmimo šta je Bog.

A sada, nakon ovog uvoda, prelazim — s Vama plačući — drugim tugaljivim riječima, Vašega lista.

2. pismo.

NAPREDAK.

Prijatelju! Sad ćemo evo govoriti o nemiru Tvoje duše. Susrećem u svakom Tvome pismu nešto poput žalbe sputanog orla. Ti bi htio trčati, jurišati, lebdjeti, poletjeti. Ali u tom, tužiš se, nikad ne uspijevaš; uvijek ostaješ pri kukavnom puzanju. Mučno se iz dana u dan vuče Tvoja duša, izjedana željom, izmučena predbacivanjem samom sebi, crveneći se, kako kažeš, od stida. A još najgore se čini to, što ne znaš ni kuda bi poletio, ne vidiš vrhunca na kojega bi htio da pohrliš. Imaš samo osjećaj da su iza oblaka vječna brda, na koja bi morao doći i preći, jer se tamo iza njih nalazi zemlja što Te privlači, što s tisuću milih glasova, privlači Tebe i mene, zemlja savršenstva, čistoće, ljubavi i sreće. Imam li pravo pretpostavljajući da se Tebe tiče ono, što je ponositi mladić rekao Gospodinu: »Sve sam to obdržavao od svoje mladosti, šta mi još treba, da budem savršen?« (Mt. 19, 20.)

Šta znači biti savršenim kršćaninom? Gdje leže, nove, još neistrošene vrednote? Kako možemo dalje doći i više se uzdići mi sputani ljudi, mi koji smo zarobljeni zvanjem, kućom i običajima svijeta? Tako

mi je, pišeš, kao da uvijek čekam na neko čudo, — a to je zaista ludo, — na čudo koga bi vjera u meni i oko mene morala uzrokovati. Ali sve ostaje kako jest. No prijatelju, hvali Bogu, da sve ostaje, kako jest. Ako pravim putem ideš k svojoj meti, onda i ostaje sve kako jest. Korak za korakom, jednako izdržljivo težiš naprijed. To je neprestano, jednolično putovanje. Kad čovjek posije sjeme u zemlju ostaje više tjedana kao što je i bilo. U crnoj jednoličnosti, u miru koji ništa ne kaže — leži polje, kao da i nije bilo zasijano. A kad jednom sjeme proklija i staneš svaki dan pokraj njega, vidiš li velike promjene? Dan za danom stoje klasovi i ne možeš izmjeriti njihova rasta. Vjetar puše nad njima i kiša ih poliježe, a oni se opet podižu, ali Tvoje nestrpljivo brojanje dana ne vidi da se nešto osobita, nova događa. Ne događa se čudo. A ipak tu se veliko čudo zbiva. Tako Ti nosiš svoje životno čudo u sebi, čudo kojim dozrijeva u Tebi Božje dijete. Svakim danom koji prođe bez ubojite tuče, rasteš ovim životom sve više u Boga. A da ni ne znaš i ne osjećaš učvršćuje se u Tebi povezanost s Bogom pa zato Bogu sve ugodnijim postaješ. A u tom je baš smisao i bit svetosti. Ne treba ništa drugo nego ustrajati na pravom putu. Tajne sile, koje u nama i oko nas djeluju primiču nas po sebi bliže k cilju.

A znadeš li, da često izbjegneš pogibelji skretanja s pravoga puta? Znaš li kako mnogo teškog nevremena i gromova prohuji kraj Tvog svetog života?

Zapažaš mnoge presudne časove i izdaleka vidiš iskušenja i privlačivosti kako te vabe. Oni Ti ne mogu ništa da učine. Zašto se tome ne veseliš? A koliki još anđeli zla nevidljivo prolaze mimo Tebe, a da Ti ne mogu škoditi a Ti to ne znaš. Nije li to napredak, slavlje, put, pobjeda, kojim ideš usred tolikih neprijatelja i opasnosti tako sigurno čuvan!

Stoga nemoj biti nezadovoljan s milostima koje Ti je Bog pružio i koje Ti tako spremno upotrebljavaš. Pristupam, tužiš se u pismu, svetim, divnim sakramentima, koji čudesa stvaraju a na meni ne proizvode nikakva čuda. S oltarâ teče dnevno rijeka krvi, koja duše otkupljuje, žrtva, koja svijet obnavlja a ja na sebi ne opažam nikakve obnove. Da li pričest, kruh jakosti i vino junaštva koje gotovo danomice uživam zaista iskorištavam? O ispovjedi i svojim molitvama da i ne govorim. Suho kao pijesak teče sve pokraj moje duše, kao da je u pustaru zakopano a ona ipak žeđa, tako žeđa, velečasni! tužiš se.

Morao bi se s Tobom svađati, nezahvalniče, da ne suosjećam s Tvojim jadima i da me tako jako ne veseli Tvoja nezasitnost. Ta već Te Božja hrana čini zdravim, i da njezinom snagom ideš, dan za danom, Božjem brdu Horebu, zar to nije dovoljan plod da, zadivljen, padneš ničice i toplo se zahvališ? Ne, razmaženi sine kuće Božje, nemaš prava na čudesne doživljaje, na izvanrednosti u svome duhovnom životu, na preobilne utjehe. A to je, priznaj sam, ono,

što bi Ti htio. Plivati svaki dan u novom moru, svaki dan s novog vrhunca s ponosom i blaženošću dolje gledati. Ti uživaoče! Da, to si Ti; to najprije popravi. Ti bi htio ćutjeti, gledati, mjeriti svoj napredak, ali šta Te se to tiče? Slijedi Gospodina slijepo i ne znajući kako si blizu ili daleko od Boga, šta on o Tebi misli. Šta Te se tiče koliko Te on cijeni i kako Te teškim nalazi na svojoj vazi? Šta će Ti svaki dan nova potvrda da je Tvoj Bog ljubav? Šta će Ti svaki dan nove ljubezne riječi od Boga, nova potvrda njegove milosti? Pouzdaj se u njega slijepo, bez pitanja bez drhtaja, bez bojazni: eto, to je pouzdanje djeteta!

A onda, Ti bi htio vidjeti čudo svaki put kad Ti svećenik pruža pričest, kadgod izlaziš iz crkve ili ustaješ od molitve! Trebalo bi da se nešto upadna dešava u Tebi i Tvome životu, neko junačko djelo, neki preokret, novo postanje sviju stvari. O moj dragi, nešto ću Ti reći. Tvoj prikriveni kukavičluk traži tako plašt junaštva, da bi se njime pokrio. Ono, što svakodnevno radiš, doživljuješ, postalo Ti je već dosadno, dugočasno, prazno i suho. Htio bi tome izbjeći pa si zato željan preokreta u svom unutarnjem i vanjskom životu, događajâ, koji bi Ti omogućili da se makar privremeno udaljiš od mračne, čamovite svakdašnjice. Oprosti, ako nemam pravo. Kao stražar stojiš sate na jednom mjestu i da mogneš otići, sanjaš o junačkim jurišima. A vjeruj mi, da se ponekad više napreduje ako čovjek stoji, nego ako nasrtljivo

juriša, da je veće djelo izdržati, nego orkanski sve rušiti.

Ipak ne smijem biti nepravedan prama Tebi, iako si mi prijatelj, pa bih sebi to mogao dopustiti. U Tvojoj duši živi sveta nezasitnost. Nastojiš doći dalje i više, a u toku godina i desetljeća mora se, — misliš, — opaziti vidljiv i osjetljiv napredak. I kod polagana rasta mora na zelenom struku izbiti vidljivo klasje a i zrnje se konačno mora zametnuti. To imaš pravo.

Ali gledaj, ipak draga moja, klonula dušo, zar se ovo napredovanje u rastu i postepeno dozrijevanje jasno ne vidi i u Tvome životu? Sjećam Te, primjera radi, na preokret koji je tokom prošlih godina s Tobom nastupio i o kojem si mi nedavno pisao. Bio je to čas u kome si nutarnje rasvijetljen zavirio u sama sebe. Ti već ne znaš šta si pisao, ali ja sam to marno i lukavo sačuvao pa to sad opet preda Te iznosim. »Kakav je čudan preokret u meni nastupio. Pred godinama najviše me je veselilo sjediti među mojim knjigama u samotnoj sobi. Bio sam veseo kad nisam nikoga vidio, kad nitko nije pitao za mene, kad od mene nitko ništa nije tražio, i kad mi nitko ništa nije donosio. Bio sam vrlo zadovoljan sam sa sobom. Sad mi dolaze ljudi s velikim povjerenjem a ja ih ne odpućujem, ljudi, koje mogu obveseliti i ja se veselim kad ih obradujem; pa i od ljudi, koji hoće da me obvesele, i kojima sam drag, ja zahvalno uzimam, što mi poklanjaju!«

Tako si pisao, pa gledaj sada, nije li to napredak? I to jedini, koji je uopće u našoj moći! To je najljepši, da jedini sigurni znak o porastu naše duhovnosti! Kako je to mnogo da smo svoju vanjštinu, obavitu sjajnim znanjem, svoje neplodne misli, svoju samodopadnu samoću zamijenili živim radom, činima punim ljubavi, da smo se odlučili mjesto da primamo da stvaramo, da učenost zamijenimo ljubavlju i tada tek, od velike ljubavi da dopremo do najvećeg znanja, do gledanja! Vanjski život mora biti nutarnja ljubav, a ljubav će nas voditi daleko i slobodno do pravog znanja. To je naš napredak.

Evo, sad napokon dolazim do pitanja svih Tvojih pitanja. Šta još trebam činiti da budem savršen? Kojim pravcem treba da idem? Odgovaram Ti: Putem 13. poglavlja jednog pisma o vodstvu duša, koje je netko drugi, ne ja, pisao, za Tebe, za mene i za svaku kršćansku dušu. Tamo stoji: »Ljubav je strpljiva, ona je dobrostiva. Ljubav ne zavidi, ne hvali se, nije slavohlepna; ne traži sama sebe, ne ljuti se, ne misli zlo, ne veseli se nepravdi a veseli se istini. Sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada i sve trpi« (I Kor. 13, 4—7). Vidiš, u tom je sav napredak, da rastemo u ljubavi prema Bogu. Prava ljubav stoji u tom, da darivamo i dobro činimo, dajemo i pomažemo. Ima međutim samo jedan oblik Božji pod kojim ga možemo darivati, dobro mu činiti, samo jedan njegov lik na koga se naša dobra volja može spustiti. To je njegovo stvorenje. Možda ga je on samo zato

i stvorio tako potrebna i puna boli da mi ne bi previdjeli kako se jako još možemo na nj prisloniti. Pitam Te dakle, Boga žedna dušo, koliko od dana do dana napreduješ u pravoj ljubavi, koja je strpljiva i dobrostiva, koja sve podnaša, vjeruje i nada se? Promotri, da li dnevno toplije, da, toplije i srdačnije osjećaš sa svakim stvorenjem Božjim i čovječjim, jer nije svako hladno ispunjavanje dužnosti i pravde još ljubav. Pogledaj, koliko si se sama sebe otresao, da druge razumjedneš, štuješ i podnašaš. Koliko su srdačnije Tvoje misli, koliko li blaži Tvoj sud; kako su iskrene Tvoje prijateljske riječi, kako je čista Tvoja darežljivost. Promotri, da li sve brojnije i sve toplije zrake radosnice izlaze iz Tebe u mračni i bijedni svijet.

Kraljevstvo Božje a time i svaki mogući napredak u Tebi je, a ne u Tvome vanjskom životu. Tvoja unutrašnjost mora biti tako velika, skladna, miroljubiva, mirna, mora nadilaziti svijet i sebe samu isto onako kao što je i kraljevstvo Božje. Da li si iznenađen ovom naukom o savršenstvu? To bi bio dokaz da još dugo i daleko moraš putovati. Ali znam, Ti to razumiješ, i ja govorim o onom što Ti sam slutiš. I stoga Ti mogu reći: Budi miran, nisi više daleko od kraljevstva Božjega.

3. pismo

MOLITVA DUŠE KOJA TRAŽI.

Vrlo poštovana gospođice!

Naš zadnji razgovor s koga ste naglo otišli, želeći, čini mi se, prikriti suze što su Vam počele navirati na oči, moram nadopuniti s nekoliko riječi. Vi, ste mi izjavili: Ja više ne molim. Već davno ne! Prestrašio sam se najprije. Koliko mi je ljudi to isto reklo, a svaki sam se put prepao, kao da vidim čovjeka, koji se s brda strmoglavljuje. Ali srećom, ma koliko mi duša ovako strašnu i kratku izjavu dalo, ni kod jedne od njih nisam mogao ustanoviti da bi to bilo točno: sve su molile.

I Vi molite gospođice! a da to ni ne znate; ali ne tako, da to ne bi htjeli. U onoj Vašoj izjavi ja sam vidio veliko, gotovo očajno zapomaganje Vaše duše, a to je bila molitva. Ona izjava bila je uzdrmana neprekidnom bojazni (ne, nije bojazni), nemirom, kojim već godinama jurite po tamnim rudokopima, neumorno tražeći vječno svijetlo izlaza. Ovaj je nemir molitva. Vi ste se smješkali, ne vjerujući, kad sam Vam to rekao. — Pa dobro! Tako Vas moram i dalje proti Vama samim braniti. Upravo kod onog posljednjeg razgovora kazali ste uzdahnuvši teško, kao da bi bili duboko zadubljeni: »Ja ne poznajem više Boga svoga djetinjstva, ali vjerujem i znam da ima

jedna sila, koja me vodi«. Radovao sam se kad ste to rekli, i morao sam odmah na mjestu mjesto Vas Bogu zahvaliti. Tada sam Vas pitao: »I ovoj se sili predajete?« — »Da.« — »A ima li ovo predanje nešto srdačna, topla, nekog pouzdanja puna ljubavi?« »Da, ima.« — »Vi mislite o ovoj sili i živite u njoj skriveno i pouzdano?« — »Da, zaista!« — »Pa onda ipak molite!« — »Ali ja joj ne govorim!« — »Onda šutite pred njom?« — »Da, tako bi se moglo reći.« — »Onda ipak molite!« Nasmiješili ste se tada, ali ne više sumnjajući, nego s odlučnom ozbiljnošću čovjeka, koji je prebolio, pa ste rekli: »Ali moje djetinje molitve?«

E, Vaše djetinje molitve! O tom ću danas nastaviti: Vaše Vam se djetinje molitve čine naivne. Istina, srdačno naivne, ali ipak naivne! Kako ste tada molili za mladog zečića i za lutku, s malom, a ipak velikom brigom nepripravna đaka. Vjerujem, da tako ne možete više moliti. A one duge usmene molitve, na koje ste najprije bili primorani i onda godinama s bojažljivom točnošću izvodili, da Vas krivo izgovorena riječ ili nesuvisla misao ne bi primorala da opet iznova započnete! Priznajem ponovno da tako više ne možete moliti, držeći se riječi, vremena, običnosti i broja Očenaša.

A ipak! Opet ćete usmeno moliti i tepati svete riječi pred licem Božjim. Čitat ćete određene izraze s listića, možda čak iz molitvenika. — Početak Vašeg vjerskoga života, Vaša prvotna i korenita molitva to je ono šutljivo pouzdanje kojim štujete silu što

Vas vodi. U toj molitvi kao u klici, leži sve uključeno: i vjera u određene istine, koja Vam izgleda tako daleka i nedokučiva i primanje svetih sakramenata, pred kojim sada još osjećate odvratnost, dapače i određena crkvena molitva i crkvena zapovijed svetkovanja nedjelje, koju sada još smatrate nepojmljivom. Ne očekujte međutim da Vam to sve sada logičnim redom razjasnim, ne mogu Vam objašnjavati kako i zašto se pojedini godišnji krugovi redaju jedni za drugim. Ali činjenica je, da Vi molite, dakle postoji u Vama trag vjere. A tamo gdje vjera ima korijena, tamo ona i raste. Činjenica je također, da stojite pod vodstvom koje Vašu dušu vodi pravim putem i koje je izgrađuje prema cilju kome ona treba da dođe. Dobra volja odozgo i dobra volja iznutra sjedinjuju se i dosad su sporazumno u Vama radile pa će svoje djelo i dalje izvoditi, možda vrlo polako, a možda jednog dana i veselom užurbanošću — no k meti će svakako dovesti Vašu dušu.

Možda će to biti stepenice kojima će se Vaš molitveni i vjerski život postepeno penjati. Sad je pouzdanje u Vašem srcu nijemo, no jednog dana ono će progovoriti. Polagano, bojažljivo, drhćući još možda i sumnjajući a ipak neodoljivo provalit će iz njega: »Ti.« I ponovno će Vas jednog dana ovaj *Ti,* što ga govorite ohrabriti da zavapite do neba prodornom molitvom, koja će se možda sastojati iz jedne riječi: Bože! Bit će još mnogo sumnje u njoj: Ako si, ako si zaista Bože! Ali bit će u njoj i bojazni i čežnje: onda mi pomozi da vjerujem u Te, o Bože! I opet

će se jednog blagoslovljenog časa molitva puna zahvalnosti povratiti u Vašu dušu, pa će se činiti kao duboka i čista zvonjava kad prviput izgovorite: Bože moj! Otada će Vaša duša postati razgovornija. Vi ćete otkriti da riječ »Bog« možete izreći na više načina: sad s pouzdanjem, sad stideći se, zatim opet s nadom a onda opet jadikujući, sad slavlje slaveći, a onda opet raskajano jecajući i još na mnogo drugih načina. Napokon ćete početi još tepati i sricati i druge riječi; a konačno ćete se usloboditi da upotrebljavate i svete riječi, možda psalme. Vi ćete iz same nemogućnosti da vlastitim riječima do kraja izrazite svoje unutarnje bogatstvo pobrati molitve drugih svetih i velikih duša u svetom Pismu, Crkvi i svijetu, služeći se njima kao posuđem. A onda, onda će Vam se odjednom pričiniti da je Vaše bogatstvo presušilo, ali žeđa i glad za molitvom ne će presahnuti. Zato ćete tek onda pravo posegnuti za riječima velikih i svetih duša i u njima tražiti neiscrpive zalihe molitve i puninu molitvenog života, koji se od početka u njima nalazi i koji će na Vašu umornu dušu djelovati pobudno, koji će je podizati i poticati. Eto, tako ćete se opet povratiti usmenim molitvama. Tako ili slično će ići, tko bi to mogao opisati? I tko bi znao kazati, koliko će vremena trebati, kako će dug ili kratak put biti da dođete od jedne do druge stranice svoga molitvenoga puta; možda će biti potrebne godine a možda samo dani! A može i jedna jedina uzvišena molitva koja u trenu nastane, biti tako velika, da cio život ispuni. Jedan jedini usklik: Bože

moj! može tako zvučan biti, da godine i godine ispunja blagoglasnom molitvom. Još nešto, dušo koja tražiš! Vrlo je lako moguće, da između postaja Vašeg molitvenog života bude i križnih postaja, a možda i samo brdo Golgota, da to bude put na kome ćete posrnuti pod kojim doživljajem, sudbinom ili grijehom. Pa ćete zbog toga postati sasma maleni, naravni, ponizni, odreći se sami sebe i tada će Vam samo po sebi doći u usta vjerno i pouzdano i vruće: *Ti. Miserere mei, smiluj mi se . . .*

I kad su Vas jednom potreba i žeđ naučili, da se napajate svetim molitvenim riječima, tada ćete ponovno naći put tajnama vjere, živim riječima objave Božje, činjenici naravi i djelovanja, života i smrti njegovoga sina Isusa Krista. Doći ćete do ovih istina, ne više kao nezrelo dijete, pod pritiskom straha ili sa sumnjom i nevjerovanjem, ali ne, ni sa znanstvenom prpošnošću, ponosnom zasićenošću i samodopadanošću. Nego ćete doći s glađu i zdravom umornošću čovjeka, koji u svojem životu radi i gradi, s blagošću srca, koje je mnogo patilo i često žarom bilo obuzeto, s otvorenošću čovjeka, koji samo za Boga hoće da živi. Tajne i zagonetke vjere činit će Vam se tada doduše gotovo jednako tamnima, ali to ne će više biti tama praznog prostora nego neizmjerna punina tame svanuća, koja prelazi u svijetao dan a nitko ne zna, kako će se to desiti. I tada ćete ponovno posjedovati svoju vjeru, odnosno znati da je imate; Vi je već imate sada, Vi okrutna sumnjačice! I ako i dalje budete trpjeli od crnih bojazni i mučnog

nepovjerenja prema sebi i svojoj pobožnosti — znat ćete barem da duša kao što je Vaša mora uvijek trpjeti, ovako ili onako. Bar ne će to biti bol ljudi, koji sami sebe razdiru, muče i kine.

Konačno ćete se opet — što Vam se sad nemoguće čini — povratiti na čvrsti program i točno određene vjerske dužnosti. Jer pobožnosti treba ipak načina i puteva, kojih će se držati i o koje će se upirati, treba joj djelâ zaobljenih i čvrsto uokvirenih, koja će od srca činiti; i u svojoj plodnosti ona bi se ugušila, kad ne bi dnevno ili nedjeljno mogla svoje plodove pružati. A među ovim plodovima bit će i određene molitvene vježbe i vrijeme molitve. Tako ćete konačno prispjeti molitvenoj običnosti svoga djetinjstva! Ne bojte se ništa! Bit će to sasvim drugačije. Drugačije, nego kod onih mnogih koji od samog molenja ne dolaze do molitve, koji skreću s puta milosti, koja ih zove, bojeći se da ih Bog ne bi možda zadržao pa da tako ne postignu stanovitog broja. — Ne! Vi ćete, znati da Bog od usmene molitve zove i dalje, kada i gdje hoće. Znat ćete i da se poslušna duša, bez riječi da voditi u visine i dubine, gdje ne govori više nikakvim određenim izrazima, ne traži nikakvih riječi, gdje samo u Bogu šuti i miruje. I ona se ne žalosti ako su vlastite ili tuđe riječi kojima se služi nesavršene.

Neka Vam tako molitva, pa i usmena molitva, ne bude više ograda koje se bojažljivo držite i o koju se povređujete, već žal s koga ćete se otisnuti na visoko more Božje!

4. pismo.

NEPOTPUNO KRŠĆANSTVO.

Poštovani prijatelju! Posve beznadno bih pisao ovaj list kad bi se radilo o tome da s Vama budem istoga mnijenja. Mi smo često raspravljali, usmeno i pismeno, i svakiput smo se »složili« a da se od svojih protivnih stajališta nismo odalečili: naš je razum konačno zašutio, u svojim smo se srcima jedan i drugi veselili; ali je dubina naših bića ostala netaknuta. Izjavljujem dakle sada svečano da nemam namjere da Vas k sebi privučem, pa ni s ovim pismom. Ali bih htio još jednom cijelo pitanje od početka do kraja proreśetati a i veselje mi čini, da Vas opet jednom dobro pritisnem, da Vas pobijedim. Baš pravi rat pljačkaša i grabljivca vodim proti Vama, jer nakon svake rasprave s Vama nešto sam dobio; otkrili su mi se u dodiru s Vama novi pogledi i odjeci duha najprivlačije vrste a Vi znate kako ja u tom uživam.

Tako sad ponovno nastupam proti Vama i velim: Vaše shvaćanje kršćanskog života nije ništa bolje nego stvarni život prosječne većine kršćana (pred Va-

šim kršćanskim životom klanjam se s poštovanjem). U Vašoj je duši nesklad između ideala i stvarnosti bolno, mučno napet. Sami od toga trpite a puštate i druge da trpe. Vi imate pred očima potpuno i bezobzirno kršćansko shvaćanje, slobodno od svakog popuštanja i pogađanja, daleko od svakog kukavičluka i neistinitosti, život svježe smionosti u zastupanju i provođenju vjerskog osvjedočenja, nesuzdržljivu otvorenost spram sebe i drugih, besprikorno, neprekidno svladavanje svih strasti i svake sebičnosti — to je ono što ste stalno htjeli da od danas do sutra ostvarite. No uzalud! Stalno bi se ulovili u provali nervoze, od koje trpite Vi i Vaši ukućani, uvijek iznova zapadali ste u potištenost zbog toga što niste postigli što ste htjeli, zbog briga i razočaranja, uvijek Vam se događa da koga čovjeka mrzovoljno primite, hladno otpremite ili osorno odbijete, da koju malu žrtvicu ne ćete da doprinesete, jer, da, jer . . . O, izgovorâ, što ih u takovim trenutcima pronalazimo ima vrlo mnogo i nevjerojatno uvjerljivih, a pravi je ipak razlog, jer ne ćemo! Koliko puta ste mi se na ove gorke istine tužili!

Dobro, ne poričem toga, i ja osjećam s Vama, kako od toga morate trpjeti. No u stvari je to ipak lijepa trpnja i ja Vas od nje za cio svijet ne bi oslobodio. Ja bih za Vas Bogu zahvalio, što niste sami sa sobom zadovoljni, siti, što niste tako punahni i tusti od samodopadnosti. Što činite pogreške, to dakako treba požaliti, ali je nadasve radosna činjenica, da Vi zbog toga trpite i da ćutite kako Vas to ponizuje. Dao Bog da i dalje tako ostane!

A ipak! Htio bih da Vas milost Božja još nečem nauči: da se manje srdite sami na sebe! Da, Vi se previše srdite, i za to ja nastupam proti Vama spuštena koplja. Vi se srdite također i na svoje bližnje što ne ostvaruju uzora, Vašeg uzora kršćanskog života. Vi se srdite na ukućane, podložnike, pretpostavljene, na sve Vaše sudrugove kršćane; Vi se srdite na političke vikače, a srdite se i na šutljivce, Vi se srdite i na one, koji javno govore i pišu, i na one koji razmišljajući »spavaju« iza zidina samostana. I Vaša zla zvijezda hoće da Vi u dnu imate pravo što se srdite. Vi imate uvijek pravo u svojem ocjenjivanju. I Vi znate, kako često sam morao priznati da imate pravo. Činio sam to katkada od srca i s veseljem, a često pokunjeno i zbunjeno, kad ste negdje ustanovili koji novi kukavičluk, neistinoljubivost, neljubeznost, sićušnost, kad ste u crkvi, u propovijedi, u katoličkom listu ili knjizi, u kome redu, kod koga župnika, prelata zapazili kakovu tihu ili upadnu, smiješnu ili gnusnu nepodopštinu. Kako sam se često tada osjećao zatečen i pogođen!

A ipak držim da je to Vaša zla zvijezda da imate pravo. Jer tako ćete se od svih drugih odbiti i osamiti. Vi stojite sami, idete vlastitim mislima, i zato samotnim životnim putem: duboko me se kosnulo,

kad ste se jednoč na to potužili. Kako dugo ćete izdržati? Unutrašnje biti odvojen od svih drugih pa bili to i griješnici toga ljudsko srce ne može podnijeti; za to treba jakosti i moći bogočovječjega srca. Srce, koje se otuđilo od svih ljudi, izlaže se sudbini da sa svakim i sa svime bude nezadovoljno. Takav čovjek ne izlazi više iz tamne uloge prokletog osuđivanja. On ne može više da se bezazleno veseli, pa kako bi se još mogao »radovati s radosnima i plakati s onima koji plaču«? A ovaj »s« spada ipak sigurno u potpuno kršćanstvo.

Kako ćete ove zadnje retke primiti? Znam već: smiješeći se pomalo i sumnjajući. Vi se ne ćete osjećati nimalo povrijeđenim, jer zaista nijeste ni pogođeni. Od majke prirode imate dobru zalihu vesele šale, nasmijane ravnodušnosti, životne vedrine i to Vas je uvijek očuvalo da ne podlegnete takovom zamjeranju. Ali kapljica gorčine staložila se je na dnu Vaše duše i Vi ćete morati podržavati u sebi cijelo more dobrote i izobilnu pomoć osjećaja, da Vam ona postepeno ne bi ogorčala dušu.

Je li međutim potrebno čuvati ovako opasno gradivo u duši? Istina, s ovim naša prepirka tek postaje živahnom. Kao kod svih dubljih naravi i Vaše duševno ustrojstvo sliči posve rasvijetljenom pozorištu, iza koga se nalazi tamna, duboka pozadina. Vaše umovanje o svijetu i životu, o vjerovanju i ćudoređu, o kršćanstvu i vjeri to je ta duboka i bogata pozadina, iz koje iskrsavaju prizori Vašeg duševnog života. I ovo je umovanje nešto osobita. Vi ste čovjek oblih, čvrstih, kao kristal prozirnih pojmova, odlučnog suda, resko logičnih zaključaka. Vaš svijet se sastoji od čvrstih, nepomičnih stajališta. I vjera Vam je kao nepokolebiva pećina, kršćanstvo odlučni, nedjeljivi *da,* kojemu nasuprot stoji isto tako nedjeljivi *ne.* Biti kršćanin to kod Vas znači izabrati jedno stajalište, tako čvrsto ali i tako konačno kao što je konačna točka. Po Vašem nazoru ili je čovjek kršćanin ili nije kršćanin, više ili manje u toj stvari ne postoji. Otud dolazi, da Vam se već svaka pomućenost ideala čini kao njegovo ugasnuće; svaku obzirnost smatrate izdajom, svaku slabost i nedostatnost kao odpad i neprijateljstvo. Tako je kod Vas i s Vašom vlastitom religioznošću, tako prosuđujete i svoje bližnje. Vi nigdje ne vidite pravog kršćanina, jer nigdje ne možete da uočite savršena kršćanina. Tako sumnjate i u opstanak ideala, jer ga ni u jednom čovjeku ne nalazite ostvarena.

Smijem li nasuprot Vašim pogledima na svijet i na vjeru obrazložiti još jednom svoje shvaćanje? Ja gledam kršćanstvo pred sobom kao daleku bezgranično prostranu zemlju, kojom možemo putovati dane i godine, cijelog života, a da nikad ne možemo reći da smo prodrli u unutrašnjost. U ovoj prostranoj zemlji ima bezbroj pojaseva širine i posvuda ima duša koje stoje ili bolje rečeno putuju, plove gore i dolje . . . Svi su oni kršćani, jer su u ovoj zemlji zavi-

čajni, jer su se u nju uselili, ukorijenili, ili jer su u njoj rođeni. Ali svi su oni neizmjerno daleko od čitavoga i potpunog kršćanstva. Ni jedna od njih ne može ovu zemlju proputovati do zadnjih dubina, nijedna je ne može potpuno upoznati. Jer ona uopće nema granica, ni u visinu ni širinu, ona se gubi u Božjoj beskonačnosti. Prema dolje i prema vani ima dakako granice, ali nisu vidljivo i oštro povučene kao kakav pravac. Tko bi se usudio reći: one se nalaze ovdje ili ondje? Sigurno ima krajeva, gdje se kršćanstvo nedvojbeno gubi i prelazi u poganstvo, gdje ono što je božansko neopazice ali sigurno potiskuje nebožansko, gdje grijeh gasi svetost. Ali tko bi se usudio reći, da se ova ili ona duša nalazi izvan kršćanstva, da ne pripada ni tjelu ni duši Crkve! Ako je već jedan od najstrožih i najgorljivijih starih kršćana naravnu čovječju dušu, onakvu kakva od rođenja izlazi nazvao kršćanskom, otkuda bih ja smogao srčanosti da jednoj krštenoj duši, koja se bori i traži, trpi pa čak i moli se, kaje se, sasma i potpuno osporim kršćanstvo?

A ako kršćanstvo u svojoj biti obuhvaća vrlo brojne stupnjeve, ako je ono kao neka *Scala regia*, kod koje najniže stepenice sežu u nedokučivu tamu, a najviše leže u Božjim tajnama, onda veselo i sa zahvalnošću mogu posvud gledati ostvarenu našu svetu i spasonosnu vjeru, makar možda samo u njezinim počecima i nastajanju, kao dio one beskonačne stvarnosti kojoj vode tako strmi usponi. Nije li

ona konačno i kod junačkih svetaca šta drugo nego početak? Samo jedan stoji savršen i pobjedonosan na visini ove Božje ljestvice, Isus, utemeljitelj, jedini idealni priznavalac ove religije. Ali u njemu je također već punina božanskog života. Mi ostali dakle nalazit ćemo se uvijek duboko ispod njega, naš pojedinačni skriveni duhovni život, isto kao naš obiteljski život, narodni život, naše gospodarstvo, naša štampa, naša umjetnost naši užici i naš rad, pa i samo naše služenje Bogu ostaje uvijek beskonačno daleko od toga kršćanskog uzora. Ali ipak nije zato sasma otrgnut od njega, nije da za nj ne zna, da se otuđio od njega. U svima žilama zemaljskog života kruži već kapljica kršćanskog duha: u svima slikama i pojavama života dade se naći trag Isusovih crta, u naivno skromnim, nespretnim ili u oporim i besmislenim molitvama naroda, koje Vas tako mučno odbijaju, u mucanju slabih propovjednika, u nelijepim obredima mnogih seoskih i gradskih crkava, u većini naivno uobraženih priredaba javne dobrotvornosti, kao i u životu trpkoga odricanja, samotnih, zaplašenih, starih i veoma uvrijeđenih djevojaka; u gorljivom traženju umjetnika, koga njegovi susjedi drže budalom kao i u pomamnom čitanju i učenju mladog mislioca, koji traži u knjigama i papirima smirenje za svoja bezbrojna pitanja i sumnje, u svem tome struji već tračak kršćanstva. (Sve ove primjere imam od Vas prijatelju! Sjećate li se?) Ja gledam kršćanstvo kako se veselom nadom pojavljuje nad

otvorenim grobovima, nad cvjetno-bijelim kolijevkama, vidim ga u crkvi i na ulicama, u ljubavi i u pjesmi puka. Sigurno, ono se često pojavljuje samo u malim, raspršenim kapljicama, većinom samo kao uska, zaprašena svijetla putanja, koja se spušta u tamne komore. Naše kršćanstvo potiskuje i pobija cijela poplava nekršćanskih misli i izlika, nekršćanskih riječi i čina. Ali ono je ipak tu, ono živi i djeluje, pa ako je u jednoj duši maleno kao zrnce gorušičino, može ipak narasti do stabla, koje će ovu dušu i hiljadu drugih, koja će cijeli svijet i tisućljeća pokrivati svojom sjenom.

Vi se smijete moj prijatelju, i kažete: Da, da, to znači, da ste vi optimista koji pjeva pjesme i sanjari. I Vi se ćutite beskonačno sigurni i jaki u svome »stvarnom gledanju«, nasuprot mome razasutom, lepršavom shvaćanju, što u zraku lebdi. Da, da, tako je to: moje shvaćanje i moj stav imadu dakako velikih slabosti i zagonetaka i praznine. I ono konačno vodi u pozadinu moga bića, kojeg samo tamno i mučno naslućujem. Ali — ja neznam . . .

Vaš tvrdoglavi prijatelj.

5. pismo

POGREŠKE DRUGIH.

Moj dragi mladi prijatelju!

Sad Te mogu bolje savjetovati, nakon što sam Te vidio iz blizine, u krugu Tvoje obitelji i nakon što sam upoznao i Tvoju dragu (zaista dragu) rodbinu. Kako se držiš prama svojim drugovima, to sam često vidio, ali pritom nisi bio Ti, onaj posve pravi i nepatvoreni Ti. Tako potpuno neprikriven pokazuje se čovjek većinom prama bližoj rodbini, osobito majci, manjoj braći. A ja sam evo sad prisustvovao kao tihi promatrač nekim dnevnim razmiricama i sukobima, koji su Te stalno raspaljivali, pa tako Ti sad mogu podastrijeti svoje utiske i prijedloge.

Odmah ću Ti otvoreno kazati: dobar dio krivice leži zaista na Tebi. Ova krivica ima dakako i svoju svijetlu stranu, ima prije svega zdrav, odličan i plemenit izvor: to je Tvoje temeljito nastojanje oko istine i pravednosti, skopčano s Tvojim živahnim, naglim temperamentom i Tvojom nepridržanom, skoro da ne rekoh bezobzirnom otvorenošću. To je jedan od uzroka i to ljepši i plemenitiji svih onih trvenja i prepiraka i čarkanja u obitelji i izvan nje, u saobraćaju s Tvojim roditeljima i braćom i služinčadi, kao i s Tvojim drugovima i prijateljima. Ti zaista ne-

maš snošljivosti prema navikama i značaju, prema mnijenju i radu svojih bližnjih.

No sad opet čujem Tvoje obične prigovore: »Ali ja se borim proti predrasudama i zabludama i još nečem gorem: proti drzovitostima, neodgojenostima, nesnosnostima. Ne mogu ja ljudima ipak sve propuštati!« Gle, gle, kako je Tvoja nestrpljivost u mislima i osjećajima odmah ponovno uzavrela. Bilo je već časova kad si Ti stanje malo drugačije promatrao i predstavljao; bili su to dakako časovi samozataje i skrušenosti. Čuvam još jedno Tvoje pismo; u njemu stoji i ovo: »Ljudi ovdje (naime Tvoji ukućani) svi su vrlo dobri i ja moram uvijek ubacivati predmet razgovora, koji treba dovesti do razlike u mišljenju! Drugi su tako uviđavni i izbjegavaju, a ja ih čvrsto uhvatim i natjeravam ih da se brane, premda znam, da nemam pravo.«

Vidiš, kako se katkada znaš dobro ocrtati. Pa, Ti si upravo opće-opasan po svoju okolinu kad sa svojim mudrovanjem, svojom strašnom dosljednošću svojim naivnim zanosom smišljaš kako ćeš svijet, život i ljude moći s nekolikim jasnim i istinitim mislima udešavati ili čak i torpedirati. Ne, moj prijatelju, ovu Tvoju krasnu osvajalačku vjeru mladosti, moram razoriti. Ti ne ćeš natjerati svijet i ljude na besprikorno ispravni put kao što ni sam ne ćeš izravnati mnoge neravnosti i krivudanja života, niti ih svratiti na pravi put. A je li to tako zlo? Imade također i dobrotvornih obmana. I sama je Tvoja duša

njome zastrta, kao kakvom zaštitnom koprenom; ni naša sjetila ne smiju upoznati tjelesni svijet kakav zaista jest; a tko je tek dovoljno jak, da duhovnu stvarnost podnese u svoj njezinoj strogoj zbiljnosti? Naravno, ljudi trpe također od predrasuda, zabluda, utvaranja, kojih baš ne bi trebalo. Ali one i ne škode mnogo. Šta stalo, ako se sad ovdje, sad ondje prevarimo, ovu ili onu pomisao propustimo, neko gledište previdimo? I naše zablude imadu u ostalom svoje osobito mjesto i zadaću u organizmu našeg duhovnog života. Kako bi mi inače, — samo da jedan primjer spomenem, — došli do vrijednog i poučnog doživljaja, sloma naime našeg naivnog vjerovanja o vlastitoj nepogrešivosti, kad se nikada ne bi prevarili?

Treba dakle ipak da nadiđemo svoje zablude i da nastojimo doći do potpunog saznanja istine? Da, ali je to unutarnji, polagani tok dozrijevanja, koga mi ne možemo samovoljno obići ili skratiti. Uvijek je to vrlo mučan i opasan pothvat, nekom čovjeku izvana otvoriti nutarnje oko i uklanjati slijepoću ili zaslijepljenost. Za takvo šta treba više znalačkog, nježnog osjećaja, nego ga imaju svi gorljivi ljudi, koji druge kude i koji drugima nastoje naturiti svoju istinu, ili većinom svoju vlastitu slijepoću.

Već odavna si htio da mi upadeš u riječ, to sam ja dobro osjećao, u duhu sam vidio Tvoje razgnjevljeno oko: »Ali ima zabluda i takovih, koje nisu tako bezazlene, ogavnih obmana, škodljivih i nepodno-

sivih gluposti, vrlo opasne kratkovidnosti!« Da, imaš pravo! Mnogi ljudski grijesi i pogreške proističu iz duhovne ograničenosti. Koliko dakle razloga imamo. da blago i milosrdno o njima sudimo! Drugi, veliki dio tih grijeha ima svoj uzrok samo u tjelesnom stanju, u moći navike, zaposlenju, vremenu i u okolini. Ja priznajem, i najbliži i najdraži ljudi imaju mnogo toga, što dnevno u nama izaziva nestrpljivost i srditost. A jesu li to zapravo nedvojbeni grijesi i poroci, koji nas tako gnjeve, jesu li to velike prljavštine, koje zbilja dušu nagrđuju pred licem Božjim, ili su to možda sićušna bockanja i nedostaci, kojima je opterećen njihov način ponašanja, njihovo držanje i govor? Bockanje i nedostatci, koji pred Bogom jedva važe kao krivica, ali koje tim bolnije diraju našu osjetljivost. Bilo bi sigurno bolje, kad svega toga ne bi bilo. Ali kad Ti proti tome s galamom nastupiš, zbog toga se srdiš i kmeziš, ne dovlači li na taj način Tvoja vlastita duša novu mrežu uboda, odvratnu naslagu prašine, ne ćeš li Ti upravo tako svojoj okolini biti još težim i nepodnosivijim, nego je ona Tebi? Na svaki način hrpu nepodnosivosti, koja je u svijetu nagomilana, povećavaš u znatnoj mjeri.

Ljudi imaju i pogrešaka, koje su samo u izvjesnom pogledu pogreške — po svojoj protivnosti, po svojoj razlici »napetosti«, kad se usporede s naravlju ostalih ljudi. Mnogo toga osjećaš u svojoj okolini kao nepodnosivo samo zato, što si slučajno drugačiji.

druge ćudi, druge volje, drugačije raspoložen. Zašto da samo Tvoja volja i raspoloženje, Tvoja osobita svojstva imadnu pravo? Pusti drugima njihovu narav i volju! Oni su sada takovi! Pusti svojoj okolini da po svome načinu živi, jede, govori, šuti i smije se! Često sigurno dobro misle. Pa ako i ne, stalnim prosvjedovanjem i ispravljanjem ne ćeš ih sklonuti da bolje misle, već gore. Budi više tihi posmatrač, psihološki istraživalac, ako Ti se ta riječ dopada. Čvrsto ustanovljuj činjenice: ovi su ljudi takvi i takvi, tako odvraćaju, osjećaju i žele. Pazi na činjenice prijatelju. To već ima u sebi dovoljno teškoće i privlačivosti, da ih ustanoviš, samo u rijetkim slučajevima mogao bi se čovjek odvažiti i na to da ih ruši.

Pa kad bi činjenice i bile vrijedne žalenja, kad bi ih trebalo progoniti i suzbijati — kod svake bolesti oko toga se nastoji — čemu odmah nastupiti bijesno, ognjem i mačem? Mi smo ljudi svi pomalo bolesni i moramo jedni s drugima kao s bolesnicima ophoditi, pažljivo i nježno, s razumijevanjem i obazrivo! Bolesnik bi se mogao tako ponašati da svoju njegovateljicu u očaj natjera — kad ona ne bi bila njegovateljica pa prema njemu još više sućuti imala. Svaki čovjek svojoj okolini mora biti milosrdna sestra, ako hoće da s njome tako mirno i nježno ophodi, tako dobro s njome postupa, da njegov utjecaj zbilja vodi ozdravljenju i poboljšanju.

Milosrdna sestra! I time konačno dolazim na unutarnju religioznu stranu Tvojih pitanja i muka.

Biti milosrdna sestra beskrajno je više i teže nego biti psihološki istraživalac. Za to treba gotovo beskrajna mjera nutarnje čvrstoće, skromnog mišljenja o sebi, samozataje i ljubavi. Činjenice ljudskog duhovnog života može znanost ustanoviti a može ih i razjasniti; ali podnijeti ili nadvladati, iznutra obuhvatiti i liječiti ih može samo svetac. Ona ljubav u čijoj svijetloj snazi čovjek sam sebe nadilazi i uistinu zna u drugima i za druge živjeti, jedina je pozvana da na ljude djeluje, da ih preobražava i da ih popravlja. Ona će zahtjeve uma i savjesti bez straha dovesti do izražaja, ona će opominjujući, kudeći i kažnjavajući uzdići se protiv zabluda i grijeha. Ali ona to ne će činiti strastveno, ogorčeno i srdito, s kakvim novim grijehom, kojega bi sama počinila pa s time samo povećala nered i ludosti.

S ovim sada napokon dolazim k onom odlučnom znaku, po kome ćeš Ti dragi mladi prijatelju, znati ravnati i upravljati sobom, a ne svojom okolinom. Bio si često u pravu, ja sam to vidio; bio si vazda sa svoje strane logičan, a katkada si također i ćudoredno imao pravo. Ali način, moj dragi, način kojim si znao govoriti, način kojim si znao šutjeti, izraz lica kojim si znao popuštati, podložiti se, vrata pritvoriti! »Pa i kad se branimo, tražimo svoje pravo, pa kada se tužimo i sudimo, kad čak i mač povučemo, moraju ipak još u našoj duši zvoniti zvona nutarnjeg mira, mora vladati nepomućeni sklad, sveta mirnoća. Da mirnoća! To je prava riječ! Nešto od Božje mirnoće mora u nama počivati, mirnoće, koja nikada ne će reći uzbudljive, ogorčene riječi o našim, o mojim, o Tvojim bedastoćama, koja u nedokučivom ćutanju i beskonačnom strpljenju čeka naš izlaz i ulaz, pušta da prolaze naše zablude i naša lutanja. Za postupak s ljudima sposobne su samo duše, koje nešto od Božje mirnoće posjeduju, jer su nekoliko zašle već u tajne Božje, u njegovo veliko ćutanje, u njegovu beskrajnu veličinu duha, u njegovu sigurnu, svemoćnu promisao, u njegovu volju koja kroz sve vrijeme gospodari. Tko stoji pod ovim veličanstvenim svodom *»Hagije Sofije«, svete mudrosti* pravoga i živoga Boga, tome se pojavljuju sva ljudska bića u pravoj udaljenosti, da bi o njima mogao ispravno suditi. Taj se ne raspaljuje više zbog malenkosti i nuzgrednosti, pa ni onda kad su te malenkosti šiljci i bodljike i trnje i mačevi, koji ga muče, i probadaju. Jer on, stalno osluškuje čudnovatu vječnu tišinu mora Božjega, koja je tako tiha i mirna, ne zato što bi u njem sve bilo jednako i jednolično, nego zato što je sve puno smisla i veselja u njegovoj misli koja gospodari i ravna svijetom.

To je vjerska strana Tvoga kućnog življenja, koja je neposredno obrnuta Bogu. Ima još jedna strana koja je prema ljudima okrenuta, i ona je i vjerskog značaja. Ti si dobar marljiv i vjeran kršćanin, ali ipak još nisi potpuni apostol kršćanstva, ne propovjedaš još dobro i dovoljno uvjerljivo svojim životom. Znam da si u svom vjerovanju i svojim idealima

nešto osamljen, većina Tvojih drugova ne dijeli ih s Tobom pa i u Tvojoj obitelji ne shvaćaju ih, kako ih Ti shvaćaš. Ali vjeruj mi, ljudi Tvojih pričesti ne će voliti, doklegod budeš tako zajedljiv, silovit, i galamdžija. Tvoje Crkve sve dotle ne će moći trpjeti, dok joj budu pripisivali Tvoju nestrpljivost. Ne će oni Tvoje molitve poštivati i nasljedovati, jer im Ti kad dolaziš od molitve ne pristupaš žarkih očiju i sunčanim smiješkom. Logično bi bilo reći, da Ti nisi još tako ljubazan, kako to Tvoja vjera zahtijeva i očekuje. Ali oni ne govore tako. Oni ne će da budu tako strogi, pa Tebi krivnju pripišu nego je pripisuju Tvojoj vjeri i molitvi. Oni će krivim sažaljenjem reći: šteta ga je! Njegovo kršćanstvo čini ga nepodnosivim, njegova ga samotna molitva zamračuje i otuđuje; njegova svetotajstva skučuju obzorje i slobodu njegove duše. Da, ljudi su već tako nelogični. I, usprkos Tvojoj logici slobodan sam i ja reći: Pa i u ovoj nelogičnosti ljudi, ima nešto prava. Ni sama istina ne smije biti bez ljubavi, jer će biti lažna; i pravednost ne smije biti tvrda i okrutna, jer će biti pristrana. Ni svetac ne smije biti strastven, jer bi njegova svetost bila samo ljudska i odveć ljudska.

Da li se ljutiš na me što sam ovako zao prama Tebi bio, tako zao, kao što samo dobar prijatelj može biti?

6. pismo

SVEĆENIČKO DJELOVANJE.

Oče! Dopustite mi da s Vama progovorim! Sad tek pravo! Da, prije, kad ste k meni dolazili da obavite svoju svećeničku ispovijed, a onda bi usred nje povjerljivo stavili svoju uvelu ruku na moje rame i molili: Vodite me! Onda sam Vam mogao kazati, kao što i mnogim bojažljivim ptičicama reknem: Dijete, budi mirno! Ali već tada bili ste Vi zapravo moj vodič i otac. A tek sad pravo, kad ste vezani uz svoj naslonjač već sedmicama, a možda još i za duge godine — Bog sam zna. Da, oče, sad tek pravo možete me gore voditi. Vi me gledate začuđeno; a znate li, koliko mi je Vaše zadnje pismo dalo?

Ja sam ga uzbuđene duše čitao. Vi žarko čeznete za životom i radom, za stvaranjem i građenjem u velikim prostorima, za žetvom na širokim poljanama. Ćutio sam s Vama, kad sam čitao Vaše drhtave retke koji su s tihom boli govorili i pjevali o davnim danima mladosti, o prvim godinama svećenstva, o bojovnim i snažnim muževnim godinama na velikoj i teškoj župi. Ja mislim ipak da Vam sjećanje ovdje odveć zastire sve, što ste uradili. Svi križevi izgledaju Vam sada kao da stoje u blagom večernjem sumraku.

O kako je lijepo promatrati križeve, kad iz doline u kojoj se smrkava još jednom pogledamo u visine sprovedenog života, tamo gdje smo nekoć stajali o svijetlim podnevnim satima, a gdje sada stoje križevi u zlatnom večernjem suncu! Tako je sada s Vama, oče. Priznajem, dakako, da nije samo sjećanje ono, što Vaš život razvedruje. Ne, bio je to zaista lijep i bogat, upravo potpun, čist i ispravan život. Znam, bilo je međutim i vrludavih dana u njemu, bilo je oklijevanja i tapkanja i sumornih sati, kad Vam se je duša plašljivo sakrivala pred Bogom, jer se je previše nedostojnom osjećala, kad Vam je *Domine, non sum dignus, Gospodine, nijesam dostojan,* suho palilo grlo. Ali koji, ma kako sveti svećenik nije imao takovih sati! No ruka je Vaša ipak dijelila blagoslov kadgod se je podigla s propovjedaonice ili s oltara; a velika i teška dušobrižnička djela stoje kao spomenici na putu Vašeg života. Razumijem da s čežnjom mislite na tu prošlost, sada kad bespomoćno sjedite u svom naslonjaču. Ja Vam ne mislim to sjećanje braniti. Ne, oče, sjećajte se sa zahvalnošću i u duhu *Magnificata* večernje, a prezrite crne sumnje, koje Vam šapću: »Ti uobražena stara budalo! Tako sebi sada umišljaš! Ne vjerujte crnim sumnjama kazao sam Vam često puta, a ako ikada, htio bih Vam sada, kao otac i s očinskom ozbiljnošću zapovijediti: mislite na svoj svećenički život!

Ipak se bojim pri tom, da Vi svom sadanjem životu malu nepravdu činite, kao da bi bio trom i beskoristan i prazan i razbit poput staroga vrča. Oče, nemojte tako šta misliti! Upravo sada ste na visini svoga poslanstva. I zato bih Vas upravo sada htio ocem nazvati, jer divno je što činite, sada u djetinjskoj poniznosti i u ganutljivoj stidljivosti sviju svetaca, koji su crveneći se govorili: sluge smo nekorisne! Upravo sada se kod Vas ispoljava uzoritost Vašega dušobrižništva. Vi se smješkate ne vjerujući, oče; ali poslušajte me mirno u svom bolesničkom stolcu a zbog mene osluškujte usput jadikovke, koje Vaša duša pjeva: tužaljke za domom, za žarkim, vrućim podnevnim satima Vašeg rada u vinogradu Gospodnjem.

Zadnja tajna moći s kojom na druge ljude djelujemo leži izvan naše svijesti; leži u dubini našeg bića i mi je ne možemo neposredno svojim budnim mislima zapaziti, niti s njima svojom voljom hotice upravljati. Naše misli i htijenje samo su izražaj tih dubina bića. One djeluju same po sebi na temelje iz kojih izviru, iznova ih zasjenjujući, pokrećući ih, bojadišući ih, oblikujući i plođujući ih. Zato je naš svijesni rad sigurno od nedogledne važnosti za naš vlastiti značaj kao i za naše djelovanje na druge. No ne ipak tako da bi mi neposredno, jednom riječju, činom ili posezanjem mogli bez daljnjega proniknuti tuđe duše i obuhvatiti ih. Mi možemo, to je očevidno, izazvati mnogovrsne predodžbe, osjećaje i odluke kod naših bližnjih, ali za to ne treba upravo duša; svaki oblak, što plazi, svako cvijeće, drvo, sva-

ki kamen, koji se kotrlja može to također izazvati. I sve to ne mijenja zapravo ništa na podlozi, na sveukupnom pravcu, na izgradnji duša. To ih, istina, može probuditi, dirnuti, pokrenuti, ali samo na području unutar koga se već nalaze; nešto nova i osobito višega ne mogu tako primiti. Samo duše djeluju na duše tako, da se zaista nešto unutarnjeg pokrene, da se nešta živoga ponovo stvara, da nešto proklija i počne rasti. Takvo nutarnje djelovanje u dobru kao i u zlu, proizlazi od duša koje odrazuju svoju narav i prenose nešto svoga ja na druge, naravno kroz mnogostruke posredne prenosioce: glas, pogled, riječ i pismo. No to ne biva samo ovim nešto prostim i hrapavim sredstvima. Još lakše i djelotvornije čini se to eteričnim valovima, neizmjerno tihim pokretima i njihajima koji iz svake duše nečujno izlaze u okolni svijet, kretnjama, kojih ona sama ne zamijećuje a kojima ipak nitko ne može posve izbjeći.

Zato ima — u čovječjoj moći — samo jedno sredstvo, koje može ljude učiniti boljima, čišćima i nesebičnijima, svetijima: biti sam dobar, čist i svet. I najveći od svih dušobrižnika i odgojitelja ljudi mogao se od svog misijskog naloga: — Idite po svem svijetu! — samo onda nečem nadati, ako su upravo apostoli, koje je slao: učenici, prijatelji, izabrane posude bili nosioci božanskog života. Njegovo vlastito podučavanje i propovijedanje bilo je samo zato djelotvorno i stvaralačko, jer je bio onaj, koji »moć imađaše«, jer je svatko »tko je njega gledao, gledao i

Oca«. Dobar čovjek još prije nego je i riječ rekao djelovao je na druge, popravljajući ih i liječeći; a naprotiv čovjek u kojem je makar i posve prikriveno i duboko usađena nečistoća, samoživost ili pohlepa za vladanjem i uživanjem, taj će uvijek zlosretno, zarazno i uvredljivo djelovati na druge. Pa i ma koliko on u drugom smislu propovijedao, sav njegov propovjednički žar ostaviti će u najpovoljnijem slučaju, ljude hladnim a u manje povoljnijem slučaju upravo će duše povrijediti, ozlojediti i ogorčiti. Zato nije tako važno, kakav posao dobar čovjek naizvan vrši, na kome se mjestu nalazi, kakve riječi govori. Glavno je da se duša njegova očituje. A to može biti i pod najnepovoljnijim prilikama i u svakom zvanju. Pokazuje se opet istina stare poslovice, da je čovjek u svojoj pravoj veličini i moći neovisan od stvari i prostora, od vremena i svijeta.

I sada se, moj oče, vraćam k Vama i predstavljam sebi, kako sjedite u bolesničkom stolcu i svakome tko vam dođe strpljivo se nasmješite; kako ništa ne zahtijevate, kako, kad Vam tko u posjet dođe, lagano otežući, s osobitom ljubavlju stavljate brevijar na stolić; i na Vama se vidi kako Vam se duša iz zadubljene molitve vraća u svijet. Predstavljam sebi, kako Vam na čelu počiva nepomućena veselost, pa Vaša okolina jedva pojma ima kako Vam je katkad teško pri duši. Ona ne zna niti to, što ja znam i — oče! oče! Vi mi također odavna niste sve kazali, što bi se moglo pripovijedati o Vašim samotnim sati-

ma, besnenim noćima, vrućim molitvama i tajnim suzama i o svoj Vašoj svećeničkoj žalosti; većinu toga puštate da utone u dubokom moru, na koje je usmjeren Vaš nutarnji pogled, a pred kojim Vam se Vi sami i Vaša nevolja tako nevažni i maleni čine. Vaš *ja* ne može da se osovi na noge pred velikim Bogom, koji Vas ispunja, osvaja i pod sobom drži.

Oče! Vidite, tako, gotovo i ne znajući propovijedate svoga Boga: propovijedate ga svima, koji Vam dolaze u blizinu i koji o Vama čuju i znaju, i još dalje od toga. Jer jedna duša odsijeva još mnogo dalje nego što možemo zapaziti i izmjeriti. Gdjegod koji dobar, Bogu podložan, djetinjski čist čovjek živi, moli, trpi i umire, tamo je ognjište božanske vatre, otud izlazi toplina i blagodat na zemlju. Često puta je to samo u tako laganim valovima da ih ne možemo ni mjeriti, ali oni su ipak tu, i kad bi bilo više takvih ljudi, onda bi bili valovi tako jaki, da bi se mogli izmjeriti. Ali oni postoje i djelovali bi i onda kad bi samo jedan čovjek negdje u dalekoj pustinji tako sjao.

Ali pitate sad začuđeni, pa čemu je onda bilo moje dugogodišnje svećeničko djelovanje, mučno propovjedanje i upravljanje, osnivanje i vojevanje? Zašto ja, budala, nisam već prije potražio ugodni naslonjač, u koga sam sada dospio? Vi me ismjehujete, oče! Bog Vam oprostio, jer drago mi je Vaše nasmješeno zabadanje, ali ću Vam ipak dokazati da nemate pravo što se smijete!

Kao sve stvari ovoga svijeta, tako i dušobrižništvo i odgajanje duša treba izvjesnih preduslova. Ne može se bez daljnjega tome pristupati. Duše moraju doći što bliže, moraju dospjeti na plodnu njivu, u povoljno podneblje, gdje im sunce, vjetar, bura ne mogu škoditi, moraju katkada biti i zidom zaklonjene i od grabežljivih zvijeri zaštićene. To sve još nije rad oko duša, ali je predradnja. Neophodno potrebna, vrlo opsežna, većinom dosadna i dugotrajna. Ona treba golemih priprava, uređaja, beskonačnog znanja i ravnanja. Ovakove je vrste cio i rad crkvenih pastira i poglavara, koji dolazi na vidjelo. Takve je vrste bio i pastoralni rad Vašeg života, koliko se o tom u godišnjacima crkvene povijesti može spomenuti. Radili ste, zajedno sa stotinama tisuća drugih, na tome da dušama pribavite raj, gdje će Boga gledati, da im otvorite utočište pred pogibeljima, da im priredite njivu i zrak gdje će život nicati, da im dajete hranu, koja će im biti za život vječni. Ali da duše također zaista napreduju za to treba neizmjerno više: svijetla, snage, topline i života. A to mora prostrujiti odozgo i iznutra hramom, koga ste sagradili. Ovi titraji dolaze samo od osobnih bića, božanskoga duha u obliku milosti i posvećenja, od Isusa posrednika njegove žrtve i njegovih sakramenta, od ljudi koji duh Isusov posjeduju, od anđela i svetaca, molitelja i pokajnika, od djece i djevica, od priznavaoca i mučenika, ukratko od lica, koja vjeruju, nadaju se i ljube. I Vi, moj oče, odašiljali ste

cijelog svog svećeničkog života takove titraje i što je u Vašem dušobrižničkom radu izravno životno i plodonosno djelovalo to su bili ovi titraji. Vaša posvećena, bogoljubna duša, koja je za ljude revnovala, na taj se je način očitovala i davala i to je ljude obuzimalo i umekšalo, unatoč tome što je vanjski izražaj bio nepotpun. Koliko ste se puta žalostili zbog nedostatka propovjedničkog dara! I zaista, moj oče, niste dobro propovijedali. Čovjeka bi obuzimala samilost, slušajući kako su Vam riječi slabo bile prikladne, kako Vas je taj smet od riječi neobuzdano i zlobno obigravao, kako ste dirljivo za njim posizali i lovili ga i nikako niste umjeli da ono pravo izvedete. A ipak, oče, tko Vam je mogao na Vašem propovjedanju zamjeriti? Nisu li Vas ljudi, usprkos tome, s ljubavlju i pouzdanjem i velikom radošću susretali, gdjegod ste se pojavili? Kako su Vas djeca opkoljavala, čim bi ste otvorili vrata župnog stana! Vi ste se sami uvijek čudili navali s kojom su se ljudi u Vas pouzdavali.

Da, tako je bilo onda! A danas tek! Sad Vam je vanjsko izražavanje gotovo sasma onemogućeno, ali od Vaše duše dolazi sjaj, i odsijeva još uvijek i tek sada pravo nevidljivim titrajima koji zemlji čine dobro. Čudno je, ali ja mislim, da bi se za ove titraje i onda doznalo, kad bi Vaše tijelo bilo sasvim slijepo i gluho i hromo. Da, zaista, kad se jednom Vaše trudno tijelo raspadne, stajati će Vaša duša negdje u svemogućnosti Božjoj, nevidljiva, kao iznad gustih oblaka

i tek će tada pravo sjati, doduše šutke i neizrecivo daleko od nas, a ipak neodoljivo jako i stvaralački.

Tako, oče! Hoćete li me opet karati, što o Vama predobro mislim? Da, zaista! Gotovo se kajem, već, da sam Vam sve to pisao. Zapravo ne tiče Vas se ovo ništa i ne trebate ni znati kako Bog u Vama i kroz Vas djeluje. A ipak Vam šaljem pismo, možda će se tada Vaša duša tako istinski topla prisloniti uz Boga i šutjeti kao anđeo koji se umorio od samih misli i veselja pa će moći kazati: bit će već pravo, nebeski Oče, kako učiniš i odrediš.

A ako Vi, moj oče, otiđete prije nego li ja k Vama mogao doći, onda nemojte u svojoj sreći zaboraviti svoga djeteta, koje Vam je bilo vodičem na zemlji!

7. pismo

STRAH PRED GRIJEHOM.

Milostiva gospođice! Sad je ipak vrijeme da konačno i sa svom ozbiljnošću nastupim proti dubokom uzroku Vašeg unutarnjeg jadikovanja, protiv onom tamnom zidu koji se diže uz Vašu dušu pa Vas dnevno i svaki čas ugrožava. Ali kako ću ga samo označiti, da bi ste mi mogli povjerovati? Jer ja se bojim, da mi ne ćete htjeti vjerovati, i ako me Vaša usta već sada užurbano uvjeravaju: da, da ja Vam vjerujem! Koje ću ime dati onom velikom, tamnom zidu? Možda ime »Bog«. Da, zaista; to je *Vaš* Bog, Vaš način kako o Bogu mislite, kako s Bogom saobraćate ili bolje rečeno kako od Boga bježite. Mogao bih ga također nazvati i grijehom, opet *Vašim* grijehom, onom utvarom, koja Vas neprekidno i bez odaha progoni. Možda ću na koncu pronaći još jedno ime koje će Vam se sasma nevjerojatnim činiti. Prešutjeti ću ga još zasad, dok ne dođe do zadnje stranice moga lista. (Ako izvjedljivo tamo pogledate, Vaša znatiželja biti će razočarana).

Počet ću dakle s »grijehom«, jer znam da čeznete za tim da o njemu nešto čujete. Nema ništa, što bi Vi radije slušali. Uvijek Vaš unutarnji pogled

zuri u grijeh. Kolike ste duhovne knjige već pročitali o grijehu, da bi konačno doznali šta je on, po čemu se prepoznaje, kako bi ga sa sigurnošću razlikovali! Namučili ste se beskonačnim mozganjem, ispitivanjem savjesti u cilju da bi upoznali svoje grijehe, da bi raspleli klupko grijeha, koje se danomice ponovno zamršuje i nadima. Vaša je savjest stalno obuzeta zapravo svojim grijesima, mišlju na mogućnost, lakoću, vjerojatnost, pa i izvjesnost da ste u grijeh pali. Kod svake riječi i misli zanima Vas samo jedno pitanje: jesam li počinila grijeh? Je li bio veliki i teški, smrtni grijeh? Vaš cijeli religiozni život sastoji se u tome, da se klonite grijeha. Pa kad bi samo to bilo! Vaš duhovni život stoji u tome, da se utrkujete s mislima o grijehu i sa strahom pred grijehom. Vaše su molitve uvijek ponajprije strah pred grijehom, jer Vi molite samo zato, da ispustivši nešto, ne bi sagriješili. One su zatim neprestani rat s grijehom, jer za vrijeme molitve neprestano samo pazite na to, da nehotice ne bi pali u grijeh rastrešenosti, nehajnosti, nepouzdanja, prkosa ili nestrpljivosti. Napokon, kad ste svršili, Vaša Vam molitva izgleda više kao nova karika u dugom lancu Vaših grijeha. Koliko ste više sati i trenutaka proveli u molitvi, toliko više grijeha znate potom ispovijedati. A Vaše pričešćivanje! Ovaj blaženi i veseli čin kršćanskog života! Jeste li svoju pričest ikad s kojeg drugog gledišta promatrali, nego s gledišta mogućnosti grijeha? Ja mislim, kad bi Vas Krist u vidljivom obliku

sreo, u Vašem bi sjećanju ovaj najveći i blagi čas nastavio živjeti samo kao sjećanje na trenutak, kad ste pogriješili i sagriješili. Da, takvi ste Vi!

A sad hoćete da me posve dotučete dobacivši mi slavodobitno: »Velečasni, Vi me smatrate skrupulanticom, bolesno savjesnim stvorenjem. Ali ja to nisam. To mi još nijedan ispovjednik nije rekao!« Pa i ja to ne velim. Ne bih ni zašto htio tvrditi, da su gotovo sve gorljive religiozne duše bolesno savjesne, ali gotovo sve ovakve duše jednake su Vama. Bolesno savjesni običavaju i najbudalastije stvari smatrati grijehom. Vi ste međutim dosta staložena i bistra, a da bi to činili. Vi vjerujete i slijedite svoje duhovne vođe, kad Vam kažu da je sad sve u redu. Dodajem i to da Vi stvarno imate mnogo pogrešaka pa počinjate kadkada i grijeh, da, grijehe kojih još niste svijesni. Ne trebate se zbog toga prepasti. »U mnogim stvarima pogriješimo svi«, kaže apostolski pisac sv. Jakov. On to kaže najvećom mirnoćom, i sigurnošću, kojom govorimo o stvarima koje su po sebi razumljive. Ali nijesu Vaše pogrješke i grijesi ono, što Vas zapravo uznemiruje, već Vaša jednostrana, plašljiva, skoro fanatična povezanost s griješnim mislima, to, da Vas pojam grijeha zaokuplja poput nepromjenljive misli, poput središnje i vrhovne zasade, kao »jedamput jedan« Vašeg nutarnjeg života. Vi duhovno i ćudoredno živite samo od nijekanja, od ništavila i praznine. Vaš je ideal dušu posve isprazniti, učiniti je prostorom u kome ništa nema.

Ali zar ne znate da su prazni prostori tamni, hladni i smrtonosni? Ne znate li da postoje boje, cvijeće, zvijezde, anđeli, da i Bog? Čemu dakle da prostor svoje duše držite mučno praznim?

Sad dolazim drugom nazivu Vaših unutarnjih zapreka: Bog! Vaš Bog! Bog, kojemu Vi služite jest kumir! Da Vi krštena poganko! Kumiru se molite! Vaš Bog čeka uvijek u zasjedi, gledajući kako bi Vas zatekao u grijehu, pa ako Vas uhvati, što mu nije tako teško, onda Vas kažnjava time da Vas pusti u nove grijehe upasti. On je misaono siromašan Bog, jer uvijek govori Vašoj duši iste riječi: grijeh, grijeh. Ovdje grijeh, ondje grijeh. On je tjesnogrudan, ograničen Bog, jer u svemu i na svemu, što se događa, vidi i opaža samo grijeh. On, kao i Vi, ima samo jednu misao, jedan strah, jednu srdžbu i jedan vapaj. I sama njegova radost, ako je ikada ima, stoji u nijekanju: nikakva grijeha! Takav je Vaš Bog!

A pravog Boga, Boga Isusa Krista još ne poznate. Boga, koji je stvorio nebo i zemlju, koji je ispunjen sveznanjem i ljubavlju, velikim mislima i divnim odlukama, Boga, koji je stvorio ljubav oca i majke, od koga proizlazi sve što je veliko i ljupko. Pa pošto ga ne poznajete, ne dolazite k njemu onako, kako se pravom Bogu dolazi. Kao što je i Isus k njemu dolazio. To je bio jedinstveni poklik ljubavi, uzvik Oče, pjesma poštovanja, kliktaj zahvalnosti. Pa da, mislite Vi, on upravo nije imao grijeha. Ali čujte, Vi sumnjičarko, kad nas je učio, da se ovom

Bogu, Njegovom Ocu molimo, napunio nam je usta sjajnim imenima, željama i mislima, naučio nas je misliti na Boga, na njegovo nebo i njegovu zemlju, na njegovo kraljevstvo koje ima doći, na njegovu svetu volju, koja sve oživljava i usrećuje. Učio nas je također moliti za svakidašnji komadić kruha, koji naše tijelo osvježuje (možda Vas je ova molitva za kruh opet strahom od grijeha ispunila) a potom sasma pod konac dolazi i molitva za oproštenje grijeha i očuvanje od grijeha. A Isus ipak mora da je znao, šta njegov Bog od nas očekuje. Mora da je također znao i Duh Sveti, koga nam je Isus poslao i koji u nama moli neizrecivom milinom, a njegova se molitva uvijek samo zove: Abba! Oče! Bog, koji je Isusa, Sina svoga k nama poslao, i čiji Duh u nama moli, hoće da se na nj oslonimo kao djeca, slijepo i s pouzdanjem, sretni od samog ufanja, ma kako pogrješiva djeca bili. On hoće da mu se bacimo u naručaj, da u njemu počivamo, da pred njim rastemo i cvijetamo kao cvijeće, da njegove misli u nama djeluju, da budemo, da nešto budemo. Nije mu dosta da nismo, da ne griješimo, ne pogrešujemo. On ne voli praznih prostora, ma kako uredni bili. On voli puninu, bogatstvo, rad, radostan, živopisan život.

A zašto ovog Boga još niste našli? Ja sam se već kradomice usudio reći što je tome uzrok: Vaš Bog nosi očite oznake Vaše vlastite duše. On je tako uskogrudan i tako siromašan kao i Vaša misao. Vaš Bog to ste Vi sami, Vaš vlastiti *ja*. Kod svih Vaših molitava Vaše se misli uvijek stišću oko savršenosti vlastitoga ja. Sve Vaše služenje Bogu, služi samo vlastitom napretku i dobitku ili bolje rečeno negubitku; pri svakom Vašem saobraćaju s Bogom Vi nikad ne odvraćate pogleda od svoga vlastitoga lika, svoga hoda, odijela; stalno brišete i čistite očima sebe a zaboravljate pritom da k njemu podignete oko sjajno od radosti; ne usuđujete se, iz bojazni, samu sebe iz vida izgubiti. Svakako ne biste više tako na sebe mislili, kad biste mislili na Boga. Bili biste oslobođeni sami sebe i gledali biste slobodno i bez straha u neizmjerni Božji prostor, tako da biste se naučili dapače lebdjeti u neizmjernosti.

Vidim Vas već kako prestrašeni kažete: šta bi međutim bilo od mene, u koliki grijeh bi međutim mogla upasti za vrijeme dok ne bi pazila na svoje korake! O Vi siromašice! Šta briga za Vas i Vaš grijeh u trenutku, kad na *Boga* mislite! Kad mu se radujete i divite, pjevate zahvalnice i uzdate se u nj. Da, šta je briga za Vaš grijeh! Nemojte misliti, da Vas malo cijenim! Kad jednom zaista budete stajali, pred živim, svetim Bogom, onda možete svrnuti svoj pogled na svoj grijeh, a bit će to pogled kao vatra, u kojoj će se grijeh rasplinuti, u kojoj će biti smrvljen i uništen. Kad iz dobrog, velikog, svetog Boga gledate na svoj grijeh iz beskonačne daljine, mjesto iz svoje sadanje skučenosti, iz neizmjerne visine, mjesto iz svoje maljušne, teške, zadušljive blizine, tek onda će spoznaja Vašeg grijeha očišćena, proširena,

rasplamsana djelovati na Vas. Ne ćete više grijehe samo strašljivo brojiti i sjetno bilježiti; ne ćete više promatrati svoj grijeh s malim častoljubljem pravednika i čovjeka koji hoće da je pravedan, nego s pravim stidom, iskrenom ogavnošću, strogom nevinošću čovjeka koji ljubi Boga. I taj će Vas pogled učiniti onda slobodnim, čistim i mirnim, sličnim Bogu u njegovoj nedostiživoj čistoći i miru.

Dakle odvažite se: otvorite vrata i prozore i pustite Boga u svoju dušu i Vaš će se grijeh u njemu utopiti. Zaboravite u njemu svoje grijehe i svoju pravednost! Recite mu: Ako sam i malena i ništetna, zabačena i izgubljena, ipak Ti si svet i dobar i veselim se da jesi, o Bože! Ali ne vršite ovu samozataju grčevito, bojažljivo nadzirući samu sebe, jer bi *misao na svoj ja,* još dublje ubacili u svoju bolnu dušu. Naravno tako brzo ne ćete biti slobodni, a ni s ovim pismom niste oslobođeni. Htio sam Vam samo reći treće ime Vaših zapreka. Znate li ga sad? I pokazati Vam iz daleka pravac, kojim morate putovati: prestati uvijek misliti samo na sebe, od samog veselja radi Boga i njegovog svijeta. Neka Vas Bog uči!

8. pismo

ISPOVJED IZ POBOŽNOSTI.

Dragi gospodine! Nešto se je krilo, neka malenkost, nekakva tužba ili pritužba u Vašem pismu, u kome ste mi opisivali svoje prve sedmice u sjemeništu: »Od mojih ispovijedi nema ništa!« Niste dalje obrazložili, zašto ništa nema. Nijeste li još došli do spoznaje, da je zapravo ta nevrijednost Vaših ispovjedi ozbiljna stvar? Ili ste već tako izgubili nadu te mislite, da od toga nikad ništa ne će ni biti?

Ozbiljna je to zaista stvar! Ali nije beznadna! Idete li svakih osam dana k ispovjedi? Sigurno su određeni za to sedmice i dani. Tako dakle često primate sakramenat, koga je Krist ustanovio na dan svoga slavnog uskrsnuća! Sakramenat, koji nam treba donjeti mir, blažen kao uskrsni mir, sjajan i jak kao uskrsnuće i život! Pa da od toga ništa nema? A zašto? Pa postoje upravo razlozi, koji Vas obeshrabruju! O tome mi ništa niste pisali, ali su se toliki ljudi na ove razloge tužili, da ih skoro napamet znam pa ih smjesta, ne oklijevajući, i kod Vas predmnijevam.

Nemam nikakve koristi od svojih ispovjedi! Zar ne, tako ste htjeli kazati? Uvijek su iste stvari, koje

imam na ispovjedi, a to su stvari koje je teško mimoići, jer su kao prah u zraku. Jedva da pravo mogu požaliti ono što pritom ispovijedam. A inače ne nalazim ništa, što bi me potreslo i što bi mogao oplakivati. Osjećao bih gotovo neku olakšicu, kad bi pritom bilo nešto krupno, okruglo i stvarno. Zaista, nije kod mene sve u redu. Ne ćutim se nikako zadovoljnim, ama nikako. Ali to mi se samo tako općenito čini da nikakva određena grijeha ne mogu iznaći, da ga pred suca izvedem. Pa tako kazujem uvijek svoj popis grijeha, koji uostalom nije ništa drugo nego izvadak iz ogledala dječje ispovjedi moga prvog školovanja. Pa da li to ima smisla?

Da, svakako, Vaše ispovijedi na ovaj način ne postizavaju svoga potpunog cilja. U tom imate pravo. Doduše, Vi primite svaki put sakramenat a time i povećanje milosti. Ali da postignete povećanje milosnog stanja, ne bi baš trebali primati sakramenat pokore. Trebam li dakle, pitate, ispovjedanje napustiti? To ne! Strpljivošću i gorljivošću može redovita ispovijed postati vrlo plodnom.

Pri svakoj redovitoj ispovijedi jednako redovito i iznova naviještamo odlučni rat grijehu. Vi se svaki put ponovno protivite grijehu, bunite se, naprežete se, upravljate na nj prekorni pogled i osuđujete ga. I nije to jednostavno otklanjanje, nego čin volje, sastavljen i izgrađen iz dijelova, s kojim Vi nastupate proti grijehu. I ako je Vaše srce ikad bilo sklono grijehu, ovo uvijek ponavljano i staro ratovanje proti njemu, ugušiti će ga pri prvom pokušaju.

A zatim, uredno izvršavanje ispovijedi obvezuje Vas da sami sebi polažete račun. Vi ipak, i to stalno s nova, u kratkim vremenskim otsjecima, upirete prodoran pogled u svoj život, i sa spoznajom da nekome drugom morate polagati račun. To pojačava i oštri Vaš pogled. Pa kada bi se zaista jednom kakva nakaza uvukla ili izbila iz daleke, sumračne pozadine Vaše duše, ona Vam ne bi mogla izbjeći. Može biti, da ćete na ovaj način godinama i godinama istraživati, a da nikada ne ustanovite grube, očite neurednosti: no tim bolje! Nije zbog tog Vaše istraživanje bilo uzaludno. Nadzor nije nikada uzaludan; uistinu nije. Tko zna šta bi bilo, da nadzora nije bilo! Kako bi Vam tjeskobno i nesigurno bilo pri duši, kad mjesecima i godinama ne bi nadgledali oštrim pogledom svoje duše!

No ovo trenutačno ogledavanje savjesti u ispovijedi nije dakako, sve što još možete činiti. Vi se zadovoljavate ili čak mislite da se morate zadovoljiti da grubo i netočno mjerilo grijeha primijenite na svoj duhovni život. Moj prijatelju! Pojam grijeha odveć je krupan i nezgrapan, a da bi s njime mogli doprijeti u sasma fine nabore svoje duše: a ipak je neophodno potrebno, da njih upravo otvorite i okrenete. Vi sami osjećate, kako mislim, da Vaša duša nije u sasma povoljnom stanju, da je slaba, strašljiva, lijena, siromašna i jadna. Ali kako treba to

shvatiti? »Budite savršeni kao što je savršen Otac Vaš na nebesima!« Uzmite dakle fino mjerilo božanske savršenosti uspoređujte se ustrajno s ovim uzorom pa ćete ustanoviti da ima dosta razilaženja, odstajanja, udaljenosti. Naravno, samu sliku uzora morate najprije izraditi i neprestano je dalje izgrađivati. Mislite i uživljujte se u duhovni život Kristov, da u duhovni život Boga, u njegov način mišljenja i htijenja, mjerite silnu prostranost njegovog duha, njegove dobrote, strpljenja, velikodušnosti, darežljivosti, njegove božanske neograničene blagonaklonosti, njegove čistoće i pravednosti, njegove istinitosti i vjernosti. Ovu sliku savršenosti morate izgrađivati u sebi dugogodišnjim razmatranjem — vidite li ovdje kako su povezani Vaši časovi molitve s ispovjeđu i popravljanjem? — dok ne dobijete upravo nagonski osjećaj za božanskom dobrotom i čistoćom. Tada ćete jasno zamjećivati svako skretanje u Vašoj duši, svaku opasnost, svako zaostajanje i zapinjanje.

Ispovijed je sud, što ga čovjek stvara o sebi, prije nego se usudi primiti tijelo Gospodnje, a i kad je već odriješen, stvarat će svoj sud o sebi od vremena do vremena iz strahopoštovanja. Ispovijed je dakle djelo strahopoštovanja i pretpostavlja ispitivanje, koje vodi strahopoštovanju, ona je istraživanje visina i dubina ljubavi Kristove. Učimo najprije Krista poznavati, pa ćemo u dubini onoga što nas pokreće, u svojim najskrivenijim namjerama, u svojim sporednim mislima, što se potajice prikradaju pod najljepše iskićenim govorima i djelima otkriti toliko toga, što ne odgovara Kristovu duhu, što ne pristaje dobro djetetu Božjem, što je sramotno i mrsko u očima velikog Boga, našeg dobrog Oca.

A da li su ove hrapavosti i udaljivanja od uzora baš grijeh ili ne — tko to može znati i čemu to na dlaku mjeriti i vagati? Da li su grijeh ili nisu, to razlučite što moguće razgovjetnije i shvatljivije kod svojih sedmičnih ispovjednih ispitivanja savjesti i iznesite to pred sud Crkve. Recite, što jednostavnije: takav sam; tako mislim, tako sam sitničav, samodopadan, uobražen i zavidan; radim tako slabo i nepostojano, tako strašljivo i neistinito, u ovoj ili onoj prilici; tako želim, tako sam sebičan, zloban, tako željan uživanja. I kad tako govorite, vlastitim riječima a ne riječima ispovjednog obrasca, to će stidljivo odjeknuti u Vašoj duši, i riječi vlastitog priznanja past će kao kiša koja će Vam razmekšati dušu i proizvesti pokajanje: »Sad priznajem svoju nepravednost.« Tada stanite čekajući, da li će Vas svećenik pronaći krivim s koga grijeha i od njega Vas odriješiti ili će Vas očinskim blagoslovom otpustiti.

Nemojte mjeriti mjerilom Božjega savršenstva samo svoje vanjske čine, nego i njihov povod, šta Vas je iznutra potaklo, a nadasve ocjenjujte u tom svijetlu duševne niti, koje Vas vežu s bližnjima, niti sućuti i odbojnosti, ljubavi i ravnodušnosti, osuđivanja i davanja prednosti. A ako hoćete da svoje čine mjerite, ne zaboravite ni onih dobrih, Vašem srcu

dragih niti, koje drugi odlikuju i hvale! Istražujte tajne izvore iz kojih teku ova »dobra« djela, svoje dobro ponašanje, svoju vjernost zakonu, svoju marljivost u radu i svoje pobožne vježbe. I koji se pritoci salijevaju u sve to?

Tako će Vam ispovijed mnogo truda zadavati? No razdijelite ovaj trud na sedmicu! Ispitivanje savjesti za ispovijed neka je samo završetak i sabiranje one Vaše pažnje, što ste je danima i satima vršili obzirom na samoga sebe! Tada ne ćete morati pojuriti k pričesti kao da s drugoga svijeta dolazite u tuđu, nepoznatu zemlju svoje duše. Tada ćete svakiput, bez osobito teške priprave, moći spomenuti ovu ili onu tamnu točku, pokazati na ovaj ili na onaj tajni zakutak duše, na ovaj ili na onaj korov. Ali ova pažnja nije neko prazno i mučno traženje grijeha i pogrešaka; ona stoji u životnoj vezi s cijelim Vašim religioznim životom, Vašim molitvama i promatranjem, Vašim djelima i žrtvama. Vaša obrana od grijeha samo je međašna, zaključna živica — ali ne prazno gradilište! Zasadite najprije vrt, a onda ćete također marljivo i pažljivo brinuti se i za ogradu. Vaše kršćanstvo neka je prije svega srdačni i punoglasni *da,* onda će *ne* samo od sebe skladno odjeknuti.

Pa ako tad usprkos svemu Vaša optužba bude uvijek ista, nemojte se zbog toga čuditi i uznemirivati. U jednakom podneblju Vaše duše u kom živite i Vaše će se duhovne boležljivosti jednakom jednomjernošću povraćati. Nemojte stoga mehanično obavljati svojih ispovjedi! Ako se kad budete osjećali teško opterećeni i satrveni svojom nevrijednošću onda pristupite k ispovjedi i izvan sedmičnog reda A i inače ne budite rob pravilnosti!

A ispovjednik? Nije li ono bila napola prigušena optužba i proti njemu, onaj plašljivi mali stavak u Vašem listu? Da? On Vam premalo kaže? Ne daje Vam nikakvih uputa, koje bi zalazile u pojedinosti, nikakvih zapisa, koji bi čarobno djelovali? No, on Vas, morate priznati, vrlo malo poznaje. Pregledni obrazac Vaše djetinje ispovjedi pruža mu premalo prostora da Vas napada i rukovodi. Možda Vi dijelite onu pretjeranu, gotovo praznovjernu pretpostavku da ispovjednik sebe smatra neograničenim gospodarom nutarnjeg i vanjskog života ispovjedača, kao da bi on morao ravnati svakim satom u danu, svakom molitvom i svakim posjetom, svakom riječju i pismom, kao da bi sve to morao nadzirati i odobravati. Ne, to bi bilo nekorisno, nezdravo, nepodnosivo Ispovjednik, kao duhovni vođa, nije ništa drugo, nego vidljivi anđeo čuvar, koji postrance stoji i ide, a samo u kritičnim trenutcima odlučno se zauzima. On je pomoćnik i oruđe milosti, a milost je većinom vrlo šutljiva i tiha i poštuje slobodu duše. Pravi vođa duša pun je poštovanja prema Božjoj milosti i ujedno prema slobodi duše. Daj Bože, da i Vi takvim vođom postanete!

9. pismo

PROMAŠENI ŽIVOT?

Prijatelju! Hoću da Vam napišem prvo pismo nakon Vašeg povratka u domovinu. Rado bih Vas htio pozdraviti sa svim glasovima naše lijepe hrvatske zemlje, sa svim glasovima njezinih brda, rijeka i šuma, htio bih Vam čestitati, ali se ne usuđujem to pravo učiniti. Možda bi Vam bilo najmilije, kad bih Vam samo šutke pružio ruku. Jer šta da Vam kažem? Svaka riječ utjehe, veselja, dobrodošlice dira u bolne rane Vaše duše. Kako me se je dojmila ona gorka riječ, koju ste u zadnjim sedmicama Vašeg zarobljeništva pisali svojim dragim ukućanima: »Okanite se uzaludnog nastojanja, da me tješite! Jedno dijete moglo bi se primiriti slatkim riječima i laskavim govorima, ali ne čovjek, koji gleda okrutnu, golu stvarnost.«

Da, stvarnost! Sada ću ipak s Vama govoriti — upravo o ovoj stvarnosti. Ne ću Vas tješiti. Stvarnost hoću da s Vama promatram, tešku, onakvu, kakva je već oduvijek postojala u Vašem životu, i težu još, kakva je bila u pet godina Vaše službe na fronti, i u zarobljeništvu, i stvarnost upravo onakvu kakva Vas sada, nakon Vašeg povratka, strašno pri-

tišće. Ne mislim ništa pritom zamučati ni prikriti. Jer mislim, da ćete je samo onda preboljeti, ako joj potpuno pogledamo u smrknuto lice, i ako se pred njom ne budemo sakrivali. Zato mi oprostite, ako Vašu svu nevolju još jednom što moguće bistrije i jasnije izrazim, ma kako to moglo biti bolno.

Ne mogu to bolje učiniti nego Vašim vlastitim riječima, koje ste pisali iz zarobljeništva: »Moj mi se život čini bez svrhe, jer je u svakom pogledu ostao bezuspješan. Žudio sam za svime velikim i plemenitim, ali šta sam postigao? Rado bih znao, kakvu bih još zadaću imao da na svijetu ispunim! Nisam sposoban ni zašto! Zašto da gradim kule u zraku? Tko zakasni u životu, ostaje prevaren. Meni se cijeli svijet i život tako gadi, te želim, da nisam nikada ugledao svjetlo svijeta.«

— — — — — — — — — —

Prijatelju! Istina je, Vi niste došli do visokog svetog zvanja, koji je Vašoj mladoj duši kao svijetli ideal lebdio pred očima. Vi ste svoje visoko poletne želje, svoju volju da pomažete, svoju čistu ljubav prema bližnjem morali pokopati u nadničarenju bez duha i duše, koje Vašoj duši ispija mozak, koje Vas isključuje od duhovnog stvaranja i uživanja i živog djela na živim ljudskim dušama. A onda je došlo ovih pet godina — ne ćemo dalje o tom govoriti. Vi ih smatrate naizgubljenijim u Vašem promašenom životu; na ovom petgodišnjem putu Vaš je život sličan, kako ste sami pisali, razrovanom tlu sjeverne Fran-

cuske. I sada, nakon svega, došli ste doma, opet svome nadničarenju. Opet treba da besmisleno vršite po gumnu, dan za danom i kroz sve dane, koji još dolaze.

Prijatelju! Nisam li Vašu stvarnost pravo označio? Vi kimate: Da, ukoliko se uopće život bez sadržaja, zakržljao i srozan može riječima opisati. A ipak, moj gospodine, nije to sva stvarnost. To je samo jedna njezina strana, koju ste Vi dakako kroz sve te godine promatrali s tvrdokorno zlom srdžbom. Smijem li Vam sad pokazati i drugu stranu, koja nije manje stvarna, ne, koja je još mnogo stvarnija i istinitija nego ona prva, mračna? Koja je ipak u zbilji jedina stvarnost Vašeg života? Smijem li Vas osloboditi predodžbe, koja Vas muči?

Jer predodžba je kao mora u snu, koja Vam život Vaš pokazuje praznim i izgubljenim. Oh, ima još jedna užasnija praznina od one koju ste ikada iskusili. Vi imate još vjeru, imate još ideale, iako se u njih ne uzdate. I onda imate rad, koji Vam dane ispunjava. Predamnom leži pismo jednog još nesretnijeg čovjeka; u njem stoji: »Ni za što i ni za koga nema moj život koristi; ovo je život bez rada, bez cilja, bez svrhe. Jutrom ustajem pritisnut mišlju: opet jedan dan, u kome pred sobom ništa drugo ne vidim, do sivu svagdašnjicu, a na veče idem na počinak sa spoznajom da ništa nisam učinio. Drvo, koje nikad ploda ne donosi!« Ne recite: Da, tako je i kod mene! Vi ipak imate svoj rad, koji se korisno

uključuje u sveukupnost. Vi imate mjesto, koje ispunjavate, posao, kojeg ste svake večeri iza sebe ostavili. Dakako, to bi isto mogao učiniti netko drugi, isto tako dobro ili još bolje od Vas. Ali tko je od nas nenadoknadiv? Tko može nešto jedinstvena učiniti, nešto nezamjenjiva što se ne bi dalo ponoviti? Jedan je samo posve jedinstven — Bog! »Ali kad bih samo nešto boljeg mogao raditi i kad bi moja presahla duša, moji nutarnji izvori prošuštali!« O Vi! Imate li pojma, šta je dobro, a šta je bolje i kuda teku Vaša nutarnja vrela i da li zabadava ističu? A onda, svaki čovjek, ako ima i najidealnije i životu najbliže zvanje, zvanje u kome se stvara, budi na život i duhovnost, u kome se duše usrećuju i spasavaju, zvanje, koje je božanskom zvanju tako blizu, kako je to samo moguće i on ipak ima svoje mračne i teške časove, u kojima se bojažljivo i nevoljko pita: šta će od svega toga biti? I ne će li ono najbolje i najpotrebnije ostati neučinjeno? Ne predstavlja li moj život i rad veliko razbacivanje i otimačinu? Da, moj prijatelju, tko može znati, koliko njegov život vrijedi i kakvi će plodovi iz njega izrasti u svijetlu koga ne vidimo?

Vidite! Ima dvostruko zvanje za svakog čovjeka: jedno vanjsko i jedno nutarnje. Vanjsko je ime i naslov, kojima je čovjek označen: u društvu, u krugu svoga naroda, u Crkvi i u obitelji, liječnik, učitelj, svećenik, pisar, majka, pjesnik. Ali nutarnje zvanje izrazuje ime, kojim ga je Bog nazvao već od

materine utrobe; to je tajni nalog kojim je Stvoritelj poslao njegovu dušu u život. Vanjsko i unutarnje zvanje može se promašiti, ne priznati i izgubiti. Ali tu je ipak razlika, i to silno velika, tako velika, kao i razlika između Boga i svijeta, između vremena i vječnosti, između nečeg savršeno vrijedna, i nečeg nevrijedna. Vanjsko zvanje može biti u protimbi sa sposobnošću, jakošću i najboljim i najstvetijim htjenjem čovjeka. Čovjek je možda bolje zaslužio ili bolje mogao nego mu je dosuđeno. On je htio veće i ljepše nego li mu je uspjelo. Ali šta zato? Jedan krivi natpis na njegovom životu, ništa drugo! Dragocjeni sadržaj, istinska vrijednost, pravi rad nijesu time taknuti. A Bog se ne ravna po natpisu. Može se, dakako, i nutrašnji poziv izgubiti, ali ne bez vlastite teške krivnje čovjekove, ne bez njegovog nemara i pakosnog opiranja. »Danas kad čujete glas njegov, ne otvrdnite svojih srdaca!« Samo tvrdo srce čovjekovo može osujetiti njegov nutarnji poziv. I kad bi sve tisuće natpisa i naslova i vanjskih oznaka, što ih život, svijet i društvo mogu čovjeku prilijepiti, tisuće puta bili pravi, nutarnji poziv može ipak biti promašen.

To je moj slučaj! čujem kako velite. Jer to će značiti ovaj stavak iz jednog Vašeg pisma: »Grijeh djeluje dalje kroz cijeli život sa svojom tajnom osvetom.« Vi mislite na svoj grijeh! Prijatelju, sad se moram s Vama svađati. Kad ste onaj stavak pisali, u onom trenutku zaboravili ste sve svoje kršćanstvo.

Stavak je kriv! Grijeh nije neumoljiva željezna sudba koja nas tajnom i lukavom željom za osvetom zna progoniti cijeli život. Svaki grijeh, pa i Vaš — sad se ja pravim kao da s Vama vjerujem u Vaš grijeh — može biti razoružan, predan propasti i pokopan, može biti izbrisan i biti otisnut u vječno ništavilo. A onda nema ništa od njegove osvete. To je nauka o oproštenju grijeha, kako je naučava kršćanstvo.

Pa kako god, dakle, bilo s Vašim grijehom, i da li je on već jednom prigušio i izbrisao Vaš nutarnji poziv, Bog može, u svako doba, svojom čudotvornom moću stati pred Vašu dušu, u kojoj leži pokopan Vaš poziv i kazati: Lazare iziđi! A Bog će tu čudesnu riječ izreći, ako ga samo pustite da dođe do riječi. U Vašem vanjskom životu ne će se tada ništa promijeniti ili će se promijeniti vrlo malo, Vaše nadničarstvo će i dalje trajati, — ah, prijatelju, svako je zvanje konačno svojom vanjštinom i pojedinačnostima nadničarenje. Ali u nutarnjoj i vječnoj stvarnosti dat ćete ipak svome životu ne znajući i nesvijesno ali nepogrješivom sigurnošću božanskog oruđa smisao koga treba da ima, tajni i sveti smisao, koga Bog hoće.

Ispunjajte zapovijed časa, zapovijed svakog pojedinog dana, koja svakog jutra sine kroz Vaš prozor. Činite uvijek pouzdano i vjerno što upravo morate ili trebate, nosite što upravo treba nositi, posegnite voljna i vjerna srca, kao dijete za svim dobrim pri-

likama, koje se daju Vašim rukama! Recite nato sebi veselo, s nasmijanom tvrdokornošću: hoću da iz svoje duše izvučem koliko još mogu, što više, uprkos svemu i svačemu.

A šta će tako biti iz Vašeg života? Koji će smisao imati? Moj prijatelju, ja ne znam, a ni Vi ne trebate znati. Bog zna. Vjerujte da će on šarene kamenčiće, koje Vi na njegov poziv bacate i prinosite cijeli život, znati povezati u jednu potpunu cjelinu. To znači u Boga vjerovati. Tako, istina, Vaš život ne će biti kakvo lako putovanje niti bogato uživanje, ali ne će više biti zatrovan zlovoljom i gorčinom. Bit će život sv. Kristofora, život u kome se ide s teretom prividno smiješno laganim i neznatnim a koji je u stvari neobično težak i naporan, život u kome čovjek nosi samoga Krista, vidljivu, utjelovljenu Riječ Božju, veliki smisao božanske Providnosti.

Zašto su naši preci tako rado ljubili sliku Kristoforovu? Jer su uvijek morali jačati u sebi vjeru u božanski smisao njihove tragične životne službe, koja tako umara i iscrpljuje svojim malenkostima i sićušnostima!

Smijem li Vam ipak sada zaželiti dobrodošlicu na povratku?

10. pismo

LJUBAV PREMA NARODU.

Vrlo poštovani gospodine! Da mi je sad samo znati, šta ćete misliti o našoj prepirci onaj dan kad budete čitali ovaj list. Ipak ne! Ne ću da znam, jer bih Vam mogao pisati pismo, kojim ne bih odgovorio samo na Vaše današnje mnijenje, nego također na pravac koga ćete zauzeti sutra i prekosutra. Tako sam eto častohlepan! »Vi mi se rugate«, čujem Vas kako kažete, »Vi se rugate mojoj nestalnosti u pitanju ‚Kršćanstva i narodnosti', ili kako bi to nazvali.« Ali ne! Ne rugam Vam se, razumijem Vaše kolebanje, smatram ga dapače na izvjesnom stepenu mišljenja potrebnim, i to je već napredno stanje. Na prvotnom stupnju svoga razvitka ima čovjek čvrsto, ukočeno, gotovo sasvim spremno naziranje. On je, kako kaže: domoljub ili mirotvorac; on kaže: Bog s nama! ili: ljubav iznad svega! Darovit i pošten istraživalac međutim, koji je došao do Vašeg sadanjeg stupnja opaža da stvari nisu tako jednostavne, da mnogo toga treba u obzir uzeti i oprezno o tome razmišljati. Svakim danom upoznaje on nove pojave i mogućnosti; novi utisci navaljuju na njega i mijenjaju njegov pogled na svijet, koji se je upravo htio

ustaliti; a možda ga i sasma promijene. Vidite, upravo na ovom stupnju stojite Vi sada i ne ću da Vam laskam kad Vam kažem: hvala Bogu, da ste tako daleko došli, da u Vašoj duši ima nešto već pokretna i gibljiva. To je dokaz da ste voljni i sposobni učiti i odučavati se.

Ali, dakako, to još nije — svršetak. Morate ići dalje. No ne možda tako da bi svu hranu svojih utisaka, mnijenja i vrednota morali konačno saliti u čvrste oblike. Ne, gospodine, sva zvona koja u duši zvone, moraju uvijek biti pripravna da se dadnu pretopiti. Ja uopće ne volim poredbu s ukočenim kalupima. Htio bih Vam predložiti jednu drugu: u rastaljenoj žitkoj tvari postepeno se stvaraju čvrsti, čisti, blistavi leci, koji se opet iznova rasplinjuju, i izlučuju se u sve čistijim oblicima, ali pohranjeni uvijek u žitkoj doživljajnoj tvari, iz koje se hrane i rastu. Nekoliko takvih klica budućih ledaca pokušat ćemo danas staviti u tok našeg pitanja.

Pođimo najprije od jasnog pojma ljubavi prema ljudima i narodima. U dnu svome ona je pravednost a izgrađena do najvišeg stepena i ona je istinoljubivost. Zašto smo mi uvijek skloni, da upotrijebimo svu svoju oštroumnu i nepodmitljivu mudrost kad je govor o ljubavi? Osobito o ljubavi prema narodima? Uvijek uspoređujemo narodnosti jednu s drugom kao da se radi o ukočenim panjevima, čiji su pojedini dijelovi potpuno istovrsni kao djelovi dobro salivenog čeličnog trupa. A pojedini je čovjek

već mješavina svijetla i mraka, neprestani rat dobrih i zlih sila, svijet, koga se nikada ne može jednim jedinim izrazom označiti. A tek cio jedan narod? Kako bi se mogli odvažiti, da jednom jedinom izrekom označimo vrijednost nekoga naroda? Nema narodâ potpuno dobrih i potpuno zlih, potpuno vrijednih ili sasvim nevrijednih, naroda, koji su vrijedni ljubavi i koji su dostojni prezira, još manje nego je takvih ljudi. Na svakoj njivi pšenica i kukolj rastu izmiješani, pa tko bi bio tako drzak, da sve u jedan snop veže? Svaki narod ima svoje junake, kao i svoje trgovce, svoje hrabrosti, kao i svoje strahote, svoje zloće i svoje bolesti.

U pojedinom čovjeku treba štedljivo i obzirno ispitati i promotriti zamršenu igru moći, utjecaja, sklonosti i poticaja prije nego se i najmanja njegova životna pojava smjedne konačno osuditi. A u narodu zbrajaju se u ovoj igri milijonske sile, da, još i više: one u gomili proizvode sasvim nove neshvatljive nagone, strasti, utvare i sablasti. I u narodu, osobito u njemu, ima bolest, živčano, duševno nastrojenje svake vrste široko polje nastojanja i razvitka. I u narodu mogu briga, strah, potreba i očajanje, zaslijepljenost i opojenost voditi činima, koji bi u životu pojedinaca smatrali zločinima ili ludošću pa treba mnogo mudre ljubavi da se stvar pravo ocijeni. A tek nakon ovog ocjenjivanja pokazuje se da li bi na ove čine valjalo odgovoriti kaznom ili samilošću, pravednim gnjevom ili mudrom strpljivošću.

Ako hoćemo da prosuđujemo čine nekog naroda, njegove vojske, njegovih građana, njegovog puka, njegovih učenjaka i upravljača, ne smijemo ni tren zaboraviti šta je taj narod prepatio, ne smijemo smetnuti s uma, da je imao svoje nade i snove, svoja razočaranja, svoj nemir i svoj ponos a i svoja zamračenja svijesti. I u njemu je bilo nekoliko nadmoćnih, prosvijetljenih i zaista istinski slobodnih pojedinaca usred tupe, zalupane i ropske gomile. Zato istinoljubivost prave ljubavi traži cijeli niz uviđavnosti, savršeni oprez kod prosuđivanja vlastitog kao i tuđeg i neprijateljskog naroda.

A pravednost? I ljubav ne smije biti nepravedna, ni prema svome vlastitom ni prema tuđem narodu. Lako je uvidjeti, to je osnovna mudrost, da neprijateljskom narodu moramo priuštiti i pustiti da udovoljava svojim životnim potrebama, da je potrebno priznati i poštivati njegov način života, njegova prava. Ali i naš narod ima svoja prava na život i rad, na mir i sunce. Kako daleko smijemo ići u zastupanju i čuvanju ovih prava? Koju mjeru samozataje i odricanja nalaže nam poštivanje tuđih prava? Što traži kršćansko shvaćanje u pogledu strpljivog podnašanja i nesebičnog odricanja? Već ćudoredno htijenje pojedinaca bit će ovdje tisuć puta stavljeno pred teške i mučne odluke. A tek ćudoredni duh jednog naroda ili mnogo više njegovih vođa! Da li smo uvijek svijesni načelne i praktične težine ovog ćudorednog pitanja, kad brzo i kao iz rukava postavljamo

zahtjeve na svoj ili na tuđi narod? Kad se tako žestoko gnjevimo, kad optužujemo ili proklinjemo?

Ljubav ne zahtijeva beznačajnu strpljivost niti nekritičnu ili slabašnu podložnost i besmisleno odricanje sama sebe. Ona nije isto što i životinjska tupavost ili ropski kukavičluk... Ona može i treba da u velikim danima ćudorednih odluka bukti plamenom svetog gnjeva, da se očituje u hrabroj obrani, u oduševljenom napadanju. I anđeo ljubavi mora katkad obući svijetlo oružje. Proti slijepe prirode nije na mjestu šutljivo se predavati, nego je potrebna jaka i mudra obrana.

I u ljudskom društvu ima slijepih, divljih, razornih sila: I blago nagovaranje i ćudoredna uzvišenost ne pomaže proti njima, isto tako kao što ne pomaže ni proti kugi, gromu, vatri i vodi. A onda zločin i zločinac! Da, zaista, duša griješnika bit će spašena samo razumnom dobrotom i samilošću koje oprašta, ali tek ako njegov grijeh bude osuđen i žigosan, kad ga je postao svijestan i kad je uočio da je neprijatelj koji je u njemu, neprijatelj njegov i svih duša. Ovom nutarnjem neprijatelju mora se navijestiti rat preko zidina njegove duhovne tvrđave, da bi mu se odupro; takav navještaj rata uključuje neumoljivu strogost. Mora se zatim zaštititi griješnika, njegovu okolinu i nasljednike od posljedica njegovog grijeha, koje razorno iz njega djeljuju. Moramo dakle njegov grijeh ograničiti i pritom njemu samome nanijeti bol. Zašto se je udružio s grijehom i dao se od njeg

zarobiti? On upotrebljava njegovu dušu i njegov život kao opće-pogibeljnu tvrđavu, koju nekad iz temelja treba oboriti. A može biti potrebno i proti zločincima, udruženim u vlasti povesti sveti rat da se poruši tvrđava zločinačke vlade.

Ali takav rat mora biti uvijek svet. Ćudoredna volja mora i treba da uvijek ostane neokaljana i onda ako silu mora upotrijebiti. U ratu kao i u miru visoka i najviša politika mora poštivati ograde istinitosti, pravičnosti i vjernosti, i bolje je da jedan narod i propadne nego da svoj daljni opstanak otkupi lažju i okrutnošću.

Poduka za djecu! Da, to je poduka za djecu! Tako jednostavna i razumljiva da je čudno, kako se ikada o tom moglo prepirati. Ali u našem stvarnom radu nismo ni ove dječije poduke slijedili, svi mi, ne samo upravljači. Zapravo svi smo mi, od najvišeg do najnižeg, vladari, jer je svaki sa svog mjesta odgovoran za cijeli narod. Dakle svi mi puštamo, u svojim mislima i osjećajima, sudovima i postupcima prama cijelim narodima, da nas nadvladaju iste zle strasti i požude, jednako kao i zajedničkom životu s pojedinim ljudima. Ali mi opravdavamo ovu zloću svoga srca, kad je upravljena proti koga dosadnog i neprivlačivog naroda izgovorom o narodnom duhu, ljubavi prema domovini, narodnom dobru i vrednotama puka i tako još pojačavamo temeljni grijeh s

farizejskim laskanjem samom sebi ili barem varanjem sama sebe.

Sad pogledajmo, vrlo poštovani gospodine, šta iz ove stvarnosti, tako pokretne i pune protivnosti našeg dnevnog života i naših spoznaja proizlazi. Tvrdi ledac, izražen ovom rečenicom: moramo se truditi, da se u svojim mislima, u svom govoru i svojim činima prama narodu, — bio to vlastiti ili tuđi, — držimo isto tako istinito kao i prema svakom bližnjemu, da o njem sudimo s puno opreznog ispitivanja, važući stvari s blagim razumijevanjem, priznavajući mu bez predrasuda što jest, vjerno i pravedno, pa i dobrostivo, ali daleko od razdraženog omalovažavanja i bojovnosti. Da, još mnogo strože i brižljivije. Jer je opasnost omalovažavanja, obmane, predrasude i sebičnosti prema narodu milion puta veća.

Šta mislite, gospodine, nismo li ludi kad god jedni proti drugima nastupamo s ujedljivim geslima? Ovdje narodnost, ovdje katolicizam, ovdje domoljublje, ondje mir, ovdje propovijedanje s visoka, ondje propovijedanje križarske vojne? Ne opravdavaju i ne blate nas gesla, nego misli iz kojih ova gesla proizlaze. A sa bučnim geslima zaglušujemo rado tihe, a ipak jasne glasove savjesti, koji nas smetaju. Jer i u životu naroda ono što ćudoređe traži većinom je neugodno; može se lahko i često dogoditi da tjelesnoj moći nekog naroda ne služe baš zasade kr-

šćanskog ćudoređa. A kako pojedinac mora biti spreman da ćudorednom uzoru doprinosi najteže žrtve, tako mora i narod ako hoće da bude kršćanski. »Šta koristi narodu, ako cio svijet dobije, a svojoj duši naškodi?«

11. pismo

»MARIJU LJUBITI . . .«

Milostiva gospođo! Idite mirno k svibanjskoj pobožnosti! Pitanja se ne rješavaju tako da im se uklanjamo. A Vama je poštivanje Majke Božje zaista još pitanje, i doista tako mnogostrano da ja dobro razumijem Vašu zbunjenost. Ja ću Vas dapače odmah još s nekoliko stvari zbuniti i tako Vas predusresti, jer znam da ćete i sami, prije ili kasnije ove stvari sresti.

Vi se tužite, da ne možete nikako štovati Marije, da Vam to nikako ne odgovara, da osjećate dapače neku odbojnost prema tome štovanju, a s druge strane rado biste išli k svibanjskoj pobožnosti: to je tako nešto ganutljiva, topla, tako nešto katoličkoga. Šta bi se moglo kazati takvoj podjeli osjećaja? A Vi biste htjeli da osjećaja uopće nemate, nego da slijedite razum. A ako opet idete svibanjskoj pobožnosti, tamo ćete — to unaprijed znate — štošta doživjeti, što će povrijediti Vašu osjetljivost, što će Vam opet pokvariti Vaš »katolički osjećaj«, te Vas još više odbiti od pobožnosti Majci Božjoj. A pravi katolik zapravo treba ljubiti Mariju; to Vi, zar ne, sasma jasno osjećate? I Vi tako rado hoćete da budete istin-

ska i prava katolikinja. Posve pravo! Tako ste velike žrtve pridonijeli prelazeći na katoličku vjeru, izdržali ste unutarnje i vanjske bojeve, podnijeli ste neizrecivo puno straha, tuge, sumnje i napadaja. Pa nakon svega toga ne ćete da ostanete na pragu katolicizma. Vi hoćete da upoznate njegovu nutarnjost, hoćete da u kući Gospodnjoj budete kao kod kuće. Vi hoćete ne samo da ispovijedate katoličko vjerovanje, već želite da katolički i osjećate. A opet se plašite osjećaja, čuvstva, srdačnog vjerovanja. Vi se bojite, da ćete izgubiti nešto od duhovnog zdravlja, od trijezne istine i duševne nepristranosti, ako srcu pustite da do riječi dođe, a u poštivanju Marije, držite, govori samo čuvstvo i srce. Vi ne ćete da više bude pukotina, razdora, provalije ni u Vašoj vlastitoj duši ni u saobraćaju s velikom i svetom zajednicom svih katoličkih srdaca. Ali to Vas upravo opet plaši: Vama je djetinjatost, naivnost, jednostavnost puka i njegove molitve nešto čudna, nešto odbojna. Katkada sve to odiše kao tako slatkom naravnom svježinom, a drugi put je tako prosto i besmisleno, tako skučeno i neukusno. Pa onda štovanje Marije u Vašoj župnoj crkvi! Taj kip što vrijeđa Vaš umjetnički osjećaj! (Odakle bi Vaša siromašna crkvena općina mogla uzeti neku umjetninu?) Papirnato cvijeće što tamo iz godine u godinu stoji, upadna, kričava svijetla, neshvatljivost litanija, nepojmljiva praznina molitvenih izraza! Napose zajednička krunica, koja se jednom jednoglasno razvlači, a drugi put do skrajnosti ubrzano moli.

Mislim da sam nabrojio sve što Vas smeta. Ili sam možda šta izostavio? No i ne radi se o tom. Ja i ne ću pokušavati da opravdavam jednu ili drugu od nabrojenih teškoća, naprotiv sve ih ostavljam i kažem: da, milostiva gospođo! Vi imate pravo! Dakle, primite do znanja da Vam dajem posve pravo. Ah. da, u ovom slučaju Vi biste rado htjeli imati manje pravo. A sad ćemo pokušati da iz sve ove zamršene množine nespojivih stvari i želja i zahtjeva izađemo na čistac i da se oslobodimo.

Da, da se oslobodimo! Oslobodite se najprije bojazni da niste dosta katolikinja! Vama su drage sve zasade o štovanju Marije, sve tajanstvene odlike, što ih Crkva priznaje neoskvrnuto začetoj, vazda djevičanskoj Majci Božjoj. Vi ne niječete ni nauke crkvenog sabora u Tridentu, da je dobro i spasonosno i da nije kumirstvo poštivati svece, a u prvom redu blaženu djevicu Mariju, njima se naime moliti, njihove slike izlagati i u njihovim slikama ih častiti. Više Vam Crkva ne zapovijeda. Na ovaj način Vi sudjelujete u osvjedočenju i mišljenju katoličkog priznavanja i katoličke zajednice. Dakle odbacite svoju bojazan, kao da bi s ove strane mogli iznenada otpasti od žive crkvene zajednice, i ne mučite se tako grčevito ispitujući uvijek iznova svoju pravovjernost, da bi je sve bistrije i nesumljivije uočili. Ovaj rad, kojim mučite samu sebe čini Vas, naravno, po-

malo zlovoljnom i nezadovoljnom. I što Vas najviše boli obzirom na blaženu Djevicu i njeno štovanje, dolazi upravo od ove zlovolje, jer Vam njezino štovanje zadaje tako mnogo brige i bojazni. Vi ste isto tako prava katolikinja kao i svaka druga kršćanska duša i takvi ste već sada. Sve što dalje činite u pogledu privatne pobožnosti prema Mariji, sve je to prepušteno Vašoj slobodi. Gledajte dakle na sav svoj daljni razvoj s unutrašnjim mirom i punim pouzdanjem u milost koja Vas vodi. To je najbolji stav da uznapredujete. A uznapredovati zaista možete i hoćete. Svaki pravi kršćanin stoji na početku uvijek novih mogućnosti.

Tako i Vi trebate postati vrućom i oduševljenom štovateljicom svete Djevice-Majke. Izaberite dakle put koji Vam godi! Mnogi molitvenici, u koje bi se htjeli zadubiti, još Vas više odbijaju. Pojmim to. Vas odbija onaj vanjski, neosobni, neživi način, kojim je predočena slika Majke Božje! Ono bešćutno i maštovno nagomilavanje najvećih pohvala, kojima se u stvari prekriva nedostatak shvatljivog sadržaja. Ono nekritično pripovijedanje čudesa i ono nenaravno, umjetno spajanje najrazličitijih molitava. Ne! Nemojte se time mučiti. Idite Mariji putem, koga nam Crkva sama pokazuje: putem utvrđenih zasada i kratkih, a ipak sadržajno bogatih napomena svetoga Pisma. Idite, ali razmatrajući sv. Pismo i moleći, idite prije svega kao živo biće! Dođite k Mariji sa svim svojim osjećajnim srcem žene, majke, dođite joj sa

svim svojim iskustvom dugotrajnog, bolnog traženja Boga, dođite joj i kao čovjeku, kao dobrostivoj Majci, kao ljupkoj i čistoj Djevici.

Koji je smisao crkvene nauke o Marijinim milosnim odlikama? Ne naviješćuju li one sve, kako je ova duša bila neizmjerno blizu svetom i milosrdnom Bogu, kojeg ste sad i Vi našli, kako ju je Bog prijateljski privukao k sebi i odlikovao silnim milostima, sjajnim i vanrednim znacima svoje milosti? Ne možete li i Vi ljubiti ljudsko biće koga je Bog tako raskošno rado imao? A onda, ona je bila: Majka Isusova! Jeste li već koji put pokušali razmišljati što to znači? Kako su ova dva srca blizu jedno drugome! Ne možete li ljubiti ljudsko biće kome je Isus govorio najnježniju riječ: »Majko«? Jer ona je bila majka onoga, kojeg je bila dostojna; ona je najbolje razumijevala njegovo srce, suputnica njegovog nutarnjeg život? Evanđelje o tom dovoljno govori i kako bi Bog bio mogao dati drugu majku svome ljubljenome Sinu? Kako mi takovu dušu ne bi mogli upravo sa zahvalnošću ljubiti, dušu koja je pripadala Bogu-čovjeku, dušu, čija je jedina misao bila Isus, koja je svu svoju životnu ljubav i brigu njemu posvetila? I bez obzira na sve njezine nadnaravne, nedokučive odlike u milostima, nije li ona bila divna žena, neobično visoka duha, nije li ona bila čarobno čisto i milo srce, a istodobno i velika i jaka duša? Jeste li kada već pokušali uživjeti se u njenu nutrinu, život njenoga srca, njen misaoni svijet, njen značaj, jeste

li pokušali uživjeti se u njezin govor i njenu šutnju? Jeste li već nasljedovali dušu, koja je rekla onih nekoliko, ali neprolaznih riječi, što su nam ih evanđelisti sačuvali? »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi Tvojoj«! Ili: »Dijete, zašto nam to učini«? Pa one druge pune ljubavi i tihog pouzdanja: »Nemaju više vina«. Jeste li kad pokušali sebi jače predočiti ljudsku dobrotu, nježni način ophođenja, duboku nutrašnjost, život, mirnu odlučnost, bogatu osjećajnost i nepresušivu jakost u trpnji ove Djevice i Majke?

A tko je jednom pojmio, da je ona najdivnija ruža duhovnog života, najčišći cvijet novog duhovnog proljeća, što ga je donijelo njezino božansko Dijete, taj ne će više smatrati pretjeranim ako joj dopromahujemo sa svim cvijećem našeg zemaljskog proljeća, ako njezinu sliku okitimo mnogoznačnim ljiljanima i ružama i tako raskošno, kako samo možemo; ako joj pjevamo nevine i srdačne pjesme, koje samo znamo, njoj, koja je sama djelo Božje, djelo tako lijepo i čistozvučno kao pjesma o božanskoj ljubavi

Ne promatrajte međutim Majku Isusovu samo povjesnički! Ona je tako malo prolazna veličina kao i njezin Sin i kao sve druge svete duše, koje su se nekoć na zemlji borile i trpjele. Svi oni nisu propali u ništavilu, niti su ugrabljeni u nedostupne daljine. Naše su oči dakako zadržane pa ne vide, ali u stvari sveci su nam blizu, mnogo bliže nego su nam ikada bili i mogli biti u klancima jadikovcima ovoga života. Blizu su nam i u posvuda prisutnom i sveznajućem Bogu, oni su sjedinjeni s nama neograničenom dobrotom Božjom. Oni djeluju i rade nama na korist svojim molitvama kod Boga, u kome žive neizrecivo prijateljski. U njemu također oni mogu gledati i naše puteve i sudbinu i skupa je s nama doživljavati ukoliko to Bog hoće. Pa tako nam je potpuno blizu i Marija Majka Isusova ta ženska duša, koju Bog ljubi i koja tako ljudski osjeća i koja je tako majčinski dobra.

Idite dakle k njoj, da je pozdravite: ne treba za to izrađenih, gotovih izraza. Da, ako je Vaše srce puno, onda ćete sami zašutjeti pred njenom slikom i šutke zaroniti u tiho udivljenje, u zahvalno poštovanje i pouzdanje, koje će već biti molitva. Pa i u izražavanju svoga štovanja i ljubavi imate potpunu slobodu; prepustite se bez straha vodstvu svoga srca i nadahnuću milosti. Ne uviđam, dakako, zašto i Vi ne bi usvojili izraz onoga čuđenja, kojim se poslužio sveti anđeo Božji i produhovljena gospođa kao što je bila Elizabeta, pozdravljajući Mariju: »Zdravo Marijo, milosti puna, Gospodin s Tobom, blagoslovljena Ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe Tvoje!« A koji bi čovjek mogao uvijek jednako i čitavo svoje srce uložiti u ovaj pozdrav koji se ipak sastoji od prostih i siromašnih riječi. Sva je ljudska ljubav vječito tepanje, neprestano ponavljanje iste nezasitne čežnje. Dirljivo je obraćati se najljubeznijoj i najmilijoj od svih žena, uvijek nježnim i stid-

ljivim riječima: »Zdravo Marijo! Majko ljubljena! Moli za nas!« Da li se ovo opetuje deset puta, to ljubav ne broji točno. A između ovih pozdrava, upućujete stalno svoju dušu da iznova promatra puteve kojima je išla ova žena i kojima je prolazilo njezino Dijete, jer to je jedno te isto. Dječija bol i radost neobično snažno odjekuju u majčinom srcu i kad jedno srce plače ili se smije, to je i u drugom tako. Vidite, tako molite krunicu.

Da, ali zajednička krunica i uopće pobožnost koja se u crkvi vrši prema Majci Božjoj! No budite širokogrudni i strpljivi, kao što je sigurno i najmudrija Djevica bila! Mariju se može štovati kao i sve što se u kršćanstvu čini raznom uzvišenošću, produhovljenošću, poosobljenošću. Budite strpljivi prama nižim i naivnim slojevima! Kako bi inače ona velika množina, što napunja prostranu crkvu mogla izraziti svoju želju za molitvom? Nemojte tako brzo govoriti o ukočenom opetovanju, vanjštini i jednoličnosti! Vi još niste zavirili u srce toga puka, što tu krunicu moli. Ima tu zaista mnogo nepobožnosti, kao svuda, mnogo rastrešenosti, puno svjetovnoga, puno navike. Ali u ovom tamnom, neprosvijetljenom mnoštvu što ide u crkvu, tu i tamo sinu divna svijetla, možda kratka kao pogled oka prema Marijinoj slici, ali koja ipak plamte vjerskim pouzdanjem, koji odišu dubokom molitvom i djetinjskom zahvalnošću. Ne prezirite ovoga tamnog pohoda katoličke zajednice k Mariji! Marija ipak gleda u njemu tajanstvenu i milu ljepotu, možda veću nego mi i mislimo. Velik pohod Marijinih štovatelja, što već stoljeća traje, sliči procesiji hodočasnika oko čudotvorne kapelice od Kevelaera u smrknutim, vlažnim, olujnim, jesenskim večerima: neugledni, siromašni, prigeti, raščupani ljudi. Mnogima je u vrtlogu života ugasla svijeća; njihova pjesma zveči u noć poderano i zaplašeno, tjerana uokolo vjetrom i kišom. Ali ipak tako je neizmjerno lijepo i dirljivo, i ganutljivo, kad oni nemoćni, a ipak postojano jakom voljom pjevaju: »Mariju ljubiti, to uvijek želim.«

12. pismo

DUŠEVNA RAZASUTOST.

Moj dragi mladi prijatelju! Već tri mjeseca imao sam prilike, da proučavam Vaš način duhovničkog i duhovnog rada, pa ću Vam sad dati sveukupnu sliku mojih utisaka. Možda će Vam na ovaj način najbolje postati jasno, zašto ste već dosad tako malo sa mnom mogli biti zadovoljni. Vi ste htjeli da me dobijete kao duhovnog vođu i uvijek ste imali utisak, kao da ja idem drugim pravcem nego Vi. Imate zaista pravo — ne ću ni trunka poduzeti da Vas potpomognem na Vašem putu.

Vaši životni snovi i Vaš način života prijete, da Vas učine najopterećenijim čovjekom na svijetu. Ne kao da bi zaista hodali pod teškim teretom! Kamo sreće, da je to zaista veliko breme! Ja bih Vas sa strahom, a ipak vesela srca tješio. No to bi moralo biti *jedno* breme, jedno jedino teško brdo, koje biste imali nositi; ali ovako to su čisto male stvari, tisuću i jedna na broju, koje Vi s dvije ruke hoćete da obuhvatite. A kada mislite, da možete 1.001 stvar prigrabiti, ispadne Vam prva ili hiljadita. Oprostite, moram se smijati, kad Vas takvog vidim, usprkos

sućuti, što je također prema Vama imam. Zaista je imam!

Prijatelju, to tako ne ide! Tako mnogo stvari i stvarčica ne možete činiti i nositi; a kad bi i mogli — *cui bono? čemu?* Vaš dnevni red sastoji se već iz isto toliko i još više točaka, nego dan ima minuta. Svaku ste minutu providjeli sa zvijezdicom, križem ili kakvom drugom oznakom; svaka je podijeljena, zauzeta i izdata, ali ne možda jedinstvenim tokom događaja, koji bi se provlačio kroz sve sate i sve međusobno vezao, nego s posve nepovezanim radnim nacrtima. I kad se počne stvarati jedan tok, Vi ga opet odmah rastrgate: sad dođe ova molitva, zatim ona strijelovita molitvica, onda jedna stranica iz ovog molitvenika, onda čin poniznosti, onda sedam dobrih nakana, a između njih morate još umetnuti nekoliko predodžaba o prisutnosti Božjoj.

Jednak tomu je i Vaš način učenja. On je natrpan kao čovjek, koji s mješovitom robom ide pokućariti; okružen je tisućama samovoljnih, nepodnosivih, zlobnih stvorova. Svaka struka, za koju čujete, izgleda Vam korisna i potrebna; odmah se za nju odlučite. Kupujete knjigu za knjigom. Izađete li uopće, a da koju novu knjigu ne donesete kući? Pa kad bi se onda bar mirno na nju prašina mogla slagati! Ali Vi, za svaku struku i svaku knjigu odredite vrijeme, četvrt sata, dvije i po minute, pet do pedeset redaka dnevno! Sve je izračunato. A među sve to naravski opet, sedam dobrih nakana, a između njih,

predodžbe o Bogu. Kod samog nabrajanja, postaje mi već vruće od straha i od muke.

Da, samo kad bi to bilo sve! Ali ova povorka od tisuću stvari neprekidno se podvostručuje i umnožava. Jer Vi i o svim ovim stvarima stalno vodite knjigu i polažete račune. A ovo samo polaganje računa opet predstavlja mnogočlani, umjetni, izmišljeni sustav: ima tu računa, koje sami sebi polažete satima, dnevno, tjedno... i takvih, koje polažete svome duhovnom vođi, a ovi se opet dijele na obične, osobite, izvanredne i svečane. A morate voditi i isto toliko pregleda, lista, glavnih i nuzgrednih knjiga i — duhovni vođa mora ih čitati.

Naravno, jato tolikih stvari, vježba i nakana ne će drage volje moći kod Vas izdržati. Zato stalno nastojite, da ih pridržite novim vezama. I kada Vam se ne bi činilo potrebnim, da sputavate ove nevjernike uz njihovo mjesto, Vi bi ipak tražili uvijek nove veze; jer Vi sprovodite sputavanje i vezanje samo radi sebe. Nikakova slobodna odluka, ni jedno slobodno djelo ne važi Vam, sve mora biti naređeno. Tako uvijek pravite nove nakane, obećanja, usmene i pismene ugovore sami sobom, sa svojim ispovjednikom i s Bogom. Vi bi htjeli da svaki dah, svaki kucaj srca, svaki tren učinite ne samo svijesnim i slikovitim, nego bi htjeli, da bude odobren i zaklet, propisan i naređen. Ništa, ama ništa ne treba biti prepušteno Vašoj vlastitoj promišljenosti i nadahnuću, Vašem izboru i odluci; Vi to nazivate poslušnošću i smatrate to vrlo savršenim.

Dijete! Dijete! Ja sam posve umoran od samog teturanja po ovom mučilištu. A sad bi trebalo da još i Vas pokušam iz njega osloboditi? Ne, to se ne ufam! Ali jedno hoću: sasma iz daleka htio bih Vam pokazati zemlju, u koju bi Vas i sebe s Vama htio povesti, ako je to moguće. Možda od tamo prodre jedan dašak unutarnje slobode ovamo k nama.

Po toj zemlji hodaju duše također prigete, također s mukom noseći veliki teret! Ipak ne, nije to teret! Njih pritišće velika stvar, velika zadaća, ma kako se ona zvala: Bog, ljudi, duše, Crkva, to je mnogostrana i opsežna, ali ipak jedna jedina, u jednu bar stopljena i nepodijeljena težina. Njoj odgovara jedan jedini veliki osjećaj u duši, koji sve nadvladava i svladava: vjera, pouzdanje, ljubav, veselje, požrtvovnost, volja za radom. To je uvijek jedan jedini osjećaj, koji mnogo toga obuhvaća i koji ostaje nepromjenjiv u svima raspoloženjima i skanjivanjima; koji je miran i jak, a ipak gibak i prilagodljiv. Iz njega pristupa duša s mirnim pouzdanjem i postojanošću k svemu, što zahtijevaju dan i godina, slučajevi i sudbina, i nadahnuća Božja. Ona ide ovamo i onamo, govori i šuti, moli i trpi, posvećuje se stotinama svojih briga, želja i stvari, kako joj već dođu. Ali sve to, ne bojažljivo i skučeno, niti s nekom napetošću i rastrganošću u nutrini, bez rascjepkanosti, kao izgubljena. Ona ide naprijed s nekom vrstom jedno-

stavne samozataje, jer stalno gleda jedan veliki ideal, u kome se sve stječe; ne slijepo i sanjajući bez volje, već bistrom i budnom sviješću, jednako dalekom od mučnog i sitničavog promatranja samog sebe, kao i od svake besmislenosti i besciljnosti.

Ovakvo duhovno stanje ideal je usavršavanja, to je nutarnje vrijedni cilj, a sve je drugo samo sredstvo: dnevni red, pravila, istraživanje, vodstvo, vezanje. Podjela i red u dnevnom radu, treba da su samo pomoć i potpora, koji nas štiti od utjecaja naše ćudjivosti, neodlučnosti i zlovolje. Ali oni ne smiju biti zapreka i, tamo, gdje stoje na putu duši i njenoj jakoj i svijesnoj volji, treba ih beobzirno potisnuti. Tako veze i obećanja i zavjeti postaju samo priznanja i znakovi: oni su jasan i pobjednički znak odlučne i žive volje duše. Oni su kao proglas duše, u kom ona objavljuje šta je odlučila raditi, a ne nešto što bi se pojavljivalo poput kakve prijetnje ili što bi je pratilo, neizbježivo poput proklete sudbine. I na tim znakovima njenih snova i puteva ona stalno iznova bistri i jača svoju unutarnju volju. Oni su poput zastave koja se pred njom nosi, koja joj pokazuje put, koja vidljivo predstavlja njen početni proglas, koja se uzdiže, kad joj prijeti propast ili klonulost, koja je čuva, kad je u opasnosti da će zabludjeti.

Slična je zadaća i vodstva duša, jer i to je sredstvo, a ne nešto što bi samo sebi bilo svrhom, ili idealom. Najljepši njezin uspjeh bio bi dapače da dušu učini samostalnom i po sebi jakom, da je sigurno i

iznutra usmjeri k Bogu pa da je onda pusti da sama kroči svojom putanjom. Vodstvo treba da dušu oblijeće tihim, gotovo nečujnim udarcima krila, da budno na nju pazi, ali bez nametanja; njegova je značajka da šuti, dokle god duša veselo i sigurno ide svojim putem. Vodstvo se također ne miješa u sve visine i dubine duše; još manje ide za tim, da pretražuje sve kuteve duše i da se povlači svim njenim uglovima. Vodstvo čeka, dok duša sama progovori finom osjećajnošću; ono štuje i njeno ćutanje i njene tajne. Ono je svijesno da mora samo služiti, služiti duše, a ne ponosno ih goniti. Ono služi Bogu koji je zapravo sam vođa svih duša, a samo se ovdje, ondje posluži ljudima. Zato treba da su ovi ljudi puni takta i suzdržljivosti, ne trebaju više govoriti, nego im je naređeno, ne trebaju zahvatati tamo, gdje ih ne zovu. Oni treba da duše nose, štite, tješe, pomažu, a ne smiju na njih galamiti, tući ih, tjerati, vezati, sakatiti i gnječiti.

Svi su naputci, pravci, rasporedi i pravila, i sva su vezanja uz osobe i redove samo sredstva, a ne cilj. A sredstva moraju biti različita, osvrtati se na vrstu i sposobnost duše, na stepen njezine snage. Što jednoj duši koristi, može drugoj škoditi, što je danas pomoć, može sutra postati zapreka. Ali tko kaže duši, šta joj upravo treba? Općenite odredbe ovdje ne dostaju, pogotovo ako su samo tiskane. Najbolje bi bilo živo vodstvo čovjeka, koji zaista hoće da vjerno služi Bogu i dušama. Čovjek koji bi bio mudar pomoć-

nik, čovjek profinjenog duha, nježne ljubavi, strpljivog držanja, a ipak jako svijesnog htijenja. Takav čovjek bi bio zaista najpotpunija kopija i oruđe duha Božjeg koji vodi. Ali i njegove su ruke još odveć nespretne. U najfiniju stanicu duhovnog života ni on ne može zahvatiti. Zato treba finoća svjetlosti, finoća nevidljivih, nedohvatnih i neshvatljivih valova, koji izlaze iz Boga. Ali kako će oni prodrijeti, ako je duša obično zazidana nakanama i odredbama? Kako da Bog dušu vodi, kad ona nema nikada vremena da ga sluša, jer se boji da bi u međuvremenu mogla zanemariti koju točku svoga dnevnog reda? Preko uzbrkanog mora dolazi duša k Bogu, samo ako pusti da je tjera vjetar njegova duha, da je tjeraju polagani ili bučni vihori njegove milosti. Ali Vi, prijatelju, Vi hoćete da dođete na drugu stranu pokrećući žestoko svoju lađicu nebrojenim udarcima, tako da se ljulja i trese. No ona, kako vidite, ipak s mjesta ne odlazi, ili odlazi samo toliko koliko je zahvati i nadvlada Božja struja kraj svog krivudanja i nemira što ga uzrokuju Vaši udarci.

Bilo bi mi vrlo drago, da ste me razumjeli. Jer učite bogoslovlje. Bog blagoslovio Vaše zvanje, ali i održao svoju ruku nad dušama, kojima ćete Vi jednom postati vođom!

13. pismo

SAMOPOUZDANJE.

Moj dragi »Jeremija«! Vi držite da bi meni Vašeg vječitog kukanja moglo ipak biti dosta. No ukoliko Vam samom nije dodijalo, ja bih još mogao izdržati. Ja sam se, postepeno, privikao ostajati prilično tvrdim pred morem duhovnih jada koji me gotovo dnevno zapljuskuju. A to je tako i dobro, inače bi čovjeka mogli odnijeti valovi plača i nitko mu više ne bi mogao pomoći. Katkada moglo bi se ipak plakati, a ovo »katkada« tiče se i Vas.

Sada vidim u svoj golotinji korijenje Vaše »nesretne naravi« kako Vi to nazivate. Vi ste mojoj želji da jednom zavirim u Vaš djetinji i mladenački život prostodušno i istinito udovoljili i ja Vam se moram zahvaliti; sad vidim bistrije i u druga srca.

Ipak to je sporedno. Vi hoćete da znate, šta ja kažem na Vaš »slučaj«. Da, da, ja već dolazim k Vama da o tom govorim; samo strpljenja! Najprije ću Vas još jednom naslikati da s par poteza izravnam malo brazde i nabore Vaše navorane duše. Vaše cijelo biće, prijatelju, odaje nesigurnost šta da započnete sa sobom, sa svijetom, s ljudima i s Bogom. Izgledate mi kao seljačko dijete, koje se iznenada našlo

samo nasred trga Vašeg Postdama. Svuda kipte opasnosti, sprijeda, straga, lijevo, desno; tu je nemoguće ostati, a svakim pokretom trčimo upravo u zjalo opasnosti. U sebe se nimalo ne pouzdajete, — a to nije poniznost! I zato se ništa ne usuđujete, zato se sustežete od svih zadaća, ako je to samo ikako moguće. A kraj svega toga ipak imate žarku, gotovo bolesnu želju, da nešto mognete, da nešto vrijedite, nešto činite. Od same bojažljivosti da bi Vaša nesposobnost mogla biti konačno utvrđena, okomljujete se prigodice na ljude i stvari, tiskate se naprijed, bivate nagao i drzak, uvijek tražite sredinu u kojoj bi mogli opstajati, grozničavo vrebate ima li gdje kakva visina, na koju bi se mogli popeti, a ona ipak ne može biti dosta visoka da bi mogla uvjeriti cijeli svijet, a pogotovo Vas samoga da »ipak nešto znate«. A to nije ponos, kao što ni Vaša plahost nije poniznost! Ni ponosan ni ponizan čovjek nema takve groznice kao Vi.

Bojažljivi čovječe, Vi uvijek bježite, a ne znate zapravo kuda i kako bi bježali. A otkud to dolazi? Taj neprestani strah i bijeg nije narav, nego jedan dio Vaše baštine iz roditeljske kuće. Samo jedan dio. Vi dugujete svom roditeljskom domu neizrecivo mnogo, znatnu, najbolju stranu svoga bića, ali i veliku zapreku svoga bića, koju sad morate nadvladati. Vaš je otac bio vjernik, čvrst i ozbiljan kao čelik. Postao je takvim u vatri iskustva, razočaranja i gorčine. On nije mogao drugačijim biti, nego je bio. A

Vaša je majka bila mučenica, koju međutim nisu tješili i slavili anđeli. Tiha, bojažljiva, potištena, gotovo mučaljiva išla je teškim putem godinama i godinama. A Vaša mladost, bila je, kako ste mi je sami opisali, tamna, nevesela; Vaše je djetinje srce bilo pritiskano već prije polaska u školu. Pa onda devet dugih gimnazijskih godina! Neprekidno, točno nadziranje, željezna, ukočena vlast, sloboda koja je dah oduzimala, drakonska strogoća kazne. A nikada riječi zadovoljstva, priznanja, tople ljubavi, nikada sokolenja i popuštanja! Nije se djetetu nikada ništa dobra i vrijedna povjerilo, a ipak se nad njim vitlao bič opasnih zahtjeva. Nitko nikada nije sudjelovao u tihim, plahim porivima dječjeg srca; ono uopće nije smjelo imati poriva, osim onih zapovjeđenih, nadziranih, i dolično ispravljanih. A da bi se dijete smjelo zanimati za ono za što su se zanimali roditelji, da i ono kao drug šta rekne, o tome ni govora!

Vidite, na taj način morali ste postati nesigurni, bojažljivi, potišteni, nepovjerljivi, a ipak tako neumjereni i nezdravi, tako jako častohlepan, kako sami to nazivate. Ah, kad bi to bila častohlepnost! Ali ta je častohlepnost samo bijeg pred nesposobnošću, koja Vas uništava i koja Vas još uvijek tereti.

Pa šta sada? Ponajprije prestanite smatrati da se kod Vas radi o nekom sasma osobitom slučaju! Tako nešto nečuveno žalosna, nesposobna, zamršena! Vi volite sami sebe ponizivati još dublje ispod svega što već postoji, da tako barem uživate u svom vla-

stitom zasebnom stanju. Ne! Vaš slučaj je vrlo običan, prastar, i on se često ponavljao. Vi ste sudrug mnogih ljudi u trpnji i sudbini. Ah moj prijatelju, teško je vjerovati u dječji raj, s njegovim plavim nebom i bijelim i zlatnim cvijećem, o kom se toliko priča. Ljudi, koji su imali vrlo lijepo djetinjstvo, rijetki su, i prava su iznimka.

A onda jednom temeljito raščistite stvar s Vašim roditeljima, koji su, dakako, već odavno otišli na drugi svijet, dakle zapravo uspomenu na Vaše roditelje! Vi ste dosad ovo raščišćavanje plašljivo izbjegavali, osjećali naime da tako raste u Vama mržnja (koliko ste se puta morali potužiti zbog mržnje roditelja kod ispovijedi, siromašno dijete!). Niste pravo znali, šta bi o njima držali. Sad će Vas istina osloboditi. Za mržnju tako je malo razloga, kao i za nekritično djetinje počitanje. Vaši su roditelji bili ljudi neizmjerno dobre volje, ali unutarnje vezani i razdijeljeni. Da, Vaš željezni otac bio je razdijeljen čovjek, razdijeljen na tvrdi i mekani dio, a ovaj mekani on je potisnuo u dubine svoje nutarnjosti. O, šta mora da je pretrpjeo, siromašni čovjek dok je svoju žarku, meku unutrašnjost potisnuo među kamene stijene, a koliko tek za tim! Imajte sućuti sa svojim ocem, to će Vas osloboditi i ublažiti. A Vaša majka, koju ste jedva poznavali! Majka i dijete išli su pokunjeno pod teškim teretom i nisu nikada mogli jedno drugom u oči pogledati. Sad vidite konačno svoje roditelje prosto i slobodno, s poštovanjem i sućuti, s čisto ljudskim razumijevanjem. Ne trebate umjetno oči zaklapati, jer tu nema šta, što bi mogli mrziti ili prezirati. A onda smatrajte ove tamne godine djetinjstva kao stepenice i u Božjoj školi stepenice, kojima ste morali proći. Što su Vam ove stepenice vrijedna dale, danas još ne možete dokučiti, dokgod se iznad njih ne dignete. Ali ima mnogo bogatstva i — prije svega dubine koje ste otud ponijeli. Zahvalite Bogu za svoju mladost i za ljudsko oruđe, kojim se je Bog poslužio. Moleći morate zagospodariti svojom mladošću, zahvaljujući se, žrtvujući se i uzdajući se. Zagospodariti! Da, jer sada dolazi glavna stvar!

Nakon ovakva objašnjenja sa svojim roditeljima, o kojima morate još temeljito razmišljati, kažem Vam kao što je nekoć bilo i Abrahamu rečeno: Odlazi iz kuće oca svojega! Osamostalite se od žalosne ostavštine ove kuće, odvažite se naime, napokon, da se osjetite slobodnim i prostim svih spona, svakoga pritiska i straha. Postavite se konačno sam na svoje noge! Vi ste u svojim djelima i propuštanjima još uvijek ropski ovisni o ljudima, kao kad ste bili još dijete. Uvijek bojažljivo gledate oko sebe, šta drugi kažu i misle, da li ste kod drugih kamen smutnje ili im niste po volji, da li su s Vama zadovoljni ili nisu. A tko tako bojažljivo oko sebe gleda — seljanče na Postdamskom trgu, — taj upravo dođe pod kola. Vama to nije potrebno. Vi imate sposobnosti, tako reći velikih i bogatih sposobnosti.

Imate dobru volju, mudar sud, oštru sposobnost opažanja (Vaši bojažljivi djetinji koraci, od sebe su izostali opažanjem), naučili ste nešto valjana, imate zvanje, u kojem se može djelovati, imate ljude, koji su Vam dobri i nakloni, imate Boga, koji je s Vama zadovoljan. Sve to imate! Ali ne vjerujete u to, Vi ne ćete da je to istina, Vi se ne usuđujete na to misliti. Vi se ne ufate pustiti slobodan tok svome znanju. Hoću sad da Vas priučim zdravoj samosvijesti, nemojte se bojati da ću Vas zavesti na oholost! Vi imate pravu vrijednost, imate put i zadaću u životu. Idite dakle i djelujte s bezbrižnom samosviješću, s mirnim osvjedočenjem, — o kome se ne trebate svaki tren ponovno uvjeravati, — da nešto možete. Pustite mirno da svijet sudi, a Bog — već zna, zašto me treba, i šta se o meni treba misliti. Tako mislite, i prepustite se ovom Bogu, onakvi kakvi jeste. Ne gledajte u njemu prvotnu sliku Vašeg starog oca! On je velik, slobodan i dobar, potpuno siguran za svoju stvar, kao i za svoje dijete, i zato mu se smiješi.

Onda prestanite stalno graditi beskrajne planove i bježati u nepoznatu zemlju. Tu gdje ste, tu je najsigurnije, tu je Vaša zemlja. Radite s nepomućenim mirom ono, što Vam dani i okolnosti nalažu, bilo to teško ili lako, već kako jest. Mnogo će Vam toga uspjeti; to će Vas djetinski veseliti; mnogo će toga propasti, smijte se tome! Vi niste nadčovjek, njih uopće nema; Vi imate svoja ograničenja i slabosti, kao što ih svatko ima. To čovjek ne smije uzeti

tako tragično, kako to Vi činite. Vas tišti to, što stojite pod mnoštvom. Vi biste htjeli da budete nešto jedinstvena. A to je upravo Vaš djetinjasti i bolesni stav. Svaka Vam okolina izgleda još uvijek teška, tijesna i puna prijetnje. Zato bi se uvijek htjeli izdići, htjeli bi druge prestići. Kladim se da Vas obuzima neugodan osjećaj, ako na cesti ide netko pred Vama ili u korak s Vama. Ali to je još Vaša dječija bojazan. Pustite druge da idu kuda hoće. Usred velikog skupa ljudi ipak je svaki nešto posebna i pojedinačna. I obični svaki čovjek u velikoj vojsci života ima ipak svoju vlastitu i pojedinačnu vrijednost, iako se čini da se gubi u mnoštvu što ga valja. Čemu se dakle osobito istrčavati ili bojažljivo sakrivati? Očekujte mirno, šta će Vam Bog dati, da činite. Kad se on ne žuri, ne trebate se ni Vi. Možda je Vašu dušu stvorio za volju jednog jedinog sata.

Sada o svemu ovom marljivo razmislite, dišite slobodno i duboko i pustite da ovo mirno shvaćanje života u Vama naraste. To nije stvar jednog dana. I pišite mi i dalje, kad i kako hoćete, bez tjeskobne brige, hoćete li moja iščekivanja dobro ispuniti. To sigurno hoćete, trudili se oko tog osobito ili ne. Ja već vidim put, kojim idete i veselim se.

14. pismo

NEPOBOŽNA DOBROTA!

Vrlo poštovani gospodine! Vi zaista niste *homo religiosus — pobožan čovjek,* u tom imate pravo; ali da se s tim hoćete potpuno primiriti, kao da ste postigli svoje posljednje savršenstvo, u tom Vam ne dajem pravo. No ne samo iz obzira prema Vašim roditeljima! Zaista ovi dobri, vjerni i dirljivo brižni ljudi pobojavaju se za dušu svoga sina; oni to bolno osjećaju, a — najbolnije kad ništa ne kažu, — kad sin ne ide s cijelom obitelji k zajedničkoj svetoj pričesti. Ali obazrivost prema roditeljima samim, ne treba Vas ponukati da grčevitim nastojanjem usvojite pobožnost, do koje Vam možda ništa nije stalo. I katolička Crkva ne stavlja na Vas nikakve daljnje zahtjeve. Vi ste vjernik, posjećujete svake nedjelje i blagdana svetu misu, idete jednom ili dvaput godišnje k svetim sakramentima. Vi ste praktični katolik! Dobro! U ime i s nalogom Crkve, ne mogu Vam ništa ozbiljna zamjeriti.

»Ništa ozbiljna? Dakle na usnama Vam leži jedno zabrinuto, a možda i žalosno pitanje?« Vi imate zaista razvijen osjećaj, kad ste to odmah osjetili i zamijetili. Da, prigovor, koji hoće da izbije, no koga

ja kod pobližeg gledanja uvijek iznova prigušim. Htio bih da Vam postavim jedno pitanje, koje izbija iz neke zabrinutosti, ali i tu zabrinutost uvijek otklanjam, kad zavirim u Vaše srce. Jer vidite, kad čujem o kom mladom čovjeku koga ne poznam, da ovako odmjereno, pa donekle i oskudno katolički živi, znam da ovu njegovu »ispravnost« možemo različito tumačiti. Mogu misliti, da on svoje vjerske dužnosti vrši iz navike ili društvenih ili obiteljskih obzira, a da je inače mlak i nehajan. Ovakvo tumačenje često je točno. A mogu također pretpostaviti da se zapleo u nutarnje vjerske borbe, da nije umio sebi pobliže objasniti smisao i svrhu vjerskih dužnosti, te zato ne čini ništa više nego što strogo zahtijeva poslušnost prema Crkvi, kojoj pripada. Jer on možda, iz pretjeranog i krivog stida, ono što je izviše osjeća kao nepoštenje pred samim sobom, kao pokušaj samoobmane, kao neko nasilje. Ima opet ljudi koji zbog zdravstvenih ili poslovnih razloga moraju svoje vjerske dužnosti stegnuti na najmanju mjeru, jer njihove sile ne podnose težine i potresâ nutarnjeg života. Bio je jedan mladić, Alojzije Gonzaga, kojemu su morali zabraniti da misli na Boga; njegovo slabo tijelo nije moglo podnijeti žar ove misli. Svim ovima skupinama Vi ne pripadate. Postoje još dvije suprotne vrsti ljudi i prema tomu dva puta kojim duše idu: put *ćudorednih* i put *pobožnih* ljudi. Oba se sastaju na svom konačnom cilju, ali k ovom cilju kreću suprotnim smjerovima; prođu ista vrata duha u pro-

tivnim pravcima: gdje jedan izlazi, mora drugi ulaziti.

Pobožni čovjek počima s Bogom, u njegovom kraljevstvu i njegovoj službi; otud dolazi on do ćudorednog djelovanja. I u ovom djelovanju iskristalizira se ćudoredna savršenost potpuno i postepeno, u tihim počecima, u polaganom radu, sličnom radu koralja. Tako kod njeg nastaje: širokogrudnost, velikodušnost, blagost, snaga, vjernost i dobrota srca. On je najprije pobožan i pomoću pobožnosti postaje dobar. Postaje dobar, jer je dobar njegov Bog, kome se moli, u kojeg se uzda, kome služi. Druga vrsta, tj. ćudoredni čovjek počinje s dobrotom; on je nutarnje čist i bogat i odličan i moćan i mudar. Kudgod dođe, iz njega odsijeva istinitost i ljubav, utjeha i spremnost da pomaže, poput duhovne sunčane svjetlosti. Ova njegova dobrota upravlja se naravno konačno k Bogu. Tako on postaje pobožan upravo stoga jer je dobar, i jer je dobro koje on ljubi upravo Bog, u najvišem smislu i stepenu. Pobožni čovjek biva dobar, jer je njegov Bog dobar. Ćudoredni čovjek biva pobožan, jer je njegova Dobrota božanska. Moraju se dakle konačno sastati u stapanju pobožnosti i ćudorednosti, spajanju onog, što je božansko i onog što je dobro.

Potpuno tajanstveno vodstvo razređuje ljude u ove dvije skupine. Ne dolazi svaki pojedinac vlastitim izborom ili nastojanjem, već od samog početka u skupinu ćudorednih ili pobožnih ljudi. Jedna moćruka stavlja nas na početku naših puteva ovdje, drugog dalje, na suprotnoj točci neba i svaki ima zadatak da započne od svog ishoda putovanja do podnevne visine, gdje se oba susreću u središtu.

Vi spadate, kao što ste već odavna sami sebi kazali, u red ljudi koji počinju ćudoređem. I Vi sad već znate, zašto ja još uvijek nisam s Vama zadovoljan. Vi još uvijek ostajete nepomično na svom stožeru. Zašto ne putujete? Upravo Vi treba da još tražite, mnogo i dugo. Ne sumnjam sigurno da će Vaša čistoća i dobrota, ostati uvijek pobjedonosna i svijetla. To je upravo velika milost Vašeg života, koju ne morate najprije izvojštiti; koja Vam je data, kao miraz Vašoj duši, kao temeljna glavnica Vašeg života, kao majčinsko mlijeko Vaših duhovnih početaka.

Ali Vam ipak treba pobožnost kao posljednje usavršenje Vaše dobrote, kao usavršenje Vaše duše, kao upotpunjenje Vašeg bića. Vi još ne znate šta znači molitva, Božja blizina, ljubav Kristova, ispovijed i milost i beskonačnost. Ne možete dakle o tom suditi i olako se toga odreći. Postoji još cio jedan svijet, cio jedan prostrani život, ljepota i sreća, moć i punina, prostor i temelj, a sve to Vi još morate otkriti.

Ponajprije zbog same Vaše ćudorednosti! Jer to se iza nje krije. Sva Vaša dobrota, nesebičnost, pravdoljublje, Vaš duh pun samozataje, požrtvovnosti ipak je samo na rubu božanskog svijeta. To je granica kojom Vaša duša s Bogom graniči; i tu on tek

počima. A odavle ide se ravnim putem u ovu neizmjernu zemlju — Boga. On je pozadina, iz koje proizlazi Vaša ćudorednost, on je nevidljiva dubina zemaljskog područja, iz kog raste Vaše cvijeće. On je posljednji temelj, na kome počiva sve ćudoređe, u kojima leži korijenje i ostvarenje, temelj i smisao svega dobra. Kad se dakle upravo pred Vašim očima prostire nečuveno velika i bogata zemlja, zašto je svojim očima ne bi pogledali, zašto da je ne bi upoznali, zašto je ne bi upili svojim duhovnim pogledom, svojim duhovnim slušanjem i osjećajem?

Drugo, zbog Vaše duše! Jer ona će biti bogatija, dublja, ako iz dobrote i čistoće koja joj je već prirođena, zaroni u more, koje blistavo odsijeva u dobroti Vašeg srca. Da, Vi već blistate, ali zasada još samo na površini. Vi ne znate i ne doživljujete još ono što je za dušu najveće djelo i najljepše ćudoređe, gledati naime Boga čista srca, pozdravljati ga radosnim pogledom, služiti Spasitelju u blaženom zaboravljanju sama sebe, obujmiti najveće dobro svom snagom, svim osjećajem i s ugašenim požudama, sprovoditi časove molitve pred svetim Bogom. O, kad biste to jednom iskusili! Već sada ste bogat, jer ste čist, dobar i plemenit, ali Vaše bogatstvo postoji tek na jednoj uputnici; Vi ga još morate poći podignuti.

Treće, zbog Vašeg života! Jer on ipak samo Bogu pripada, jer ne smije u sebi počivati i završavati se. On mora oko njega kružiti, k njemu se prikloniti,

u njemu utonuti, jer mora doći vječni trenutak, kad će on ispuniti Vaš život do najdubljih bora, do najdaljih i najviših vrhunaca. Stoga i sve Vaše misli i najfinije pokrete Vaše volje mora jednom ispunjavati Bog. Mora doći jednom vječni trenutak, kad ćete biti preplavljeni mišlju na Boga, ljubavlju prema Bogu, kad će ta misao prostrujati Vašim bićem i poplaviti ga, jer inače Vaš život ne bi postigao svoga potpunog i zadnjeg smisla, po kome tek nešto vrijednim postaje.

Ali kako da postanete pobožnim? Pobožan biti, to znači biti prožet osobnom blizinom, veličinom i dobrotom Božjom, to znači govoriti mu »Ti« i pustiti njega da nam govori. To znači gledati mu u oči, to znači pustiti poput djeteta, da nas njegova ruka vodi. Pustite dakle da Vas Bog gleda i da Vam govori. Stavite se u njegovu prisutnost, u njegovu blizinu, pred njegovo lice! Pazite pomnom brižljivošću čovjeka, komu je stalo da zadobije ljubav, na sve pobožne pobude svoje unutarnjosti, da proklijaju iz Vas. Bog će Vas već sam takvim učiniti kakvim želi da budete. A onda se držite ruke Božje! To jest: isprepletite obzirnim radom sve niti svoga nutarnjeg života: rad žrtve, brige, patnje, kajanje, žalost, ljubav, sva Vaša dobra djela s mišlju na Boga, na njega, — šutljivog posmatrača, svetog svjedoka, zaista iskrenog prosuđivača, prijatelja, koji s Vama suosjeća, moćnog duhovnog stvaratelja i poticatelja, svijesnog upravljača. Molite! Jer tako je zapravo molitva i zamišljena.

A onda idite od stupnja k stupnju, naprijed, točno onako, kako budete vođeni, ne pitajući i ne mozgajući mnogo, ali neprestano hodajući, tražeći, prihvaćajući i iskorišćavajući svaku priliku. Morate uporedo s Bogom žuriti. Dakle idite na mjesta, gdje on dobrostivo stanuje, k svetkovinama i pobožnostima, gdje se zaziva! Stupite među one koji prisustvuju misnoj žrtvi, nedjeljom i radnim danima, kleknite kod stola, gdje sebe u pričesti daje! Ukratko, uhvatite njegovu ruku, što je ispružena u sredstvima milosti njegove Crkve. I ne puštajte ga, dok Vas ne blagoslovi! Može se tada desiti, da on godinama i godinama bude stvarao samo u nesvijesnim dubinama Vaše duše, pa se Vi možda već plašljivo budete pitali: »Gdje je moj Bog?« No konačno jednog dana, on će Vam progovoriti iz takve blizine, da će Vas to usrećiti i potresti u dnu Vašeg bića. Tada ćete biti pobožni. Da, tako će se dogoditi, jer već jutarnje rumenilo njegovog izlaska lebdi nad snenim morem Vaše duše.

15. pismo

PLODNO KRŠĆANSTVO.

Vrlo poštovana gospođo doktor! Sam sam mislio da Vam riječ o »pobožnoj vrsti ljudi« ne će dati mira. Velite da je pismo, koga sam uputio onom »čudorednom čovjeku« bilo »od srca napisano«. Da, to rado vjerujem! Jer ste sami već došli do visina, do kojih se on tek mora uspeti. Ali u njem je bilo rečeno, da i sam »pobožni čovjek« nije postigao svoga potpunog savršenstva, a tim ste se osjetili pogođenom i to Vas je istrglo iz mirne sigurnosti što Vam je daje Vaše dnevno pohađanje crkve. Nemam šta poduzimati, da Vas umirim i da Vam reknem: ah, nijesam tako mislio. Ipak, tako sam već mislio! I Vi morate — možda — još jednom ustati iz svojih mirnih odaja i putovati. I Vi, koji s visine svojih godina čistim mirom gledate na daleko prevaljeno hodočasničko putovanje svoga života, morate — možda — još jednom ili tek sad sići u dolinu rada. Ipak ne! Ja ne znam puno o Vama; Bog znade Vašu pobožnost izvana i iznutra; možda ne trebate ništa doprinašati, ničim nadopunjati svoju životnu zadaću. Ali pitanje! Pitanje — treba ipak da sebi jednom postavite mirno promatrajući stvarnost i sa spremnošću da o svem

pošteno sudite. Hoćemo li ovo pitanje zajedničkım radom postaviti pred našu dušu?

Ja počinjem sa sigurnim činjenicama, za koje dobro znam. Vi ste od svoga djetinjstva izrazito pobožna duša. Rado ste svaki dan pohađali crkvu, a osobito službu Božju, koja bi dugo trajala. A sada, u tišini i miru svoga udovištva, nitko Vas više ne priječi da dan za danom sprovodite po više sati u kući Božjoj — što Vam je prije, nažalost, često bilo zabranjeno i zamjeravano. Cijelog svog života niste poznavali većeg užitka, nego je čitanje duhovnih knjiga. S neugasivom željom tražili ste i prihvaćali nove pobude u vjerskim stvarima, tražili nova razjašnjenja i poglede, nove oblike i načine molitve i pobožnosti. Vjerski život u osobitom smislu ove riječi, kao obavljanje pobožnosti, posjećivanje crkve i sudjelovanje kod crkvenih svečanosti, bavljenje vjersko-spasonosnom literaturom, to je bilo središte i sadržaj Vašeg života.

I ovaj pobožni život nije bio kod Vas neplodan. Zaista ne! Razumijevalo se po sebi da ste zapovijedi Božje i crkvene obdržavali; kao dobra i valjana djevojka upoznao Vas je i cijenio Vaš suprug. A bili ste mu u sve te mnoge godine vjerna družica i vrsna kućanica. Vrlo štedljiva i gospodarica! Bili ste od Boga blagoslovljeni djecom, iz svih je nešto dobra i valjana postalo; živi dokazi vrijednosti ćudoredne visine roditeljskog doma i veličine i moći materinskog primjera, koji im je prednjačio! Jakost za ovakav

život, pun dužnosti i žrtava, bogat bolima i odricanjima, dala im je ipak njihova vjera u Boga, njega, koji naplaćuje i sudi; pomisao također na njegovu volju, na prekogrobni život, koje tako čovjeka bodri, misao na Boga, koji svaku želju ispunjava, i u kome leži svrha i smisao svega zemaljskoga putovanja. Primanje svetih sakramenata stalno Vas je pobuđivalo i čvrsto podupiralo, to je bio nadzor i zaštita, to Vam je bilo vodstvo i putokaz, kojim ste postojano hodali. Dakle Vaša pobožnost bila je plodna, Vaša vjera nije bila bez djela i mrtva; Vi ste istinski provodili ćudoredni život, pod njegovom pobudom i vodstvom.

Pa ipak — ne bi li možda neki drugi uzor, to isto bio učinio? Možda pomisao na dužnost ili građanske običaje i poštenje, ili nakon Vaših zaruka i udaje ljubav k suprugu i djeci? Ne bi kod svih ljudi takav uzor proizveo ćudoredan život iste visine i čistoće kakvog ste vi vodili? Vama je dobri Bog dao mnoge pomoći i milosti već kao kakav miraz za život. Imali ste već po prirodi mirnu, urednu, uravnoteženu narav, sređen odnošaj između duševnih i tjelesnih osnova i sila. Vi ste odgojeni po strogim i čvrstim pravilima. U Vašem životu nije bilo opasnosti, potresa i prevrata i poraza, koji čovjeka sramote i dušu mu pustoše, koji kod tolikih drugih manje sretnih ljudi znadu stalno dovoditi u pitanje a i uništiti sve vrednote života. Osim toga bila Vam je stajala vjerno u pomoći milost Božja, bez koje doista, ću-

doredno dobar život kroz dulje vrijeme nije moguć. I tako dolazim sada k odlučnom pitanju: da li je Vaša pobožnost, kako sam je gore opisao, učinila nešto, što bi njoj samoj i bitno bilo vlastito? Je li to plod, koji je samo na čokotu Vašega kršćanstva mogao dozreti? I kad je ovakav plod na njem izrastao, da li je još ova Vaša vrsta pobožnosti, ova osobito golema upotreba vjerskih sredstava sve postigla, što je u njihovoj svrsi i mogućnosti bilo? Ili je to možda bila pobožnost, koja nije imala da služi nikakvoj drugoj svrsi? Nije li bila sama sebi svrhom počivajući potpuno u sebi, i postojeći zbog sebe same?

Ovu zadnju mogućnost, zanijekat ću odmah, jer jedna Kristova riječ o donošenju ploda kaže: »Izabrao sam Vas, da idete i plod da donesete«. Vi mi ne ćete odmah htjeti prigovoriti: pa plod koga su učenici donijeli bio je upravo njihov pobožni život, njihovo vjerovanje, molitva danima i satima, pohađanje hrama i svete misne gozbe. Ne, ovi učenici bili su »poslani u svijet, da podučavaju sve narode«. I sama njihova najsvetija pobožnost, njihov naime saobraćaj s Učiteljem, nije bio sam sebi svrhom; oni su trebali samo malo vremena s njime biti, da ih mogne poslati. Poslanje je kao plod trebalo izrasti iz njihovih molitava i zajedništva srdaca s Bogom Ocem i njegovim Sinom Isusom Kristom. Poslanje, milostiva gospođo, moralo je izrasti dakle iz njihove pobožnosti, njihovog pohađanja crkve, sakramentalnih svetkovina i crkvenih svečanosti. I tako dolazimo

natrag na naše pitanje: Da li je Vaš djevojački i supružni život, kakva ste ga vodili, uzoran i bez ljage kakav je pred svim očima bio, da li je taj i takav život bio već ispunjenje Vašeg vjerskog poslanja? Da li je dao sav plod, koji je mogao izrasti na čokotu Kristovu i samo na njemu?

Ja ne pomišljam samo na onaj plod, koji se rađa u nesvijesnim dubinama Vašeg duševnog života te nevidljivo i bezglasno raste u život vječni, na onaj plod života milosti, što dnevno jača, na ono sraščivanje sa životom i puninom života djeteta Božjeg, na ono pobožanstvenje duše, koje je ovdje još koprenom zastrto. Tek u svijetlu vječnog podneva postati će vidljivo ono, što sad u nama raste, ono čudo, koje ćemo jednom postati. Dakle o ovom glavnom plodu našega kršćanstva sad ne govorim. Bog će Vam ga jednom sam otkriti kao slatku riječ njegova očinstva, koje već ovdje na zemlji daje život i djeluje u Vama.

Ali ovo pobožanstvenje, koje po slici jedinorođenog Božjeg Djeteta u nama djeluje, — prije svega moću sakramenata, u kojima nam se ovo Božje Dijete daje, — ovo pobožanstvenje može i treba da već i u ovom životu prodre i zasja sve većim sjajem. Kako? Kao sličnost života našeg duha i našeg srca sa životom i srcem Isusa, Sina Božjega; kao očitovanje njegove namisli u jednom učeniku, jednoj učenici; kao novo utjelovljenje čovjeka u življenju i upravljanju jednog ljudskoga srca. I sad se upitajte, po-

štovana gospođo, učenice Isusova, da li ste Vi svojom pobožnošću postali kršćanka u ovom smislu, kao očitovanje našeg velikog Boga i Spasitelja Isusa Krista? Da li me dobro razumijete? Ne stoji to nekako u pojedinim djelima, označenim činima ili riječima. Ne stoji to ni u samom vršenju dužnosti, i besprikornosti; pa ni jedino u ispunjavanju zapovijedi kršćanske ljubavi, u dobrotvornosti i brizi — sve se to predmnijeva kao samo sobom razumljivo! To je više neki znak, koji cijelom biću i životu daje nešto od Isusova načina, neka atmosfera, koja čovjeka okružuje, neka svjetlost, koja iz njega izbija, neka toplina i prostranost, mir i snaga, spokojnost i neobično suzdržljiva a ipak neumorna čežnja za davanjem i predanjem, kako bi se to moglo opisati? To je tako, kao da bi se Krist opet pojavio, ili što više, da bi takav morao biti, ako bi u ovom čovjeku i ovakvom životnom obliku došao. Ovaj dojam obuzima svijesno ili polusvijesno sve, koji s takvim pravim kršćaninom dolaze u dodir. Da, takav je morao biti Isus, mislimo nehotice, i kad bi Evanđelja i sva sveta osjećanja apostolskog kršćanstva, što su u Pismu i Predaji do danas došla, bila izbrisana, u pravom učeniku Isusovom morali bi opet pročitati i oćutjeti svjetlost njegovih očiju, zvuk njegova glasa, nježnost i moć njegovih ruku, kucaje njegovog srca.

Da, gledajući takovog učenika Isusova, takvu kršćanku morali bi odmah dobiti sliku i pojam o Bogu, to bi moralo biti kao da gledamo Boga, kao što smo

gledajući Isusa gledali Oca: »Tko mene vidi, vidi i Oca«. U takvom se čovjeku vidi ne samo izbjegavanje grijeha ili ispunjavanje dužnosti ili zbroj svih dobrih djela, nego se osjeća miris, topli, živi dah dobra, jednostavno: Boga. Jer Bog je dobar, i dobro — drugo ništa, on je nešto veliko, prostrano, lijepo, snažno, blaženo i bogato, i uopće nešto sasma neopisivo. Da, takav je Bog, beskonačno mio, mislimo odmah čim gledamo na Isusa i njegove učenike. On mora biti nešto jedinstveno, neuporedivo, neiscrpivo kao njegova prava djeca, koja nas susreću.

Poštovana gospođo doktor! Ne postavljam više sada na Vas sva svoja pitanja o plodu Vaše pobožnosti. Kako bi mi pristajalo da takva šta pitam? Šaljem Vam ovaj list, ali kao primjer postavljanja mirnog, stidljivog i bojažljivog pitanja, koga ni jedan čovjek ne smije postavljati drugome, nego samo sebi samom.

16. pismo

OSOBNA I »STVARNA« VJERA.

Moj dragi prijatelju! Kao što sam obećao Tebi i Tvojoj sestri, povraćam se još jednom k našem vatrenom vjerskom razgovoru što smo ga imali u veče na nedjelju na dan Porciunkule. Činim to na ovom mjestu, jer si sam rekao da govoriš u ime »tisuća naših naobraženih katolika«. Tako će ove »tisuće« sudjelovati u našem raspravljanju. Bit ću slobodan da Te još jednom podsjetim, kako je izbio naš prijateljski rat i kakav je bio bojni položaj, kad smo se rastajali. Odmah čim sam došao rekao si nešto podrugljivim glasom: »Moja je sestra postavila danas novo svjetsko prvenstvo u posjećivanju crkve«. Sestra nije ništa na to podrugivanje primijetila, ali je rekla u njenom majčinski zabrinutom načinu: »Pomislite moj je brat pustio da mu sveta nedjelja Porciunkulina dana prođe sasma neiskorištena«. Na to si Ti živahno i s velikom ozbiljnošću odvratio: »Neiskorišćena? Tko to može tvrditi? Ja sam na Marijino pitanje, kako često sam dobio potpuni oprost, samo izjavio, da ne bih znao reći da li sam ga uopće ikada dobio.« Držao sam da se Ti ovim svojim odgovorom nekako povlačiš i izmičeš. No Ti si konačno napustio

svoju suzdržljivost i održao si s mnogo žara žestok govor proti »stvarnoj« vjeri kakvu Tvoja sestra obdržava. Tvoja je vjera naprotiv »osobna«, sve se svodi na osobni odnošaj prama Bogu. Ti ne ćeš da se kvačiš za pobožne predmete, da Tebi ne treba »svetih moći, medalja, svetih ostataka, oprosta i ostalog blaga milosti« baš nikako.

A onda si okrenuo svoju paljbu strastveno napadajući svoju sestru, koja je šutke sve slušala. Da je tobože čitava njezina vjera neka vrsta kapitalizma, da ona sakuplja takozvane vjerske i svete stvari, medaljice, križiće, škapulare, sličice i slično u cijelim hrpama. K ovome vjerskome blagu da pridolazi i nevidljivo blago milosti, što ga ona slaže pred licem Božjim i s kojim će jednoć pred licem Božjim sjati, ili bolje reći s kojim misli, da će se osigurati pred njegovim sudom. Ona hoće samo, da se očuva vlastitim zaslugama i oprostima; ona neprekidno podiže oklop, iza koga će se moći zakloniti pred pogledom Božjim punim prijetnje ili zahtjeva. A tako upravo, od same pobožnosti, izgubi Boga s vida.

Tako si onda govorio! Nas smo troje vrlo ozbiljni postali, i prošlo je prilično vremena u najdubljoj šutnji u ljetnovečernjoj sobi. Stao sam braniti Tvoju sestru; njezina vjera nije nikako »stvarna«, nego u najmanju ruku isto tako osobna kao i Tvoja, i tako »stvarna« vjera, kakvu je opisuješ, stajala bi vrlo nisko, a da bi se duša, kao što je Marijina, mogla s

njom zadovoljiti. Tako sam po prilici govorio. Tu sam se konačno s oboje vas posvadio. Ti si nalazio, da ja mislim isto tako »stvarno« kao i svi koji žude za oprostima i koji su danas stajali pred crkvenim vratima. No Tvojoj sestri se činilo, da razabire, kako sam u svem na Tvojoj strani ili barem, da Tvoj poganski ponos nepodobno hranim i štedim. Tad si smijući se rekao: »Da, da, to ja razumijem, on kao da za svaku dušu ima upravo malu, osobnu istinu u pripravnosti.« Zbog toga Te je Tvoja sestra ukorila: »Ivane, Ti zapravo ništa ne uzimaš ozbiljno, a to je najgore kod Tebe!« Tad sam joj morao posve pravo dati i tako smo se razišli. Bitka je bila prekinuta.

Sad sam opet evo tu i htio bih Ti zaista »Tvoju malu istinu kazati«. U kršćanstvu može i mora postojati samo osobna, a ne »stvarna« vjera. U tom Ti imaš pravo. Ti ne smiješ dakle nikako jednoj pravoj kršćanki, kakva je nesumnjivo Tvoja sestra, pripisivati nikakvu »stvarnu« vjeru. Time joj *činiš* nepravdu, a to je mnogo gore nego *imati* krivo. U središtu se prave pobožnosti može uvijek uzdizati samo osobnost Božja: u nj vjerovati, u njega se uzdati, za njim ići, pred njim se klanjati, njega pojmati i posjedovati, to je vjera. Između njega i duše ne smije se ništa utisnuti, ni jedan svetac, pa ni tijelo i duša Isusa Krista, a kamoli jedna mrtva stvar. Ne smije biti ništa što rastavlja, što bi duši priječilo pogled na Boga, ili čim bi se ona, kao za kakvim zaklonom uklanjala pogledu Božjem. I u pobožnosti, koju Ti

svojoj sestri predbacuješ bilo bi zaista utisnuto cijelo brdo spasonosnih dobara, koja bi dijelila Boga i dušu: blagoslovene stvari, zasluge, čini, pravni naslovi bili bi tu nagomilani kao viša oblast, koje bi se Bog morao držati. Kao kakav nasip, koga njegova pravednost ne bi smjela prekoračiti, kao obrana o koju bi se valovi njegove pravednosti morali razbijati, i iza koje mi ne bi više bili izloženi njegovoj bezdanoj milosrdnosti. Tu bi onda duša bila sakrivena *pred* Bogom. Kršćanstvo traži, da bude sakrivena *u* Bogu. Vidiš, od dvije tako malene riječi zavisi neizmjerna razlika između kršćanstva i poganstva, između pravovjerstva i krivovjerstva.

Dovle dakle imaš pravo. Ali ovdje je Tvojoj istini kraj. Ne smije ničeg biti što *rastavlja* Boga i dušu. Ti pak zahtijevaš, da ne bude i nečeg što *veže* i *posreduje*. No kako ćeš onda k Bogu doći, kad mosta nema? Hoćeš li djetinjim rukama zvijezde hvatati? O dijete! Sa svim ljudskim naporima, pa da se i na nožne prste podigneš i ruke svoje u vis pružiš, koliko god možeš, ne ćeš ih doseći. Dakle treba da Bog k Tebi dođe! Smiona li zahtjeva! Gotovo tako smiona kao što je i smiona hula na Boga. Ali on, dobrostivi i milosrdni doći će zaista jednom u blaženoj savršenosti. Tada će reći: »Ja, ja sam se sam otkrio i uvijek sam kod Tebe.« (Ps. 138, 18.) Onda će biti svi mostovi porušeni jer ih nikome ne će trebati. I ni sunce ni mjesec ne će trebati sjati, da Ti Božji grad pokažu, jer ćeš u samome Bogu gledati sunce i mje-

sec. Svijetlo samo postat će Ti tek u njemu vidljivo, tako ćeš mu biti bliz: »U njegovom svijetlu vidjet ćemo svijetlo.« Ali — »zasad još se nije pokazalo, šta ćemo biti.« Za sada nam Bog govori, — Sve-jedini, na mnogovrsne načine, kroz mnoge poslanike, koje nam šalje: preko mostova i puteva ide nam u susret, očituje se u vidljivim stvarima, izlazi vidljiv, a ipak istodobno zastrt. Šalje pred sobom stvorene stvari, znakove, slike, darove koji poput vihora, navješćuju njegovu blizinu, ali on sam nije u vihoru, on dolazi odmah iza njega, tiho kao večernji dašak; jer kad on sam dolazi, ne treba slati ni jedne riječi poruke, Bog sam je riječ, koja nam govori.

Ti razmaženo dijete, vidiš, Otac ćete već jednom podići i uzeti na svoja ramena, ali prije nego to učini, nema druge, nego da se prihvatiš njegove haljine, i da se držiš za ovaj mnogostruko ukrašeni prostrani rub plašta Božjeg. Čemu da prezireš sva poslanja, postupke, sjetilne slike, prispodobe u kojima on sada Tvojoj duši govori i koje trebaju da Te uvijek na nj sjećaju? Zašto da otklanjaš kaleže, u kojima je uhvaćena po koja kapljica njegove ljubavi, koja zasad, poput sjajne i žarke kiše pada po svijetu? Što je osobnija Tvoja pobožnost, tim zahvalnije ćeš promatrati oznake puteva, što ih je Bog svuda postavio; a na svima stoji riječ: K Bogu! Tim nježnije će Tvoja duša štovati, a prema potrebi i prihvatiti sve ove darove, što ih je Bog postavio pred nas, kao milosna i spasonosna sredstva. Sigurno to su samo

sredstva i čovjek se njima služi samo kao jelima bogate trpeze. Ali to su sredstva posvećenja, sredstva koja nas s Bogom združuju, koja se poput svijetlih mostova postavljaju između Boga i duše. Dakako ne trebaš ih sviju, bez izbora prihvaćati. Nekoliko njih stoje tu kao mostovi, preko kojih svaka duša mora ići, kao čaške, iz kojih svatko, tko hoće imati dijela s Kristom, mora piti: »Ako se tko ne preporodi u vodi i Duhu Svetom«, i »Tko ne jede tijela moga, i ne pije krvi moje, ne će imati života u sebi«. Mnogi, mnogi drugi stavljeni su dušama na izbor, da se njima služe, kako rast i starost, čežnja i potreba svake duše zahtjevaju i traže.

Ne smiješ dakle mrziti ni jedan od ovih znakova, ni škapular, ni medaljicu ili blagoslovljenu vodu i crkvene blagoslove ili njene zapovijedi, kazne i njene znakove pokore nad živima i mrtvima, ili sveta tijela njene djece, koja su došla u domovinu, ili dim tamjana što se uzdiže oko njihovih starih slika i oltara. Ne treba, dakako, da Ti oni igdje zastiru pogled i put k Bogu, a oni Ti to sigurno i ne čine. Duši, koja prostodušno i djetinjski čezne za svojim Bogom, ma gdje zapazila trag ili znak božanskoga, ma gdje zašuštao komadić ruba velikog plašta, duši, koja je usto još dobra i čista, zadovoljna i hrabra, takovoj su duši sve stvari svete i ona pred svim svetim stvarima ponizno i zahvalno kleči i šuti. A upravo po tome biva sama sve čišća i bolja i Bogu predanija. Ona se zaista približuje Bogu, ako poljubi medalju bla-

žene Djevice ili ako se, idući spavati, poškropi svetom vodom.

Šta treba dakle da činim? Trebam li sada nositi škapular? I dobivati mnoga odrešenja? Možda ćeš to još i činiti. Ali zasad je najnužnija jedna druga zadaća: upotpuni i pročisti svoje »osobno« vjerovanje, na koje si ponešto ponosan. Gledaj da dobiješ u osobnom odnošaju, u vjernoj zajednici s Bogom više ljubavi, više širokogrudnosti i razumijevanja za sve oblike i stepene božanskog djelovanja i ljudskog traženja i molitve. Tada ćeš naslutiti duboki smisao, koga Tvoja sestra stavlja u svoje pobožne svetinje, i koje sačinjavaju pravu nutarnju i neprolaznu jezgru njezine vjere. Naslutit ćeš, da je ona do svih svojih pobožnih vježba i svetih stvari došla upravo iz moćne i sasvim osobne ljubavi. Dakako, ljepša od svih medaljica bit će uvijek živa slika Boga u pobožnoj, veseloj i revnoj duši. Hoćeš li i Ti jednom nositi i ljubiti svoje medaljice, ne znam. Možda je rast i oblik Tvoje duše ipak sasvim različit od njezine. Ali stav njene duše i Ti ćeš zadobiti, taj svojevrsni stav prema Bogu, i njegovim darovima, svetim slikama i običajima, svima oblicima i posudama Božanskoga, taj stav i Ti ćeš dobiti, a on se zove: *sloboda, poniznost,* i *ljubav.*

17. pismo

RELIGIOZNO MNOŠTVO I JEDINSTVO.

Prijatelju! Iz Vašeg cijelog dugačkog lista, potežem samo jedno jedino pitanje, koje ste pridodali na koncu kao privjesak svemu ostalom: »Prije svega«, tako pišete, »htio bih Vas pitati: šta je zapravo religija? Moja religija? S ovim sam pitanjem pred dulje vremena započeo i nisam mogao na to odgovora naći. Točna obilježja u knjigama ništa mi ne kažu, a sam ih ne nalazim.« Morao sam se smijati, kad sam ovo čitao, jer ste na prednjim stranicama ipak zapravo sasma točno opisali svoju religiju. Bez sumnje ne pojmovno i u određenim oznakama, nego u borbama i zamršenostima, u ugođajima i žalostima, u doživljajima i patnjama Vaše duše i Vašeg djelovanja.

Ali Vi hoćete da budete i svijesni svoje religije. Vi bi htjeli imati bistro omeđeno i jedinstveno razrađeno poimanje svoje religije! To je teško, moj prijatelju! Izgledi su religije beskonačno svestrani, da, ona mora takva biti, jer ona je život, dubina i punina života! Kako bi ona mogla biti siromašnija nego život s tisuću svojih strana i ugođaja? I što je koji čovjek religiozniji, što je ozbiljniji i iskusniji,

to djelotvornijom postaje njegova pobožnost, tim bolnija može mu postati spoznaja, da upravo u religioznom životu mora još proputovati mnogobrojnim svjetovima, živjeti u mnogim prostorima, koje ne može da odjednom duhovno pojmi i shvati i u kome sklad i promjenljivost ostaju sakriveni. Shvaćate li religiju vesele procesije Brašančeva i ljepote svečano okićenih oltara? Da? Onda kušajte pojmiti religiju jedne njegovateljice bolesnika, religiju oko koje nastoji »mala sestra siromašnih« u vlažnom podrumskom stanu, u kom noćnom zakloništu bijednika, svih onih propalih i ostavljenih! Da li su ove obje religije međusobno i srodne? Od onog noćnog zakloništa pođite u slušaonicu, gdje jedan fini, mirni učenjak postavlja misaonu zgradu kršćanske nauke o vjeri, zgradu čisto više stvarnosti, koja znači samo čisti i hladni dah nadzemaljskog i nadnaravnog! Šta duša ovog samotnog i od naroda udaljenog mislioca ima zajedničkog s dušom one »male sestre«, koja za svojih dugih noćnih bdijenja uz bolnički krevet zazivlje i časti jednog sveca za drugim, moleći krunicu? Priopćit ću Vam izvadak iz jednog pisma, koje je stiglo zajedno s Vašim; iz njega vidite, kako se jedan čovjek, koji je svoj život, upravo kao i Vi, posvetio brizi i ljubavi za ljude, muči pitanjem: Šta je zapravo religija? Moja religija?

»Beuronu učio sam ići od ruba do središta, od sebe do zajednice. Tada sam po prvi put shvatio misao o *općinstvu svetih.* Liturgija je divno oplodila

moj rad, da cijelo moje biće. U nj je ušao smisao, svrhovitost. Pojedinačno treba da raste na nadpojedinačnim, ono mora biti otvoreno za potrebe i za zadaće zajednice. Misna žrtva je od tada postala središte moga vjerskog života. A ipak praktični posao tako je neprijateljski liturgiji, da sam uza sve to morao imati opet druga pomoćna vrela za rješenje mnogih nutarnjih zadaća. Često sam puta sam s križem svoga ja, sa svojim vlastitim zahtjevima ili svojim posebnim kajanjem pred svojim Bogom, pa mi osobni, neliturgični oblik molitve postane hitnom potrebom. A onda opet u dnevnom saobraćaju s ljudima, skršenim, utučenim, tvrdokornim, no koji uza sve to traže, sa siromašnim, koji zaista nose križ, moram kao suputnika uzeti sv. Franju a ne sv. Benedikta, jer svi ovi ljudi ne razumiju onih što žive u sjeni samostana. Njegov način štovanja Boga, ostati će im tuđ, ne samo zbog obilja, nego i zbog sadržaja, koji ih nadilazi. I tu sam eto ja. Hoću i nastojim da u duhovnom i religijoznom životu uspostavim zajednicu sa siromašnim i bijednim, potištenim i porobljenim, ali sam postrance od njih: mi molimo u različitim jezicima. Vidite, ovako ne će biti jedinstva među nama. A ipak morali bi naći put, kojim bismo svi zajednički išli k Bogu, bili mi kraljevi ili prosjaci, mudraci ili budale, razmažena ili udarana djeca. Čini mi se da bi pojedinac mogao svladati tu zadaću, da postane ne samo obirač u duhovno-religijoznom životu, nego da zaista nutarnje sve skupa poveže i da

praktično živi po onome što mi vidimo podvojeno i tako divno ostvareno u trima redovničkim zajednicama: sv. Benedikta, sv. Franje i sv. Ignacija. Trebalo bi, da svaki pojedinac mogne reći: Molimo ti se, ljubimo te, branimo te! Ili trebamo li mi lajici odabrati za se jedan osobiti pravac, uz pogibelj da postanemo jednostrani? Treba li ipak moj život nositi otisak benediktinskog, franjevačkog ili isusovačkog duha?

Vidite, moj prijatelju, niste Vi jedini, koji osjećate svu teškoću da sve povežete u jedno, da dođete do jednog jedinstvenog, skupnog gledanja i shvaćanja kršćanskog života! Kako ćemo dakle riješiti zadaću, kako ćemo to sve skupa spojiti? Ponajprije, svima ne treba ovo sve skupa sastavljati, dakle ne trebamo to za sve ni ostvarivati. Najviše ljudi nađe, odluči se za izbor pod uplivom njihovog prirodnog raspoloženja, njihovog odgoja i životnih uslova i vrhunaravne milosti. Oni usvoje iz bezgranične punine Isusa Krista ovu ili onu pobudu, naputak ili primjer: njegov duh molitve, njegovu snagu podnašanja, njegovu spasiteljsku ljubav, milosrđe prema puku, njegov borbeni duh, njegovu osamljenost ili njegovo neumorno traženje ljudi i njihovih duša. U njemu je svakako bilo sabrano ono što Vama tako bolno ne dostaje, u njemu nije bilo dijelova koji bi se raspadali ili težili da se raziđu, nego sve je bilo kao jedna jedina zajednička sila, ne međutim kao snop, nego kao jedna jedina jasna svjetlost. Njemu je sasvim naravno bilo da se, poslije svoje molitve u samoći uputi s noćnih brda i da pođe onima, koji su ga opkoljavali i tražili njegove pomoći. I riječ: »Pustite k meni malene« zvoni u njegovim ustima isto tako razumljivo i izvorno kao i prijekori farizejima i kao oproštajni govor, koji se odnosi na tajne o trojedinom Bogu i njegove odluke prije stvaranja svijeta. Da, u njemu je bilo sve potpuno sjedinjeno. Ali on je bio i Sin čovječji, punina svega ljudskoga bila je u njemu, jer je posjedovao puninu Boga. A ono što je u njemu moralo biti skupljeno, jer je bio izvor, to se nama, koji oko njega stojimo i od njegove punine pijemo prostom rukom, čini samo podijeljeno i razrijeđeno. Pustimo dakle njegove učenike i njegove svece da se kite svaki s po jednom zrakom, jednom bojom, jednim draguljem njegova bogatstva! Da, pustimo njega samoga, da djeli svoje darove: pet ili dva ili samo jedan; oni su različiti koliko po broju toliko i po značenju i sjaju. Zašto da budemo nagli i da svakoj duši namećemo svu dubinu kršćanskih misli a i svu neiscrpivost kršćanskih doživljaja? Pustimo one koji u samoći mole u njihovim ćelijama i ne gonimo ih na rad pod izgovorom, da je žetva velika, a poslenika malo! Pustimo i tihe, jednostavne žene što teško rade i nose i koje svojom »snažnom molitvicom« iz jednostavnog molitvenjaka postaju sposobne da nose teret i koje prisustvuju sv. misi s molitvom na usnama sv. Anti! Štujmo i njihov neliturgični način molenja! One ne moraju doseći svojim mislima euharistijskog bogoslovlja i liturgije,

dovoljno je, da se svojom voljom i životom uključe u žrtvu otajstvenog tijela Kristova.

A onda ima i duša, koje — po namjerama Božjim — trebaju ostati jednostrane i jednosmjerne. To su oni što krče puteve, nose zastavu, vode i pozivaju, to su oni koji treba da si pribave posluh kroz sve vjekove. Oni ne mogu posve iscrpivo govoriti, oni se moraju zadovoljiti time da uzviknu jednu jedinu gromovitu riječ: *»Metanoeite — činite pokoru!«* ili riječ: *»Oremus, molimo* ili riječi: *»milost« »ljubav« »vječnost«* ili pak strašnu riječ *»Bog«*. I Franjo Asiški i Benedikt i Dominik i Ignacije i Elizabeta i gotovo svi sveci, koje je Bog na oltare pustio, — ovo je samo mali izbor iz velike vojske svetaca, — bili su takvi pozivatelji, koji su imali da svijetu i Crkvi doviknu jednu jedinu riječ. A i redovi i skupovi, obitelji i zastavice, što su ih oni izradili i isticali i vodili, imali su kao cjelina istu takvu zadaću. Svaki od njih ima svoju riječ da rekne. I oni, uzeti kao cjelina, imadu se zadovoljiti s tom riječju, koja im u usta bila stavljena.

Konačno, sad opet dolazimo k Vama, moj prijatelju, i k onom dopisniku, kojeg smo list zajednički čitali — konačno ima također duša, koje treba da pokušaju ostvariti onu nutarnju povezanost u duhovnom životu, da pokušaju, ali ne polučivši onog za čim su išli. Oni koji rade na ovom spajanju moraju trpjeti. To su ljudi, čija se duhovna domovina nalazi u mnogim zemljama, ljudi pograničnih kotareva, ljudi dojmljivi i osjetljivi, u kojima odjekuje sve što ih se dotakne, ljudi široko otvorenih vrata, u kojih sve stvari hoće da uđu. Velika je opasnost za ove ljude, da nigdje ne budu stalno, da u njihovoj duši bude samo metež i tutnjava, da ih se poteže tamo i ovamo, da ih sve moguće stvari trgaju i komadaju. Pogibelj za njih je velika, a velike su i njihove boli, njihovo nezadovoljstvo i njihova težnja za zavičajem. Ali i njihova sreća, njihovo veselje, njihovo iznenađenje, njihova bogatstva mogu biti neiscrpiva.

Šta dakle trebaju raditi ovi putnici, ovi nikad nezasićeni ljudi, što uvijek gladnih očiju i ispruženih ruku traže oko sebe? Oni ne mogu ništa boljega učiniti nego da se dadnu voditi. Dobrostivo i nasmiješeno Božje vodstvo mora da ih dan za danom upućuje i da im pruža znanje, doživljaje, zadaće i mogućnosti, koje su, upravo na redu. Bilo bi nadljudski i preuzetno htjeti propisivati ovakvim dušama njihov put do u pojedinosti. A ni one same toga ne mogu činiti. Bog sam povezuje iznutra njihov život, vodeći ih od jednog djela do drugog, pokazujući im sad jedno, sad drugo, dajući im, sad opet oduzimajući. Jer ljudska je svijest malena i duhovno oko može obuhvatiti samo jedan prostor. Na ovaj način kod ovakvih duša svaka godina, pa i svaki dan, svako djelo i doživljaj znadu poprimiti posebnu boju, posebni otisak. Drugačiji postaju u samoći, drugačiji u stisci ljudi, druge zvijezde sjaje nad njihovim molitvenim satima, a druge pri radu. Zato su ovi ljudi

bitno osjetljivi, osjetljivi prema svima tajnama istine i mogućnosti, ali i osjetljivosti prema svakoj riječi, što dolazi iz usta Božjih, koja im svakog sata i dana došaptava novo, što njihovoj duši upravo treba. U dnu dakle jedna jedina velika osjetljivost ispunjava njihovo biće i pomoću nje njihov život poprima posvemašnju povezanost. Oni su osjetljivi prema Bogu, koji u stotinu i tisuću oblika prolazi njihovim nutarnjim razvitkom: sad kao sveti Gospodar i Stvoritelj i Velika Tajna, sad opet u obliku zaplakanog djeteta, iza tog opet u zvučnim glasovima orgulja i u dirljivoj tišini svete pretvorbe, drugi put u bučnim vodopadima i burnoj prirodi, da ga jedva raspoznaje; sada u stvaranju punom veselja i radosne nade, a sad opet u nijemim i besvijesnim noćnim bolima. No to je uvijek isti Bog.

Ova osjetljivost upravo je i tajna nutarnje povezanosti svega u Isusu, Sinu Čovječjemu, potresna osjetljivost prema volji i nalogu Očevu, svakoj njegovoj objavi i odluci, prema svakom glasu Duha. U njemu je bila punina, jer je u njemu bila prostranost; u njemu se stjecalo sve bogatstvo skupa, jer je imao prostora u svojoj duši; u njemu je bila nutarnja povezanost svega, jer je on htio ono jedino potrebito i sveobuhvatno: Boga svuda i u svemu. I tako sad ipak dolazim da govorim o jednom drugom malom stavku Vašeg lista, po kome se očituje Vaša vjera i Vaše vjersko shvaćanje: »Ono što me nadasve potiče na ljubav i predanost to je udivljenje što ga

u meni uzrokuje uzvišeno i ponizno podvrgavanje Kristovo Očevoj volji.« Vidite dakle, kako sam imao pravo, kad sam gore pisao da ste Vi već sami svoju vjeru obilježili. Da, u tom je ona, prijatelju, u ljubavi, predanosti, podložnosti, poslušnosti, pripravnosti i prihvaćanju. To je i to nek bude i Vaša vjera! A na taj ste Vi način i sve iznutra povezali, ne mislima i pomislima, nego cjelokupnim svojim držanjem i životom.

18. pismo

NASLJEDOVANJE ISUSA.

Dijete Božje! Dakle Bog Ti se smilovao i pokazao Ti svijetli izlaz! Šta treba tu još mojih riječi? Mogu samo uvijek i ponovno staviti preda Te riječi Tvoga vlastitog pisma, da Ti služe kao glavno pravilo Tvoga zvanja: »Čini mi se zaista, da Krist, koji još uvijek živi među nama, djeluje i vlada, poziva i danas učenike, odvajajući ih od svijeta, da ga slijede, i s njime žive i rade u povjerljivom saobraćaju. Ti učenici moraju živjeti na zemlji, no ne puštajući korijena u njoj. A pri tom svemu treba da tr ljube sva stvorenja više nego drugi, da se vesele, trpe i služe bolje od ostalih.« Da dijete, sve to postoji, pa si i Ti sam pozvan. Dakako nije to poziv u vanjskom smislu, barem obzirom na Te nije to poziv koji bi tražio osnivanje nekoga osobitog staleža u ljudskom društvu, ili kakovu osobitu organizaciju. Nasljedovanje Isusa ne počima nikada s nekom promjenom odnošaja prema našoj okolini, sa zatvaranjem ili otvaranjem drvenih ili željeznih vrata podizanjem živica ili ograda u društvenom životu, propisima o hrani, pitanjem o pravilima. Ne, na svakom mjestu i u svakoj kući, pod svim podnebljima i zvijezdama čovjek može čuti i poslušati poziv: »Slijedi me!« Ovako nasljedovati Isusa znači unutarnje izdvojiti se od ostalih, odricati se samoga sebe, stupiti u sredinu, i odlučiti se za jedino potrebno; to znači poprimiti novi duh, bistro pogledati Boga i silno ga ljubiti. Ovako Bog poziva zapravo sve kršćane, a ipak ima u tom pozivanju i nešto posebna. Jer ima izabranika, koji ga na jedan osobiti način moraju slijediti, koji se moraju odazvati njegovu pozivu, koji za njih postaje osobito lagan a ujedno i neizrecivo težak. Ti pripadaš ovim izabranicima, pa ću Ti tako o lakoći i teškoći Tvoga poziva napisati još nekoliko riječi.

Tebi je on mnogo lakši nego drugima, jer se Tvoj vanjski poziv potpuno podudara s Tvojom unutarnjošću. Jesi li već bio veseo i zahvalan za to? Tvoj svjetovni poziv tako je sličan Tvome unutrašnjem pozivu sa strane Spasitelja, da je kao njegov znak i slika. Ono za čim Tvoja duša čezne i što ona vruće želi, kad se dižeš od molitve ili kad se vraćaš od pričesne klupe, to, eto, u zbilji smiješ činiti: tješiti, miriti, njegovati, liječiti, snositi. Stoga Te Tvoj poziv svega ispunja, stoga Ti je drag i svet. Ti sretno dijete Božje! Koliko je mnogo drugih, koji rade u poslu posve mehaničnom, materijalnom, bez duše i Boga, i koji bezgraničnim gnušanjem snose svoj dnevni teret. Ali i oni mogu biti pozvani, kao i Ti, pripadati Isusu na osobiti način, služiti mu kao oruđe, mogu postati objavitelji njegove istine — i

apostoli. A ako se to desi, onda trpe zbog nesklada svoga pravog poziva i svoga stvarnog zvanja.

Ali težina, veliko iskušenje i patnja Tvoga poziva? Vjerujem, da ih već poznaješ: to je sumnja. Dijete, dijete! Ti je još nisi zauvijek nadvladao. Doduše pišeš sada pobjedonosno i bodro: »Do pred kratko vrijeme, bio sam u svakovrsnim potrebama, sumnjama i sitničavom razmišljanju. Kad sam spoznao, da sve želim temeljiti na vjeri, probudila se opet u meni misao: A ako bi ipak sve to bilo besmislica i obmana? Kostriješio se je u meni poganin i svjetovnjak, i rugao se mome jednostranom stavu i tome što tako ozbiljno i važno uzimam čisto idealističke snove: tako bezuslovno predanje nazočnom Bogu i Spasitelju izgledalo je svjetskom pojmanju u meni kao benavljenje. Ali to pojmanje nije ispravno. Nevjerovati, to bi tek bio za mene pravi nesmisao, mrak, rastrganost i slaboća. Ovakve sumnje o vjeri i pozivu mora čovjek protjerati, ne upuštajući se u raspravljanje. Ta radi se ipak o tom hoću li vjerovati ili ću se prepustiti neosnovanoj, razornoj sumnji! Ne kaže li Krist, da unaprijed moramo pomisliti, da li ćemo »njegov kalež moći piti«, »što će kuća stajati«, »kako je jaka neprijateljska vojska«? Ali kad smo se jednom odlučili nasljedovati Krista, onda više ne smijemo dvojiti, ne smijemo više natrag gledati, inače nismo više njega dostojni.«

Dijete, to su zanosne spoznaje, u kojima se zaista dobri Bog nad Tobom nadvio! Ali one su satkane

od sunčanih zraka: ako se sunce sakrije, ove spoznaje ponovno ugasnu i nastane noć, kao da nikad nije bilo svijetla i kao da nikad dan ne će svanuti. Spremi se za to: Sumnja će se opet probuditi, svjetsko shvaćanje će se opet rugati, umor će Te ponovno pritiskati, razočaranja će Ti opet podrugljivo u ušima šaputati.

Ja sam s Tobom, s Tvojom dušom doživio, što Te je Tvoj budući poziv stajao. To što ćeš se odricati vanjskih stvari i dobara, posjedovanja i udobnosti, kuće i domovine, ljubavi (u smislu ovoga svijeta) i uživanja mira u krilu obitelji, ne će Ti nikada ozbiljne boli uzrokovati; Tvoja je duša uvijek bila iznad toga. Ali cjelokupni stav duše, bezuslovno predanje svijetu vjere, nevidljivom, neshvatljivom, dalekom! To svijesno i dosljedno mišljenje i život po vjeri, vjeri u prisutnog Spasitelja, njegovu sliku, njegovo srce! Znaš li, koliko Ti još borbe priređuju ove misli? Ne Tvome srcu, o ne! nego Tvome duhu, koji se bori i žeđa za zdravljem, istinom i jedinstvom. Ni pred čim nisi imao i nemaš takav strah kao pred nezdravim pretjerivanjem, jednostranošću, ukočenošću, pred nesvijesnom ili možda htijenom zasljepljenošću i skučenošću. A život u službi Isusa, sa svojom strašnom ispravnošću, dosljednošću, neumoljivošću, čovjeku zaista katkada izgleda kao da se odlučio odricati tisuću mogućnosti, kao da je pristao da bude opljačkan, da mu budu oduzeti mnogi pravci i ceste. Taj život zna ustraviti dušu kao skok u tminu,

kao oluja koja Te sobom odnosi, a Ti ne znaš kuda ide i gdje će Te ostaviti. Zato i ima tako malo kršćana, koji se usuđuju posve pouzdati u svoju vjeru. Oni polaze za Isusom, ali ostavljaju lađe ovog svijeta neuništene i ne idu predaleko od njih, uvijek pripravni, da opet na njih umaknu. Oni su kao plivač-početnik, koji se sa strahom hvata za ogradu i konopac; što ga više vuku privlačivi valovi slobodnoga mora, tim se on jače hvata i vješa za stvari i ljude, za zemaljske utjehe i požude. Da, treba imati odvažnosti da se čovjek pusti i baci u zagrljaj privlačivog mora. Treba imati odvažnosti, da čovjek pođe preko svih stvari, ne prezirno i rugajući se (to je lako!), nego s ljubavlju i smiješeći se, a ipak tako da mimo njih prolazi k Bogu.

Istina, Ti si se već pustio i predao vječnom moru. Ali, dijete, kušnja bojažljivosti ponovno će doći. Mi teško vjerujemo da će svima koji traže kraljevstvo Božje, sve ostalo biti pridodano. Mi uvijek, stalno mislimo, da onaj tko ne traži neku stvar, tko je ne lovi, tko za nečim ne žudi i ne lakomi se, taj ne će ništa ni dobiti. Ta vidimo svakodnevno, kako ljudi pohlepnim rukama hvataju svijet, i kako samo jakim i moćnim zahvatom tek po koju cunju dobiju u šake. Tko dakle ne grabi, ostati će prazan — a naš život ipak ne bi trebao ostati prazan, ni ovdje na zemlji! Doduše i ne će ostati prazan od najfinijih, najčišćih i najslađih stvari, što postoje. Sve ćeš ih naći u njemu, kod onoga kome si srce i život po-

svetio. Znaj, bilo je jednom neko dijete, koje je dugo razmišljajući, promatralo svoju mrtvu majku, ženu, koja je beskonačno mnogo radila i trpjela; tada reče odstupajući od nosila: »Kao dijete, koje je našlo dom, sišla je u naručaj nebeskoga Oca, i kako je silazila na taj počinak, ispade iz njenih ruku kita cvijeća, koje je putem ubrala. Šta znači sada njen život, njen smijeh i njeno veliko trpljenje?« Vidiš, ako i Tebi u tom polasku na počinak, ispadne cijela kita cvijeća, koje si s mukom ubrao, šta zato? Jer će Te međutim slijediti cijelo polje dražesnog cvijeća na putu k Ocu. To je tajna stvari: tko za njima trči, pred njim one bježe; tko ih hoće da ubere, tome ispadaju, tko ih o sebe objesi, tome će biti otrgnute. Tko pako mimo njih prolazi, njega slijede, da s njim skupa k Bogu dođu. Na ovakva čovjeka čekaju stvorenja, gledaju na njega, prisluškuju njegove korake, kao zabludjeli putnici koji osluškuju jeku dalekih puteva. Tko hoće da već na ovom svijetu dobije ljudsku ljubav, pouzdanje, veselje, i sreću, taj se mora nutarnje svega odreći, i onda se oni prislone o njegovu ruku i njegovo srce.

Vidiš, ne ćeš dakle sam kroz život ići, ne ćeš ići neplodno, bezuspješno, upravo zato jer Ti je samo do Boga. Ali toga uvijek ne ćeš pojmiti i doznati, i mnogoputa ćeš natrag pogledati i htjeti otpasti. To je sumnja u *Boga,* koji je skriven i dalek u svome svijetu! A kad bi tu sumnju i mogao zauvijek pobijediti, ostala bi ipak sumnja *u sebe samoga:* zadnja

patnja svih svetaca. Na putu Tvoga života čeka u zasjedi bolno nezadovoljstvo sa samim sobom. Doći će vrijeme, kad ćeš posumnjati ne samo u cilj i put nego i u vlastiti svoj hod, kad će Ti se činiti da Ti život vrvi od zakašnjenja, lijenosti, kukavičluka; bojazni, da Tvoja volja postaje sve slabijom i rastrganijom, da Ti je duša puna zlobe, da raj Tvoje nevinosti i čistoće sve dalje odmiče, da se nebo očišćenja i sjedinjenja sve više uzdiže nad Tebe siromaha. Eto to je velika tragedija: mi moramo nastojati, raditi, žuriti, moliti, ispovijedati, popravljati, žrtvovati, trpjeti, uvijek iznova — dok se sve to, cio naš rad ne slomi pod nama, dok se s potrtim točkovima ne stropoštamo na milost i nemilost. Tada će nas možda Bog uzeti na svoje očinske ruke, kao djecu, koja ništa nisu zadržala, osim velikog pouzdanja: »Oče, u Tvoje ruke predajem . . .!« Iz sloma, u naručaj Božji! Ali bez Tvoje borbe i Tvoga djela, nema sloma Tvoga djela! Čuj dakle: Ako jednom sumnja zaprijeti da će Te ubiti, tada si blizu konca života . . . Ali Ti to ipak ne ćeš znati u onom času, siromašno dijete!

Zato, kad Te gledam kako ideš svojim putem i kad promatram Tvoju veselu sigurnost, postaje mi ipak tjeskobno, kako ćeš sve moći izdržati, i sumnju i tamu i umornost. Tvoj put je dalek. Dijete Božje, hoćeš li izdržati? Vidim cijela jata mladih ljudi, koji se kao Ti odlučuju, da će Gospodina slijediti, ali se

mnogi opet vraćaju kod zadnje kuće sela, ili tamo, gdje započinje šuma, ili barem pustinja.

Sad ćeš nevoljko zapitati: Čemu mi svaljuje kamen na srce? Nisam li bio sretan i veseo? Dijete! Kad jednom dođeš sasvim umoran i satrven ne ću Ti nikakve tmurne riječi reći, nego ću pripaliti sve svijetiljke, što vise u Tvojoj sobi. Sad međutim, kad se osjećaš jakim i slobodnim, zdravim i otpornim, kao u svjetlom predpodnevu, moram Ti kazati da će opet doći večer i noć. Šta bi nam pomoglo zatajivanje i zaborav? Potrebno je, da razmislimo o svoj besmislenosti svoga rada, i da pustimo da na nas padne sva tama Božja. Jer samo nas istina čini slobodnim i omogućuje nam da slobodni ostanemo. Ali ovu istinu moramo u se primiti u svojim najboljim, a ne u svojim najslabijim časovima, a takav najbolji čas doživio si, kad si pisao: »Bog je dobar! Iako sam bio tako zao, kukavičan i nezahvalan, ipak me je dobrostivo vodio i još me uvijek vodi«.

19. *pismo*

NEMOGUĆA ISKRENOST.

Moj prijatelju! Vi ste zaista zaneseni poštenjem! Koliko se već godina patite sa svojom neiskrenošću! Vi se stalno trzate između nagona ili točnije rečeno sile, koja Vas goni da se ispovijedite i straha pred ispovijeđu, između upravo bolne jake volje da pošteno sve reknete i nemogućnosti, da tu poštenu riječ izgovorite. Ne da bi možda nešto shvatljiva, izreciva ikada zatajili, ne! Ali Vas muči nešto neizrecivo, nešto što se ne može kazati. Vas obuzima mučan, težak i razoran osjećaj, kao da ste u svojoj nutrini sasvim prožeti griješnošću i kukavnošću, i kao da Vaša nevolja vapi *iz dubina, de profundis* i traži pomoći. Ali kad hoćete da posegnete za ovom kukavnošću, da vidite šta Vam treba, da sve to kao na dlanu pokažete svećeniku, zastupniku Božjem, svećeniku, koji razumije, liječniku koji spasava, prijatelju koji savjetuje, tada Vam se čini, kao da po zraku hvatate: koliko god puta posegnete u ruci Vam ništa ne ostane. I koliko Vas je to puta razbjesnilo, kad sam tihim, slavodobitnim smiješkom rekao: no, vidite, tu nema ništa!

Dakako, posuda kojom ste iz svoje duše crpli nije nikad posve prazna. Bilo je tu svakovrsnih pogrešaka, nemarnosti, pa i grijeha zbog sumnja, bojaznosti i briga, koliko sam mogao izvući iz Vaših protepanih izjava. Ali još to uvijek nije bilo ono pravo, i do osjetljivog olakšanja i ispražnjenja duše nije dolazilo. Bivalo je uvijek kao pri kakvoj pučkoj gunguli, kad izaslana ruka čuvara zakona nekoje pohvata; ali gle, to su upravo oni bezazleni, na kojima nema krivnje, dočim su pravi počinitelji zla, poticatelji i podstrekači već davno umakli. Da ste često lijeni, sjetilni, prevrtljivi, bešćutni, neljubezni; da se žestite, da mnogovrsne i neplemenite pobude prolaze Vašom dušom, da se kod Vas mogu »ustanoviti« kukavičluci, budalaštine, da, to obojica odavno znamo, i jedva da se o tome isplati govoriti. Ali tim, tako osjećate, nije o Vašoj unutrašnjoj nečistoći, sitničavosti i bijedi još ništa rečeno.

Pa i ono što smo ustanovili, izgleda Vam da još nije ono pravo. Čini Vam se kao da se i ove shvatljive stvari tako reći pod rukom premještaju, previjaju, mijenjaju u samom trenutku, kad ih izgovorite. I Vi ne možete da se otresete strašnog osjećaja, da sam Vas možda krivo razumio, da sam iz Vašeg opisivanja morao čuti nešto sasma drugo, nego ste Vi zaista htjeli to reći.

Htjeli reći? Da, kad bi barem to stajalo! Ali i to je najgore. Vi sami ne možete vjerovati u svoje poštenje. Vi ne osjećate nikakva nagona da sve bez

uljepšavanja reknete. Kao da bi neki strašni vanjski usud htio mučenjem istisnuti od Vas priznanje. Da, Vas obuzima prije neki nesavladivi strah, da se prikažete onakvim kakvim se sami vidite i to Vam je neizrecivo mučno. Vi jasno osjećate, da Vas je strah moga čuđenja, moje strogoće, moga prezira. Ali od toga ipak niste nikad ni traga zamijetili! »Da zaista« kažete Vi nikada niste čuđenjem i prezirom sa mnom postupali, ali to samo zato, jer ste me uvijek smatrali drugačijim, nego jesam, jer ste se uvijek varali, jer sam se uvijek pretvarao, ah, to je grozno, kako sam uvijek bio neiskren!«

Sada je pak dosta! Pokušajte me mirno saslušati! Pretpostavimo slučaj, da Vas zaista ne poznam, tako dobro i tako točno, kakav ste uistinu! Ovo je zaista vrlo vjerojatno, da, sigurno, ja Vas zaista posve ne poznajem. Ali zašto je potrebno, da Vas tako poznam? Šta treba kojigod ispovijednik, da Vas tako pozna? Ni Vi sami ne trebate se tako poznavati. Dostatno je, da Vas Bog poznaje, on, nepogrješivi istraživalac srdaca, »kome je svaki glas poznat«. Dakako, Vama to nije dostatno. Jer se od sveznajućeg Boga odjek Vaših nijemih ili prodornih optužbi nikada ne povraća, jer se on o Vama uopće ne izražava. Vi biste posvuda htjeli imati zrcalnu sliku svoga bića, koju biste mogli promatrati uspoređivati, proučavati i povlađivati joj. Vi osjećate potrebu, da se netko drugi, netko nepristran, umiješa u Vaš spor, što ga imate sa svojom vlastitom dušom. Bog međutim ništa ne govori! No on ima za to doista svoje važne razloge. Treba upravo da mu Vi sve poklonite, da mu sve povjerite, pa i sud o svojoj duši, znanje o svom najskrivenijem stidu, sve treba da mu pustite i prepustite, treba da s pouzdanjem zaronite u njegovu nepokolebivu šutnju.

Dakle *nije potrebno* da Vas čovjek poznaje do najskrivenijih zakutaka Vaše duše. A ispovijed? pitate Vi. No Vi znate vrlo dobro, da ispovijed, kao zapovijed Božja, traži samo saopćavanje teških grijeha, i da Vi, uprkos svome »nepoštenju«, ispovijedate uvijek mnogo više, nego bi to, strogo uzevši, bilo potrebno. A vodstvo Vaše duše? Da, ono pretpostavlja svakako neko poznavanje Vašeg bića, Vašeg značaja, Vaših slabosti. Ali do ovog poznavanja nije tako teško doći, kao što ga nije ni tako lako prepriječiti namjernim ili nenamjernim nepoštenjem. Mudar vođa duša ne će nikada svoga suda stvarati jednostrano, po riječima, koje mu neki čovjek govori. Osim hotimično biranih i možda dobro sastavljenih i promišljenih riječi, ima tu još bezbroj znakova, koje ni najprevejaniji licumjerac ne može nikako patvoriti. Jer i licemjerstvo ima svoje granice; gdje bilo, ono će se ipak jednom zaplesti u protuslovlje, pokazati će svoju golotinju, izdat će se, jer nema te pažljivosti, koja bi mogla svladati neizmjerno zapletenu dojavnu spravu, kojom se čovjek na površini izdaje, htio ili ne! Dakle i ja Vam kažem: ne sudim sve po Vašim riječima i ne držim uostalom mnogo do njih.

Vi možete govoriti, što Vas je volja, možete se po volji optuživati i opravdavati, možete zabašurivati ili se pretvarati, milostivi gospodine! Kroz sve to lepršanje vidim ipak uvijek Vašu pravu dušu. Vidim je kako oklijeva i kako se plaši, poput zatvorene ptičice. ali i kako beskonačno dragovoljno čezne za Bogom, za dobrotom, za istinom. Vidim Vašu dušu, kako se diže i izvisuje, kako ipak svom svojom voljom doziva samo Boga. A doziva ga tim jače, srdačnije, silnije što više zapreka, protivština i nedostatnosti susreće na svom lijetu k Bogu, u svom nastojanju oko mira i sklada u Bogu, u svetom i dobrom htijenju.

Da, takva je Vaša duša, kraj svih riječi, koje Vaša usta izgovaraju, tužeći se ili optužujući se. Svijetlo je brže nego glas: svijetlo koje se iz Vaše duše izvija, došlo je do mene još prije Vaših riječi i ja više vjerujem ovom svijetlu nego riječima s kojima Vi mučno okolišavate.

A onda nije riječima ni moguće dati približno potpunu sliku duše. Riječi su kao nezgrapna kašika, kojom bi netko htio vaditi rosu s trave i cvijeća. Kašika će biti mokra, da, ali ni jednu kap rose ne možemo s njome zagrabiti onakvu kakva ona jest, u svojoj okruglosti i boji, u blistavoj jutarnjoj hladnoći. Odlazite sa svojom kašikom! Čovjek tako osjetljiv prema istini kao što ste Vi, ne će se nikada osloboditi osjećaja da su nedostatna i neiskrena njegova djela, njegove riječi, njegove kretnje. Upravo kao što čovjek oduševljen čistoćom uvijek trpi

pred bolnim osjećajem nečistoće i zaprašenosti, kao što posve ljubazan čovjek ima uvijek osjećaj pritiska, skučenosti, niskoće i nemoći svoje ljubavi. Ljudi, koji su makar izdaleka ugledali sjaj ćudorednog ideala, ne mogu jednostavno nikad više biti zadovoljni sami sobom.

A sad pazite, sad poduzimam glavnu navalu na Vas: *Ne trebate* mi svoju dušu otkriti u svoj njenoj stvarnosti. Strah kojim Vi strepite, kad hoćete da opišete samog sebe, nije na odmet, jer on ima u sebi nešto sveta. Ima stvarnosti, koje stvorenom oku uvijek ostaju nedokučive i za koje treba znati, koje treba vidjeti samo Stvoritelj i Gospodin, božanski zaručnik i ljubitelj duša. Nije li nešto značajna ona tajnost, kojom je Bog stvoritelj opkolio sam misaoni svijet osobnih duhovnih bića, tajnost, koju nijedno stvorenje ne može probiti ni varkom ni silom? Nije li u tom također sadržana naznaka, da mi ovu tajnu svojevoljno ni nesmijemo izdati? Nije li to volja Božja da u našoj duši budu vrata, koja se nikada kroz svu vječnost ne otvaraju prema vani? Samo Bog, koji iznutra dolazi, i duša koja unutra stanuje trebaju znati, šta stoji iza šutljivih vrata.

I još jednu misao koja u ovom pravcu pokazuje. Ima vrlo malo ljudi, koji druge mogu razumjeti, a još manje koji su ovog dara razumijevanja vrijedni i koji mogu *podnijeti* potpuno pouzdanje i saznanje, koji ga nikada ne će zloupotrebiti. Pa i među ovim izabranim jatom možda nema ni jednoga koji bi pot-

puno saznanje mogao podnijeti, koji pod čistom istinitošću ne bi klonuo.

Samo Bog, jaki, vječni, može gledati potpuno otkrivenu istinu. Nama će ona, barem na ovom svijetu slaboće, morati ostati zaodjenuta, prigušena, prebojena. Kao što je tjelesno-iskustveni svijet prikladno odjeven i obojen za naša sjetila mekim zastorima, tako je pogotovo i duhovni svijet duša sa svom puninom svijetla i mraka nježno zaklonjen pred našim vrlo razdražljivim očima. Prijatelju, i u Bogu, koji sve zna, sve uzdržava, i sve prodire, moramo putovati još daleko jedan od drugoga, kao u svemiru zalutala sunca, i mora da uvijek postoji daleki put od jedne zvijezde do druge, ako ne će da se jedna s drugom sudari. Bliže, nego Bog, da, pa i blizu samo kao Bog, ne može nam nijedno stvorenje doći.

20. pismo

OČITOVANJE.

Vrlo poštovana milostiva gospođice! Pismo mome prijatelju prepalo Vas je dakle i uznemirilo! Jer je kod Vas »sve tako, drugačije«. Kod Vas ne postoji veliki strah, da otvorite svoju nutrinu, već naprotiv nešto Vas kao da goni, da konačno otvorite brane svojih nutarnjih valova pa nek se jednom preliju preko ruba Vaše duše. A Vi ni ne ćutite one bojažljivosti nehotičnog »lašca« koji nikada ne vjeruje vlastitoj riječi. Vi imate više osjećaj, da ste se svakom riječi potpuno izrazili. Kao kroz stijene čiste kristalne zdjelice, Vi prodirete u nutrinu svojih riječi i znate, da tu nema ništa zatajena, zabašurena, sakrivena.

Pa šta Vas onda pri tom uznemiruje? Ništa drugo nego iskustvo da može nešto i drugačije biti? Da, Vi ste drugačiji nego je primaoc moje zadnje poslanice, ali ipak ne drugačiji onako kao što su mnogi i mnoge druge. Njihova je duša također do vrha puna, no one nemaju samo zdjelice ili bolje rečeno prostrana, duboka jezera, u koje bi se ona mogla prelijevati, nemaju naime čovjeka, koji bi ih saslušao, koji bi mirno, strpljivo, s razumijevanjem, šutke i

opraštajući puštao da mu se ona saopći. A kada mislimo da smo takvog čovjeka našli, tad iskrsne lahko tamna nelagodnost, kao da smo se previše brzo izdali, sami sebe izgubili, rasuli. Da li ste već imali ovaj tihi osjećaj praznine, poslije opširnog kakvog razgovora? Ja se ne bi tome čudio, jer se to sigurno da donekle objasniti. Nije zaista posve poželjno, ni sasma zdravo, a pogotovo nije ni potrebno toliko govoriti o samom sebi. Trebam li Vam spomenuti neke štete, što otud nastaju?

Vi ste već sami iskusili, da se kod takvih usmenih očitovanja pojavljuju i neki djetinski smiješni, neplemeniti porivi: samodopadnost i želja za dopadanjem, pa i izvjesno namješteno isticanje, zatim izvjesna neobična slast, koja potječe od osjećaja da čovjek jednom stoji sasvim u središtu pažnje. No ja ne ću ovim stvarima pridavati osobitu važnost. Takovi dječji porivi prate nas do pred lice Božje i mi bismo morali zatomiti svoju najsvetiju odvažnost, ako bi htjeli napustiti sve ono što je s djetinjarijom i taštinom potajno spojeno u dubini srca. A slast? Zašto biste u svaku slast morali već unaprijed posumnjati? Onda biste morali posumnjati i u veselje i ljubav pa i u samoga Boga, jer »kako je velika množina slasti njegove!« (Ps. 30, 20.).

Ali vrlo je ipak opasno ovo neograničeno razuzdano, rasipno očitovanje svoje vlastite nutrine! Takav čovjek prije svega stoji potpuno u središtu vlastitih misli, ugledavajući se sam u se, okružujući sa-

ma sebe! A to je uvijek doista tijesan krug, to je već zatvor. Čovjek, koji je zabavljen sam sa sobom, sa svojim stanjem, doživljajima, trpnjama i iskustvima može sve stvari vidjeti samo u slabom svijetlu; svijetlu što od njega samoga pada na stvari; on doznaje za njih i njihovog Stvoritelja samo smeteno i iz daleka, u jeci vlastite buke.

No, čim je čovjek prekoračio uski krug svoga ja, i stao promatrati veliki, široki svijet izvan sebe, s njegovim tajnama i njegovom puninom, njegova se krletka i njegov zatvor otvaravaju; tada već može satima i danima zaboravljati na se i zanimati se nečim važnijim, nego što je on sam. I samo čovjek koji se usudio baciti pogled u dubine Božje, može gledati svojim očima željnim prostora i daljine iznad sama sebe. I što je čovjek jače došao u blizinu Božju, što mu je Bog dublje pouzdanje ulio u časovima molitve i razmatranja, u časovima blažene sabranosti, tim će mu teže biti naći put natrag k sebi. Zaista duše obdarene velikim milostima ne govore o milostima koje su im udijeljene, osim da ih duhovni vođa na to prisili. A u tom slučaju Bog samo znade, kolike im muke zadaju ovakvi iskazi, opisivanja i dnevnici, i pitanje je, da li ovi duhovni vođe znadu uvijek, u kolike pogibelji tako natjeruju te milostima obdarene duše? Jer uvijek je pogibeljno opisivati sama sebe.

Ipak tek sada vidim, milostiva gospođice, kako su u međuvremenu sve više rasli Vaš strah i Vaša smućenost. Ja sam govorio kao da bih Vam htio za-

braniti duhovnog vođu, kome se svaka dva ili tri tjedna možete očitovati! Tog jedinog čovjeka koji Vas saslušava, koji Vas razumije, koji ima s Vama sućuti i koji Vam pruža pomoć. Da, znam! Upravo zato, ne ću da Vas odbijem od ovoga komada domovine. Upravo se preporuča i potrebno je da se čovjek očituje svome duhovnom vođi, pa i obzirom na takve religiozne potrebe, koje nadilaze ispovjednu zapovijed, pri kojima svećenik govori duši kao učitelj i tješitelj, pa i kao prijatelj. Prava je to zla kob, da upravo mladi ljudi, u proljetnim olujama, koje potkapaju i ruše njihove predočbe, osjećaje i misli, bacajući ih naizmjence sad u sumnje, sad u napasti, sad u tugu, sad u drskost, žalosno je velim da te mlade duše u razvitku tako često nemaju odvažnosti, ili ne nalaze mogućnosti, da se nekome povjere. Da se povjere svećeniku, ljudski osjećajnom, iskusnom, vještom, blagom, a podjedno čovjeku, koji bi ih sigurno vodio k cilju. Da, oni još brže potiskuju tihe porive saznanja i htijenja, i bezbrojni su polusvijesni ili polurazumljivi razlozi stida, straha, prkosa, koji im zatvaraju usta. Siromašni ljudi!

A i duše, koje su daleko uznapredovale, ljudi sveti, mudri i jaki traže i trebaju da katkada ponizno i prosto rasklope knjige svoje savjesti pred očima strogog i nepristranog suca, koji će tada, dakako većinom biti ispovjednik, to jest svećenik. Jer tko bi se mogao odvažiti da se u svemu oslanja samo na vlastito mnijenje i osjećanje? Upravo sveti, mudri i jaki ljudi najbolje znadu, kako lako ljudsko srce samo sebe prevari. I oni će takvo očitovanje obavljati kao dužnost. Dužnost svetu i punu odgovornosti. Često sa strahom i drhtajem. I ako se dogodi da pri tom budu osjećali radost, slatku radost, zbog unutarnjeg oslobođenja, to ne bi trebalo kuditi. Pa i svet, jak i odvažan čovjek ima časova, kad bi htio svoju glavu položiti u tuđe ruke i plakati, plakati! Možda je mnogima, koji se smatraju vrlo jakim, ovo ganuće nepoznato. Ali to je samo zato, jer o tome nisu htjeli znati. Jer su bojažljivo i strpljivo osluškivanje njihove duše za vodstvom i utjehom osuđivali kao slabost i mekoputnost. Jer su svaku nježniju čežnju svoga srca poplašili kao kakvu siromašnu ptičicu, pa se ona više nije usudila ni povratiti. No zato su postali i slijepi i ukočeni i tvrdi i čemerni i odbojni . . .

Ali sad zaista protuslovim prvom djelu svoga pisma? Ipak ne! Tamo sam govorio o neobuzdanom hvaljenju sama sebe. Govorio sam o čovjeku, koji je pun i prepun sama sebe, tako da njegov jezik lomata neprestano poput mlinskog kola. Čovjeku kod koga se usta nikad ne zatvaraju od same žudnje da govori o sebi i svojoj duši, svojem stanju i doživljajima, svojim osjećajima i patnjama.

Dakako, ako je jednom duša tako puna sama sebe, onda mora biti oslobođena. No ne riječima, ni gnjavatorskim, prkosnim, čemernim, zagrižljivim ćutanjem. Ne tako, da se ona zatvori, ni tako da se razlije, nego samo da u se pušta i prima. Da dobro u

sebe pušta, zvanje, ljude, uzore, Boga pa da se tako raširuje. Da za druge, za dobro toliko prostora u sebi načini, da vlastitom ja preostane samo još neznatna uloga, uloga sluge, sluškinje, koji ostaju u pozadini.

Ipak, sada je Vaše strpljenje gotovo pri kraju, milostiva gospođice. Ja ćutim, da i Vi opet hoćete do riječi da dođete, iako samo jednim sićušnim pitanjem: ali šta ja trebam činiti kod svih tih poučaka? Trebam li govoriti, trebam li šutjeti? Trebam li se nadzirati ili sebe samu zaboravljati? Ja mislim, prvo što Vam je potrebno to je šutnja o sebi samoj. Neka Vam je pravilo, da o samoj sebi samo u hitnim i iznimnim slučajevima govorite. Tako će se struja Vašeg unutarnjeg života sve više usporavati. A zatim uputite ovu struju k Bogu ili Spasitelju! Svojom ukroćenom razornom moći ona će Vas povesti bliže k Bogu nego sad i pomišljate. Vaša će Vas puna duša siliti, da potražite pouzdanika, svjedoka, suznanca. I kad Boga učinite svojim najpouzdanijim suznancem, znat ćete moliti. Bog će onda biti i u Vašoj svijesti jedinstveno Biće, koje je samo u sebi. Vi ćete onda u »svako vrijeme moliti i nikada neprestajati«. K ljudima nikada ne smijemo ići bez osjećaja strašne odgovornosti. Ne smijemo ih gurati, svraćati s pravog puta, ljutiti, vrijeđati, opterećivati i mučiti. Kad govorimo čovjeku, ne smijemo ni trenutak zaboraviti, da je on slab i umoran, prevarljiv i pogrešiv, zavodljiv i zavodan. Ali kod Boga možemo jednostavno popustiti uzde, njemu se možemo dati kakvi jesmo, kao bespomoćna, posrtljiva, kukavna ljudska djeca. To je jedino mjesto, gdje se ne trebamo prisiljavati i jedno takovo mjesto mora biti, inače naša će duša postati bolesna od samog pritiska i gnjavljenja.

Od Boga ćete nadalje doznati, šta po prilici čovjeku morate ili trebate donijeti bio on Vaš tješitelj ili opominjač. Tek kad ste se na Boga oslonili, moći ćete uočiti, koliko je od svog vlastitoga svijeta, svoga ja vrijedno i važno da njime svoje bližnje radujete ili im ga pružite, bit će toga prilično malo. Tek kada Bog postane Vaš pravi pouzdanik, znati ćete odlučiti koji bi ljudi mogli biti sposobni i koji su određeni da postanu Božji supoznavatelji Vaše duše: ne može ih mnogo biti.

21. pismo

NOVA ZAJEDNICA.

Tako je pravo, moji dragi prijatelji! Sad budite sretni svi Vi, što hoćete da istupite iz svoje zajednice, jer se osjećate nedostojnima i nesposobnima. Ali znajte niste nikada tješnje i življe bili s ovom zajednicom povezani, nego ovom sviješću postiđenosti i nutarnje nedostatnosti. To je osjećaj novaka, koji stupa preko samostanskog praga s mišlju da primi veliku i nezasluženu milost, koji se samo smatra obdarenim pa otud također čista osjećajnost. Možda nikada cijelog svog života ne će svome redu tako jako i vjerno biti predan kao u onom času svoga bojažljivog ulaska. Ne možete, dakle, ni Vi svoje zajednice opet napustiti, sada pogotovo kad Vas Vaša ponizna osjetljivost i Vaše ispružene ruke na nju vežu.

I kad bi je mogli ostaviti, ne će li se tek tad Vaša nevolja pravo povećati? Vi ste već odavna tražili jednu zajednicu, koja bi Vas držala, koja bi Vas nosila, koja bi Vam darovala sadržaj života i snagu, zajednicu kojoj bi mogli služiti doprinoseći svoju ljubav, svoj rad, svoje vlastito biće. Vi ste ipak već dugo tražili ljude, kojih misli idu istim pravcem kao i Vaše, ljude na koje ćete s poštovanjem gledati, u

čijem bi Vam primjeru bio dan uzor, u čije bi Vam društvo bilo doći kao da dolazite kući iz duboke tuđine, kao da nalazite drugarstvo na svom hodočasničkom putovanju. I tražili ste oblik života, koji bi Vas riješio muke vječnog tapkanja i sumnje, koji bi Vam dan za danom pokazivao istodobno svrhu i put, koji bi Vas smirio obzirom na pitanje koje Vas muči, da li naime iz Vašeg rada nešto proizlazi i je li vrijedan truda. Životni oblik, koji bi za Vas bio utjelovljenje vrijednog, plodonosnog i stoga također svrsishodnog života.

Tako ste tražili, i nije to bilo samo gola volja, ili osebujan napad. Jer mnogi i mnogi traže danas s Vama, ljudi i žene, posvuda, upravo sada. Koliki su me već pitali očima, iz kojih je progovarala upravo težnja za zavičajem i bojažljivost: »Gdje ću naći priključak i potporu? Gdje se mogu potpuno uključiti, gdje potpuno žrtvovati? Htio bih pravilo, koje bi slijepo slijedio, zajednicu, kojoj bi pripadao, jednu domovinu, u kojoj bi se smio ustaliti«. Tako su me mnogi pitali a većinom sam im kazao: »To Vam mora Bog pokazati i darovati«, gdjekada također, osobito kod ljudi, koji su mi još nepoznati bili postavio sam kao iskušatelj, da, doslovce kao čovjek koji pokus čini, pitanje: »Hoćete li možda poći u samostan?« I ja sam ozbiljnost ovog pokusnog pitanja kušao da prikrijem iza obješenjačkog i šaljivog glasa.

Ah, kakve sve odgovore može čovjek čuti na ovakvo pitanje! Djetinjska i djetinjasta, ganutljiva i začudna, praznovjerna i proročka! Redovnički život katoličke Crkve mora da je ipak jedna od zagonetki svijeta, slika Crkve, da, svemira: mješavina svijetla i tame, ljudskoga i božanskoga, ljupke nježnosti i strahovite slabosti. Znam da niste sasma pokopali pomisao na samostanski život, iako ste već gotovi ljudi i imate krasno zvanje, djelovanje puno blagoslova, mjesto u vojsci Božjoj, koga Vi bez daljnjega ne možete napustiti. A ipak još uvijek mislite sa zavišću i sjetom na blažene u redovničkom nebu. Zato hoću da Vam o tome nešto kažem.

Samostanski život počiva zaista negdje u dubini, na sasvim čvrstom temelju, koga je Krist sam položio. On se temelji na misli i pozivu na sasvim slobodno i raskošno djelo ljubavi, misli na suvišak, što proističe iz same unutarnje snage ljubavi i nadilazi granice požrtvovnosti i predanosti, seže do u beskonačnost.

Ustrojstvo i oživotvorenje, što ga je ova čudnovata misao našla u pustinjaštvu i redovništvu kršćanske povijesti u nebrojenim oblicima, samo je donekle potpuna. Ona je uslovljena vremenom, ovisna o uslovima zemlje i stoljećâ i duhovnošću pojedinaca, koji su kod toga sudjelovali. Zato ni Crkva ni pojedina duša ne može u kome od ovih oblika gledati nešto nužno nenadmašivog, nenadoknadivog. Zato se i ova snaga ljubavi što u dnu djeluje mora uvijek

otkrivati i oživljavati u novim pokusima. Otud također slijedi, da osim »poziva«, junačkog duševnog ustrojstva, koga Krist pomišlja i dariva, mora se u obzir uzeti još i pojedinačna sposobnost ljudi. Nijesu svi, koji bi u smislu Isusovom htjeli biti savršeni, zato već i sposobni ili možda određeni da stupe u jednu redovničku obitelj koja već postoji.

A među ove ljude spadate i Vi. Vaši životni i službeni odnosi, prije svega Vaša duhovna i duševna osebnost zabranjuju Vam put u samostan, premda bi Vi odmah na Isusovo pitanje: »Hoćeš li da budeš savršen?« mogli iskrenim srcem i jakom voljom odgovoriti: Da, Gospodine! i premda bi ovaj pristanak morali i htjeli ispuniti, jer je to Vaš unutarnji poziv. Tako je sa zvanjem mnogih, koji danas traže nove vjerske oblike zajedništva, nove puteve u nasljedovanju Isusa.

Moraju li ovi novi oblici opet samo i svakako postati novi redovi i kongregacije po smislu i stavu onih koji već postoje? Za mnoge ljude: da! posve sigurno. Redovničko načelo koje je do danas temelj svima redovničkim zajednicama bez iznimke sposobno je da se još svakovrsno mijenja i razgranjava, i sve mogućnosti nisu još ni iz daleka iscrpljene, mora ih se samo primijeniti na mnoge, novo-nastale potrebe, zadaće, odnošaje i osobnosti.

Ali pitanje koje se Vas tiče i dugo Vas već mučno zanima, jest ovo: treba li svaka pa i naša zajednica biti utemeljena na onom redovničkom načelu?

Je li svakako potrebno da se provede vidljiva rastava, odvojenost izražena vanjskim prekidom od prirodnih i životnih uslova, s kojima se je čovjek srodio i s kojima je srastao? Mora li se čovjek vidljivo od svijeta rastati? Ovaj je rastanak, doduše, uvijek slikovno i uzgojno zamišljen i on treba samo da znači i odobrava unutarnje odricanje samog sebe, dijelenje od svoga nižega ja. Ali to je uvijek zaista putovanje u pustinju, kao što su ga prvi pustinjaci u nitrijskoj pustinji potrebnim smatrali.

Vaša zamisao zajedništva, kako ste je do sada u Vašem prijateljskom savezu oživotvorili nije nikakvo rastajanje od Vaših obiteljskih i prirodnih uvjeta života, od obitelji i djelokruga, pa ni slikovno. Vi treba da ostanete i djelujete tamo, gdje se upravo nalazite. Vi treba da budete cvijet, koji raste i cvate tamo, gdje je Božji vihor spustio njegovo sjeme, pa ma to bilo i na zaprašenom rubu ceste ili u tamnim dvorištima punih gada beskonačnih industrijskih gradova. Hoćete li Vi, hoće li Vaš prijateljski krug, ako ga Bog pusti da raste i proširi se, zaista se u njemu snaći, ostati kao i cvijet, koji ne putuje niti u pustinju ni u brda? Rado Vam to želim.

I još jednu želju imam za Vas! Hoćete li uvijek ostati tako mladi, sposobni za obrazovanje, prostodušni, neopterećeni starim navadama, kao što ste sada? Sva ustrojstva moraju s vremenom, kako rastu u čvrstoći osjetiti da raste i njihova ukočenost,

pa tako i redovničke zajednice. Ustanovljivati će se pravila, životni i dnevni red, zakoni i isprave; s porastom i prostornim širenjem biti će uvijek potrebna stroža središnja vlast. A time će se i misao o svrsi sve više i više podvrgavati stanovitom i oštro oblikovanom, pa i pravno sastavljenom programu, kome će se svi životni pokreti pa i same sve osobe morati podrediti. Tako se lako može dogoditi, da se veliki dio slobodne duhovne ljubavi, od prevelikog htijenja u početku ograniči, pa i nadoknadi jednim izvana nadošlim pritiskom organizacije. Namjesto uvriježenih osobnih vođa, stupa odlučna volja vlasti, koja neovisno od slučajne osobe pojedinog pretpostavljenog mora djelovati. Time je put reda postao neovisan o duhovnim darovima, o nepredvidljivom dolasku velike nadarenosti, nadahnuća i stvaralačkih sila, on je tim dobio na miru i postojanosti, ali tako iskrsava i pogibelj, da dođe do duhovne skučenosti i služenja po naredbi.

Takvo razvijanje znači dakako starenje i izumiranje. Kako bi drukčije i moglo biti? Sva ustrojstva podleže ovom zakonu i svaki je život polagano umiranje, blijeđenje blještave krasote mladoga proljeća. Zašto bi redovničke zajednice, od kojih nijedna nije baš nenadoknadiva, trebale u tom činiti iznimke? Franjevački red nije nikada bio divniji nego u danima, kad je Franjo Asiški podučavao brata Leona najpotpunijem veselju. A Isusovački red nije nikad življi, javniji, pokretniji i odlučniji bio kao

na 15. kolovoza godine 1534. kada se Ignacije Lojola, sa svojih šest prijatelja izjavio spremnim da će gorljivo služiti kroz svu budućnost, koju im Bog bude htio dosuditi.

Tako će biti i s Vašom živo zamišljenom zajednicom. Ona će podleći prirodnom zakonu starenja. Tad će jednako Bog pozivati nove ljude i oblike. Ali zašto bi Vi sami trebali ovo starenje pospješivati? Ne dajte se zavesti ni od onoga, što vani stoji, ni od samih sebe! Vaša nestrpljivost mogla bi Vas zavesti da htjednete što moguće brže napredovati i sebi dati što čvršće i razgovjetnije izražene pravce, onako kao u obliku papirnatih nacrta i programa. To je tako oprostiva, ali i kobna nestrpljivost ljudskog srca, da bude gotovo. Ali Vi ne trebate biti gotovi. Ne radi se o djelu koje Vi izvršujete, nego o plodu koji će pod Božjim suncem i kišom iz Vaših duša izrasti. I zato o njemu vrijedi ono, čemu se je indijski mudrac Rabindrant Tagore divio pri živom cvatu: »Nije Vam dano, da pupoljak u cvijet otvarate. Tresite pupoljak, udarajte ga. Nadilazi Vaše sile da ga do cvatenja dovedete. Onaj, koji može pupoljak otvoriti, čini to jednostavno: on mu poklanja jedan pogled i živi sok prostruji njegovim žilama«. Da, Bog i Vašoj zajednici mora pokloniti smiješak svoga pogleda.

Vi nemate nikakova razloga da se žurite. Za sada ste već na meti. Vi ste se udružili u prijateljski savez, koji nema nikakvu drugu veću vezu jedinstva do zajedništva Vašeg mišljenja i nastojanja. Koji ni na čemu drugom nije zasnovan do na jednosvrsnosti Vašeg nutarnjeg svijeta. I koji ništa drugo ne će nego da živi u Kristovoj ljubavi. Vi ste još potpuno slobodni od svakog prisiljavanja na zajednička pravila, zajedničke vježbe, zajednički život. Ali zbog toga ipak niste bez duhovne hrane: Vi se hranite pobudama, koje Vam same dolaze od prijatelja, od ljudi, kojima služite, od života, od molitve, od Crkve i od Boga. Sigurno ćete se zajednički pričešćivati, katkada zajednički moliti, zajednički o Bogu govoriti, kad se na čas budete smjeli sastati. Ali Vi to ne činite, jer je tako propisano, nego jer Vas Vaša duša sama na to sili, jer živa struja što utiče u Vas i izmjenjuje se u Vama, šumi kroz Vas. Njezina matična sila vodi Vas uvijek zajedno i drži Vas na okupu, iako ste uvijek prostorno razdvojeni.

I svrhu imate također jaku, koja svu dušu ispunja, zadaću koje težinu i breme svakim danom ponovo morate iskusiti, jer ona ne može biti mehanizirana, a zbog toga ni navikom lako postati. Izgleda, doduše, na prvi pogled, da je to nešto što se rado i samo po sebi razumije, tako da jedva jednu riječ za to treba potrošiti. A ipak ona je prepuna dnevnog mučeništva i gorkosti tako te bi čovjek, pun ogavnosti, htio od nje pobjeći, kao što je od nje htio pobjeći i sveti župnik od Arsa. Dakako, ova zadaća nije jedan od mnogih programa, koji se objavljuju, nije paragraf, nije pravna ustanova; svaki se dan može i

mora izvršiti, a ipak se neograničeno daleko prostire. Stanje je to, trajno bivanje, a ne pojedinačni čin, to je stanje svijetle ljudske ljubavi. Ono je u tom, da u otvorenom, i nad sebe samog uzdignutom srcu, nosite sve što je tu: Boga i njegova stvorenja. Da sve njih štujete, priznajete i, ako se približe, primate, usrećujete obasjavate svojom dobrotom, koja od drugih ništa zasebnog i svojevoljna ne zahtijeva, ništa od njih ne čini, ni za što ih ne upotrebljava, dobrotom, koja ne želi nad njima vladati, koja samo jedan zahtjev stavlja — na sebe samog: biti neiscrpiv. Vaša dobrota treba zaista da bude mudra, bistrovidna, dalekovidna, proračunana pa i kritična, treba da mogne biti i odvažna, muška pa i stroga. Ali u glavnom i u temelju trebate biti dobri i ništa drugo. Trebate pružati pomoć, radost, sunčanu svijetlost, jakost, razumijevanje i saučešće, poštovanje i savjet, strpljivost i treba da s osjećajem i šutljivo čekate i obasjavate sve koji Vam u susret dođu. A ovu dobrotu, što iz Vas odsijeva treba da pustite da po sebi i od sebe djeluje, da predobiva kako i šta hoće. Drugu kakvu namjeru, smjer, korist i shodnost ne trebate s time spajati.

I ovu dobrotu treba da izašiljete ne idući sami s njome. Ona ne treba da za Vas put pripravlja, da Vas uvađa u srca, u zahvalnost i pouzdanje ljudi, pa ni za volju i slavu Vaše zajednice. Vaša sudbina treba u najdubljem temelju biti samoća. Jer hoćete da mnogim ljudima služite, ne smijete se ni za jednog

čovjeka hvatati, jer hoćete da druge nosite, ne smijete se sami dati nositi ni od koga, ne smijete se oslanjati ni na koga od onih, koje hoćete da podupirete. Samo se na Boga možete osloniti, uza nj se priljubiti, da, čvrsto se o nj zakvačiti. Pred njim smijete klonuti od umora, od slabosti, izazvati sućut i plakati, pred njim Vas konačno može ostaviti i sva jakost, sabranost i samosvladavanje.

Tako je Vaš savez na sve strane otvoren, kao predvorje crkve, koje počiva na stupovima. I otvoren je svima ljudima, koji hoće da dođu, pa i kao novi članovi Vašega saveza, ako su samo primili posvetu i poljubac Duha Ljubavi i one Ljubavi svesrdne a ipak unutarnje slobodne, nesebične a ipak revne, koja Boga traži a uz to ljude toplo i srdačno grli. Hoće li ih puno biti? Nikada! Ali se u svakom gradu nađe po jedna skupina ljudi, koji se udruže u dobru. Držite oči i ruke otvorene nad njima, ali nemojte ih tražiti! Šutite o njihovom prijateljstvu, a da to tajno i ne činite! Živite u zajednici ljubavi, a da o tom puno ne govorite. Veselite se svome savezu bez samoopravdavanja i snosite svoje boli, a da od toga ne činite nešto velika! Držite se tiho, kao cvijet koji čeka na Božji smiješak i ne zahtijeva ništa i ni za čim ne teži, osim da svakog trena bude ono, što Božji smiješak hoće od njeg da načini. Neka njegovo veselje bude s Vama!

22. *pismo*

OSNIVANJE ZAJEDNICE.

Vrlo poštovana gospođice! Vi zaista niste bili jedini koji ste s takvim zahvaljivanjem k meni došli; posljednjih sedmica nakon izlaska zadnjeg pisma često me je dirnulo, kako su mnogi došli ovamo tražeći i svi s tim jednako izraženim pitanjem na ustima: Gdje je ta zajednica, koju ste u svom listu opisali? I kako bi joj se priključila? Svima ovima htio bih dati odgovor, jednak odgovor onome, što ga je jednom dao Isus, kad su ga pitali: Kada će doći kraljevstvo Božje? Kraljevstvo Božje, reče on, ne dolazi uopće tako, da bi na njega mogli pokazivati, ne će se reći: Evo, ovdje je ili ondje je; kraljevstvo je Božje u vama! Tako moram i Vama i svima koji traže stvarnu zajednicu odgovoriti: ona je u Vama, iz sebe je morate stvarati; ona je Vaša zadaća i ona će posvuda tamo doći u život, gdje dvojica, trojica, četvorica ljudi posjeduju pravi zajednički duh, jedan drugog nađu.

A koji je taj zajednički duh? Da, to je upravo tajna i nije je nikako lako razjasniti. Jer on stoji ponajprije u prevratu, u odvraćanju od uobičajenoga, starinskoga, ponajbližega. Mnogi, koji su me mo-

lili za zajednicu i put do nje, pitali su također, šta će im tamo biti dano, ili su sumnjali da bi sve to, što traže i očekuju, tamo mogli naći. Vidite, svi su ovi dolazili sa zahtjevima, a svi oni moraju najprije protivan stav zauzeti, srdačno i iz temelja: oni moraju postati darovatelji. Jer sačinjavati zajednicu znači: svi su u njoj jedan za drugoga, ne žele ništa za sebe, nego samo za druge, da drugima služe, njih daruju, njima pripadaju.

Zajednica nije savez sa svrhom. U jednom savezu sa svrhom nastoji se postići cilj, kojemu udruživanje služi kao sredstvo, u njemu su članovi združeni, jer se tim združenjem hoće da riješi neku zadaću koju se pojedinačno ne može riješiti. Dakle traže da u društvu dobiju nešto za sebe: oni pitaju i s pravom: šta mi pruža zajednica? Takove zajednice sa svrhom jesu država, općine, savezi, društva i organizacije našeg političkog, društvenog, gospodarskog pa i našeg crkvenog života. One su korisne i potrebne i zato dobre posvuda, gdje samo udruživanjem mnogih mogu biti oživotvorene namjere vrijedne za svakog pojedinca.

No u zajedništvu je skupnost odnosno jednobitnost sama sebi svrhom, preko koje ne vrijedi nešto postizavati. I svi ljudi koji su u zajednici združeni, zato su tu, da zajedništvo ostvare, da mu dakle služe. Oni su ljudi koji drugima služe, drugima pripadaju i drugima su odani a pitanje: šta od toga imam? davno je zamuklo u njihovim ustima. Za zajednicu su

dakle sposobni uopće samo ljudi, koje je već obuzimala divna misao: ja postojim za druge, svojim životom i svojom smrću. Ljudi, koji istinski drugima mogu reći: uzmite me sebi tijelom i krvlju, uzmite me i jedite, trošite od mene, živite od mene, ja ću vam biti jelo i piće, osvježenje i jakost, bit ću vam svijetlo i i toplina. Ljudi koji hoće da postoje za druge, učine od toga svoju životnu svrhu i životno djelo. Oni smišljaju i istražuju upravo, kako bi drugima mogli služiti, šta bi im trebalo, kako su raspoloženi, šta ih boli, veseli i šta žele, da onda prema trenutnim potrebama i pomoći mognu reći: uzmi me, da ispunim tvoje potrebe svojim bićem, i da ono čega si pun pretočim u svoje prostorije!

Ima li ljudi, koji u ovoj mjeri drugima hoće da služe? Da, dapače mnogo ih ima, dakako, a da to oni ni ne znaju. A to je onda čarobno lijepo. No treba također željeti, da oni ovo nesvijesno dobro svoje duše uče njegovati i pomagati budnom sviješću, da ovu divnu dobrotvornu moć, koju im je samo Bog mogao dati, učine jasnim temeljnim zakonom svoga života, izrazitim oblikom svoga mišljenja. Tako će se doduše slatka naivnost i izvornost njihove dobrote — izgubiti, barem za neko vrijeme, ali će njihova volja da služe tek tada postati dosta jakom, muškom, zrelom i čvrstom da ne podlegne. Jer njoj prijete velike pogibelji, sva mračnost, gorčina, i razočaranje s kojima se srdačni ljudi neizbježivo sukobljuju. Tu se samo posve svijesno htijenje, povezano s najvećim

dubinama svijeta i Boga može održati. Pa i onda će još srdačni čovjek često puta dosta kolebati i dati se smesti ljudima kojima služi, svojom vlastitom dušom i njenim putom, samom ljubavi i njenom vrijednošću.

A ima li ljudi, kojima se na takav način smije pripadati, pripadati služeći? O, svijet vrvi od njih! Jer svi, svi ljudi spadaju tima. Slabi, ali i na oko jaki i sigurni, djeca a pogotovo stari, koji su već istisnuti iz životnog pravca; bolesni, ali isto tako zdravi i veseli; siromašni i potrebni, a i siti, dobri, nasmijani, dobrostivi, ali još više zli, bestidni, okrutni, samoživi i nenavidni. Dakako, da čovjek u isto vrijeme ne može svima pripadati i sve htjeti služiti; jer onda ne bi nikome ništa dao.

On mora izabrati, mora početi s onima, koje mu Bog i život pošalju, s ljudima u svojoj najbližoj okolini, u svojoj kući, u svojoj školi, na jutarnjim i večernjim putevima, u svojoj radionici. K svakom od nas bit će poslani potrebni ljudi i oni dolaze tim brojniji i s tim silnijim i većim očekivanjem, što smo mi pripravniji i da im više damo, što je snažnija naša volja da služimo.

Ali ako se dva čovjeka ili više ovako uslužnih ljudi susretne, šta onda? Onda ćemo se udružiti u zajednicu, radosno, kao što se proljetne vode slijevaju u jedan rukav. Ne kao da su jedni druge tražili! Vi ste mi potpuno pravo pisali, da potpuno nesebični ljudi, koji hoće samo da daju, ne traže ni-

kakvo zajedništvo, jer oni u svima bližnjima gledaju ljude koji mole, očekuju, zovu, traže, ljude koje bi mogli darivati. Da, oni ne traže jedan drugoga, a ipak nešto jedne drugima goni, jer su srodni. Oni ipak ne će htjeti utemeljiti novo društvo u svrhe dobrotvornosti i služenja, jer to se ne može ustrojiti. Može se ustrojiti davanje milostinje, podučavanje, njegovanje bolesnika, ali ne duh požrtvovne ljubavi. Šta će dakle raditi takvi sluge požrtvovne ljubavi, kad se nađu? Ponajprije i gledajući na vanjštinu ne će ništa drugo činiti, nego jedan drugome služiti, jer svaka od ovih duša ima samo jednu misao i nastojanje: za druge! Ona ide k drugoj duši samo zbog toga, da je prigleda, da se za nju brine, a ne da za se nešto dobije ili očekuje. Pošto se oni svi tako jedan prama drugom drže i primat će, pa će rijeka darivanja, koja među njima kruži, narasti moćno do poplave sreće, veselja, topline i sigurnosti. Konačno ovi ljudi, koji su iz sebe izašli, nađu opet sebe, dakako i ne tražeći se, neočekivano posve. Koji, su sebe zaboravili, za njih se drugi počnu brinuti. Koji se vazda žrtvuju, njih će drugi hraniti i osvježavati. Koji nisu ništa za se tražili, bit će sada prenatrpani. Dakako, to će ih u poniznosti njihova srca vrlo postidjeti, jer oni su i ostaju daleko od toga da bi računali na ovako neočekivani uspjeh svoga služenja, da bi pomišljali na ova slatka osujećenja njihove nesebične volje. Oni bi time prestali služiti, pripadati drugima i izgubili bi se, pa tako uvijek ostaje istina: samo tko se izgubi i u svojim mislima i nakanama, samo taj se sam nađe. Samog sebe naći, može se dakle samo protiv vlastite volje, samo neiščekivano, samo kao nedokučiva čudnovatost zatvorenih lukova, koji ma s koje točke izletjeli, vraćaju se nakon dalekog puta u istu točku.

Šta dakle treba sad da učinite milostiva gospođice? Ponajprije budite dobra, sasvim dobra! Prestanite za se pitati, za sebe se bojati i oko sebe kružiti! Nego se darujte ljudima, kojima možete biti dijete, sestra, prijateljica, služavka, njegovateljica. Možda ćete na taj način dugo i stalno davati, grijati druge pa će Vam biti kao suncu koje se u hladnom zemaljskom prostoru samotno i bezkorisno troši; sve njegovo blago putuje neprestano i nepovratno navan i tone u bezobalnu zimu beskrajne praznine. Tako ćete možda i Vi dugo i često morati služiti, a da sebi samoj nikakvo dobro ne budete činili. Možda ćete morati služiti ljudima, koji su to najmanje zaslužili, koji Vašu službu ne vide, ne zahvaljuju na njoj, ne cijene je, ljudima koji postaju možda još ogavniji i odvratniji kod svih uresa zlatne ljubavi, kojom ih obasipljete.

Ali pogledajte! Jednog će dana ipak i Vas ogrijati i obasjati svijetlo. U neizmjernosti prostora izašlo je pokraj Vas jedno sunce, koje Vas obasjava, čovjek, koji isto tako kao i Vi hoće da samo drugima pripada i koji stoga i Vama pripada, koji svojim dnevnim djelom smatra, da misli na to, šta bi

Vam moglo biti dobro. Vidite, to je zajednica, zasada od dva čovjeka! Ali budite oprezni! Da ne zapadnete u napast, da toga čovjeka htjednete posjedovati, uživati ili ga iskoristiti. Idite dalje i od ovog dobročinitelja, tog sjajnog čovjeka, ništa ne tražite, nego i njemu služite i dajite što možete dati. A ako Vam se toplo uzvraća, stanite i primajte, što hoće da Vam dadne, ali poniznom stidljivošću, jer ovim načinom osujećuje se Vaša nesebičnost!

A možda se tokom vremena pojavi još koje treće, četvrto sunce u Vašoj blizini i zajednica se proširi. Tad možete sebi zajednički objasniti kakav treba da bude zakon i temeljni oblik Vašeg života. Možete se zbog toga skupa veseliti, skupa boriti za čistoću poklonjene ljudske ljubavi, možete skupa i moliti, duhovno i prostorno sjedinjeni, bez riječi ili u zajedničkoj svečanosti pred Bogom, koji je prije rekao: Uzmite me i jedite!

No glavna stvar ostaje, da svi zajedno podržavaju prvobitni voljni stav pripadanja. Oni će sami uskoro naći da je i svjetlom prožet čovjek, što je kraj njih potreban, slab i skučen pa da također nije baš svakiput susretljiv čovjek. I on ima svoje časove samoće, klonulosti, smrknutosti, smetenosti, nedosljednosti. Čovjek mora onda ove časove osjećati, pogađati mora znati kako će drugoga tada potražiti ili ga nasamo pustiti, s njim govoriti ili šutjeti, s njim se smijati ili plakati. Kako ga osobito podnositi moramo, a podnositi treba i samoga sveca. Moramo

se u to uživjeti, da je on jednom takav, moramo ga razumjeti i znati mu oprostiti. Moramo znati nezamjetno nježno proći kraj njegovih poraza. Na tome se već na početku razbije svaka zajednica, ako njezini članovi jedan od drugoga zahtijevaju, očekuju, pretpostavljaju potpuno besprikorno savršenstvo, ako se zbog njihovih pogrešaka srde, zaprepašćuju, ražeste i nastoje da slamčice iz njihovih očiju izvlače. Na tome većinom i prije svega strada obiteljska zajednica, koja bi trebala biti pralik zajedničkog života. Strada zbog tog što od najbližih pripadnika više očekujemo i zahtijevamo nego od drugih. I što, prema tome, mislimo da njima manje dugujemo, da prema njima moramo biti manje obazrivi, manje ih štedjeti, manje s njima biti strpljivi, širokogrudni, nježni i učtivi. Upravo rodbinska i prostorna blizina, zajednički život pod jednim krovom, koga posve krivo običajemo smatrati potrebnim preduslovom svake prave zajednice, upravo to je njena najpogibeljnija kušnja, jer se u takvoj blizini odnošaj k drugim lako pomiče prema sebičnoj strani: duša ne kruži više oko drugog služeći ga s poštovanjem, nego gleda da ga požudno k sebi privuče i tako se s njime sukobljuje.

Dakle čuvajte i spram najdražeg, najboljeg, najnesebičnijeg čovjeka budnu svijest, da ga ne smijete upotrebljavati ili čak iskorištavati; upravo najboljim smijete samo služiti i samo bez zahtjeva ih susretati.

A ako ste dakle dva, tri ili možda i više takvih ljudi našli i svi jednako ustraju u poniznoj volji da samo drugog a ne sebe traže, onda možda možete svome zajedništvu dati i vanjske znakove: pravilno sastajanje, zajedničku molitvu, pitanja, razgovore, zajedničko čitanje, pjevanje, svetkovanje, zajedničke oblike ophođenja i rada. Možete onda pokušati i da svoje umijeće življenja zaodjenete u jedan obrazac, usidrite u jedan zavjet, obuhvatite i jednim prstenom. Ali — i u traženju i upotrebi znakova vaše ljubavi i srdačne sloge ne ostaje jedino pravilno pitanje: šta mi prija i šta mi se dopada, nego: što je tiha, neizreciva želja, tajna potreba, teško odgonetljivo veselje drugih? Samo kad su sva ova pitanja točno ustanovljena, onda zajednica ne će biti silovita, ropska i kalup bez života. Onoga dana, kad duši u zajednici dužnost bude od drugog naložena, zajednica umire, a ostaje samo koristonosni savez, ustrojstvo, organizacija.

A hoće li taj dan zaista jednom doći? Hoće li se svaka zajednica jednog dana razbiti ili se rasplinuti? Ne znam! Svakako nisam još nikada mogao opaziti da su više od dva čovjeka u trajnoj životnoj zajednici zajedno izdržali. Budite dakle, na to spremni da ćete drugove svoga saveza opet izgubiti, vlastitom ili tuđom krivnjom ili zagonetnom sudbinom. Budite spremni na to — i pustite ići čovjeka, koji hoće da ode od Vas. Nemoguće je nekoga na zajednicu siliti ili nagovarati! Ne! Bez riječi, smiješeć se, blagosivljajući ga, moleći za nj, pustite i najdražeg čovjeka da ide sa svojim putem pa i onda ako ga ovaj put vodi daleko od Vaše duše. A ako za njega strepite, onda pošaljite za njim anđela svoje molitve, bacite zlatna užeta vjerne, srdačne ljubavi za njim u daljinu; žrtve, koje pred Boga za nj naslažete, neka mu budu zid od kojega će se njegov put odvratiti. Ali neka potpuno nesebično držanje nadživi blage i milosti pune dane Vašega zajedništva. Jer zajedništvo je najveća i najdjelotvornija milost, što je Bog može dati, ali Gospodar će je milosti ponovno i u pravo vrijeme natrag uzeti. Bog Vam daje svoje ljude, on će ih opet uzeti, neka je hvaljeno ime Gospodnje!

23. pismo

DOGMATIČKA POBOŽNOST.

Vrlo poštovani gospodine doktore! Pitate da li ste još kršćanin dobar katolik-kršćanin. Jer velite, da se Vaš unutarnji svijet zapravo ništa ne razlikuje od vjerske nutarnjosti poganina, koji u Boga vjeruje. Ja se uzdam u Boga, težim za njim i molim mu se, hoću da udovoljavam svojoj zadaći i dužnosti, hoću da služim dobru; s povjerenjem idem prama tamnim vratima smrti, — u tome vidim svu svoju vjeru! Gdje je tu Krist, Spasitelj, gdje je ljubav prema Isusu, ljubav prema Mariji, gdje je i sama pomisao o zasadama vjere, o istočnom grijehu, o otkupljenju, o trojedinom Bogu i o presvetoj milosti? A vjerovanje je u to ipak ono, što katolika razlikuje od poganina i muslimana. Dakle nisam nikakav kršćanin, već priznajem samo prirodno vjerovanje.

No, gospodine doktore, Vi pretjerujete u tom nekoliko! Dopuštam, da u potpuno budnom i svijetlom dijelu Vaše svijesti postoji samo misao o Bogu i dobru, vjera u ideale i u neumrlost. Ali Vi niste ipak nikada ostale istine kršćanstva nijekali, i daleko ste od toga, da to učinite; one su Vama samo

manje poznate, a manje su živahne i djelotvorne, služe manje u Vašoj dnevnoj uporabi. Manje! Ipak su one djelotvorne i prodiru i određuju Vaše misli. Vjera na pr. u Crkvu i njezino pravo, volja da njoj bez zablude pripadate, da se njezinoj nauci i zahtjevima podvrgavate, ta je volja u Vama jaka, ne samo u Vašem nesvijesnom duhovnom držanju, nego i u Vašem svijesnom duhovnom životu, u Vašoj svijesti, u Vašoj djelatnosti. Vaša vjera u Crkvu mora da je ipak jaka i živa, ona se potvrđuje i u gotovo dnevnim borbama, što ih Vaša crkvenost ima da izdrži s vanjskim i nutarnjim napastima, sa suprotnim nazorima Vaših drugova i prijatelja, a prije svega s napasnim pogledima, utiscima, željama i sumnjama, koje se u Vama samima uzdižu i s kojima se Vi uvijek, da bi Crkvi vjerni ostali, morate hrvati.

Vjerovati u Crkvu, znači ipak i vjerovati u Krista koji je tu Crkvu sagradio i snabdjeo s pravima i punomoćima, koji osobno u njoj živi i djeluje. Dakako to Vam moram priznati, Crkva u onom najistinitijem i najdubljem smislu još nije postala Vašim duhovnim i svijesnim vlasništvom. Vi ne umijete da u neposrednoj vjernoj zornosti prodrete kroz zastor koji sakriva oblik Crkve; kod Vas uvijek prevladava sjetilni utisak, koji Vam Crkvu pokazuje kao ljudsku tvorevinu a ne kao samo tijelo Kristovo. Ali Vi prepoznajete tijelo Kristovo — bar u euharistijskim prilikama, što Vam ih Crkva pruža. Dubljeg poimanja Euharistije svakako nemate; jer Vi u sve-

toj misi, kojoj nedjeljom prisustvujete, gledate samo tako, neodređeno i nejasno, »službu Božju«. Ali u ono potpuno posebno i uvijek novo, neuporedivo i nenadomjestivo, što se u ovoj svečanosti, u kojoj sam Isus Krist služi Bogu, događa, u to se niste nikada udubili. Ali pričest je barem točka, gdje Krista susrećete, njemu osobno u oči gledate, gdje pred njim klečite s priznanjem: Gospodin moj i Bog moj! Dakle Vi vjerujete u Krista, Vi ljubite Krista i stoga ste kršćanin u osobitom i strogom smislu, u kome mi Ivana i Pavla označujemo kao kršćane.

Vidite, sad sam Vas pošteno i slavodobitno branio proti Vama samim. A sada tim sigurnije mogu preći u napadaj, ili bolje reći ja pristupam Vašoj strani i dopuštam, da Vašem kršćanstvu zaista nešto nedostaje: ono se nije razvilo do punog rasta i prave boje i previše je zastalo u klici i pupoljku. Izgleda kao zasijano polje, na kojem je tu i tamo izraslo nekoliko klasova; ali to nije gusto obrasla, tamno-zelena poljana. Ja sam već na to uputio, da Vaša misao o Crkvi i pojam o misnoj žrtvi nije razvijen i nije dosta produbljen, da bi prodro u ono što je vlastito i jedinstveno u ovoj činjenici i što zbilja usrećuje kad to čovjek upozna. A tako je i sa svima člancima Vašeg vjerovanja. Jeste li kada stupili u svijet oluje i vatre, života duha i ljubavi, koji u božanstvu stavlja u međusobni odnos tri božanske osobe? Šta znate o Očevoj Riječi! (drugoj božanskoj osobi) i o dahu Duha Svetoga, o svjedočanstvu Duha

tješitelja? A o tajni o posinjenja Božjeg, što u Vama počiva, o čovjekoljublju Božjem koje nam se u Isusu očitovalo i o čudu našeg nekadanjeg združenja s Bogom! Jeste li se ikada tako daleko zagledali u ovaj svijet, da ste se zaprepastili pred neizrecivom srećom i da Vas je obuzeo šutljivi poklon pred slutnjom beskrajnih daljina? Vidite, zato Vam kažem, Vašem kršćanstvu nedostaje boja. Sve Vaše misli o vjeri nose bez razlike istu sivoću hladnog mraka. Gdje je tu žarka boja vjere i ljubavi, plavetilo beskrajne daljine i zelenilo plodne blizine, blistavo bjelilo jedinstva našeg Boga i njegovih misli? A onda nedostaje Vašem kršćanstvu i punina. Vi sami jasno osjećate, da se sve Vaše vjerske misli stješnjuju u jednom kratkom, siromašnom obliku. Neizrecivo, — kako Vam to brzo izgleda rečeno, neizmjerno, — kako su usko odmjereni koraci, kojima se u njem krećete! Kao da to nije široko nebo, nego mala soba. Stvarnost, koju nam nauka o vjeri približuje i predočuje, nepregledna je punina misli, činjenicâ, obećanja, povezanosti, razvitka; i zato su ove dogmatičke poduke također tako bogate pogledima i pregledima, dokazima i posljedicama, zapovijedima i razlozima. One su kao prostrana zemlja, koju ni s jedne točke ne možemo pregledati, od jednog vrhunca do drugog prostire se sumračna daljina; od trojedinog Boga do pakla, od posvetne milosti do djevičanske Majke Božje, od misne žrtve do anđela čuvara, kako prostran razmak, kako dugačak lanac misli! Odatle i

dolazi da kršćanin može ostati u kojoj god pokrajnoj dolini ovog duhovnog svijeta i tako zadržati posve uzak vidik. Ima mnogo kršćanskih duša, koje o kršćanstvu jedva više znadu od toga da ima pakao, da se moramo ispovjedati i da je sv. Antun svetac, koji vrlo pomaže. Nemojte se smijati! Jer ni Vaše svjetovne misli nisu mnogo dalje. Da čovjek izbjegne tako tjesnom obzorju i siromaštini u duhovnim dobrima, treba, dakle, neprestano putovati i dizati se, gore i dolje, van i unutra.

S ovim dolazim sada do praktičnog pitanja: kako ćete svoje kršćanstvo izgraditi, proširiti, probuditi, razviti i oblikovati? Rekoh: neprestanim putovanjem! Crkva Vas sama vodi na ova putovanja tokom crkvene godine preko sve širine njive Božje, na kojoj je Božji sijač posijao svoje sjeme o postanju čovjeka, otkupljenju, poslanju Duha. Od sumračja božićnog posta vodi Vas do veselih svečanosti žetve, kad sakupljamo i poklanjamo plodove iz milosti u milost, u vodi i vinu spasenja, u primjerima svetih i u dobrom djelovanju. Putujte i Vi zajedno, svetkujte sve svečanosti Crkve, posmatrajući i sudjelujući, dajte da njeni liturgički sastanci i obredi djeluju na Vas i nastojte da sami sebi protumačite njihov smisao! Ovo razmatranje s tumačenjem, koje morate sami obavljati, koje Vam nijedan svećenik i nikakva knjiga ne može uštedjeti, ne smije se nipošto propuštati. Morate putovati svijetom Crkve otvorenim očima, pohlepnom željom za znanjem,

upravo nasrtljivom gorljivošću da sve iz što veće blizine i u pojedinostima vidite. Zato pazite na pojedine stihove psalama i na svaku molitvu, na svaki odsječak Evanđelja i Poslanica koje susrećete u svome Misalu i sravnjujte ove podatke s podacima crkvenog vjerovanja, kako Vam je izloženo u katekizmu i u udžbeniku i u propovijedima!

Onda pređite na svijet živih duša, svoje i tuđih; posmatrajte pažljivo i revno potrebe, porive, borbe, doživljaje, poglede, utjehe duša u svome svakodnevnom svetkovinskom životu i usporedite ovaj svijet sa otvorenim svijetom vjeroispovjedanja! I tuđe duše, koje traže i koje su već našle, bogate i oskudne, morate prisluškivati u Crkvi, u knjigama, u razgovorima. Ljudi odaju nešto o svojoj vjeri, načinu molenja, trpljenju, ljubavi; katkada odaju tihom naznakom, pod pritiskom njihovog punog srca, riječima i znakovima koji su možda nespretni a ipak puni značenja, kao pučke svečanosti ili kao šaranja starih katoličkih grobova u katakombama. Među najbolje ove znakove spadaju uvijek izjave ljudi, koji stvaraju, bilo da su sad sliku naslikali, crkvu sagradili ili podigli sjajni spomenik čiste ljubavi i mudrog dušobrižništva. Prije svega udubite se u vjeru i molitvu duša, koju su pod Božjim nadahnućem i svetima knjigama izgovarali! U ovome je glavna vrijednost koju bi Biblija mogla imati za Vaš vjerski život: neka ona ne bude za Vas skup dobro sastavljenih stavaka, nego zdenac do vrha napunjen religioz-

nošću, koji se pod uplivom božanskih spasonosnih djelâ pretvorio u žar, svijetlost i šum. Osobito očinski i duhovni govori Krista, hvalospjev veselja i plača, bogoslovlje svetog Pavla, a promatrane u ovom novozavjetnom svijetlu također i molitve starih pjevača psalama, mogu Vam pokazati kako bogata može biti duša vjerskim mislima i obrazloženjima i kako ovo bogatstvo postaje ujedno život raznolik i žarak, a ne samo mrtvo i sivo stručno znanje.

Da, kako ćete uz puninu dobiti još i raznolikost? Najsigurnije: otkrivajući i doživljujući životnu snagu koja je vlastita kršćanskim istinama. Morate svoje htijenje i djelovanje, da i svoje osjećanje pustiti proniknuti i oblikovati istinama vjere, tada ćete vidjeti kako Vaša vjeroispovjed stalno biva raznolikija, bogatija. Vi poznajete i ljubite dobro, ozbiljnu tihu vjeru, pravdu, muško prihvaćanje obzirom na svetu obavezu, i šutljivo junačko odricanje. Velika je razlika da li ste se na ova dobra odlučili iz općeg ćudoređa i strogih zapovijedi, ili više iz pomisli na osobnog Boga, u kome pojmamo i uočujemo — pralik svakog dobra, koji Vam je bliz i dobar. Tako da molite: bit ću dobar, jer si ti dobar, ti, moj Bože i Oče! Vi poznate burne preokrete, kojima je dobrota uvijek izložena, teške napasti, koje nas u izvjesnim časovima toliko stoje. Razlika je, da li ste se na žrtvu odlučili pod gorkom potrebom ćudorednog junaštva ili iz tople, srcem osjećane vjernosti Kristu. Zbog Krista, koji danomice obnavlja-

jući svoju junačku žrtvu stupa pred nas i s kojim u zajednici iste krvi puštamo da i nas doprinese na žrtveniku, koga je on podigao pred svojim Ocem. Vi svoju ljubav prema ženi s jakim samosvladavanjem čuvate čistu i besprijekornu. No velika je razlika, da li ovu čistoću čuvate iz pažnje prema svojoj muškoj časti, iz poštovanja prema pravom ženskom dostojanstvu, iz vjernosti čistom srcu, koje Vam je sve i sebe darovalo, ili — također iz poštovanja prema Bogu stroge duhovnosti, koja i naš duh uzdiže da gospodari s nagonima i požudama, i iz viteškoga obzira prama čistom Sinu Djevice, kojem se u Euharistiji klečeći približujete i iz nježnog i stidljivog straha pred najčišćom od svih žena, u koju možete uprijeti svoje poglede, otkad Vam je Vaša majka sa štovanjem rekla njezino ime — Marija.

Vi morate o ovim razlikama za sada promišljati, ali one će Vam svestrano postati jasne, tek kad ih iz vlastitog iskustva upoznate. Onda ćete tek upoznati ono blistavo, živo i privlačivo, što je vlastito našoj vjeri. Onda ćete se osloboditi teškog osjećaja, kao da bi ova vjera bila samo iz vana nametnuta i navučena, Vi ćete je tada doživljavati kao svijetlo i zrak koji također izvana i odozgo dolaze, a ipak sačinjavaju našu najvlastitiju i do u srž potrebnu okolinu. Tada ćete tek postati dionikom veličajnog

kršćanskog duha, a taj je ipak veličajni duh ovdje zapravo jedini posve pravi duh.

Dakako bez daljnjeg, tako od danas do sutra, ne će Vam to uspjeti. Radite na tom godine i godine i nemojte izgubiti hrabrosti; jer muškarci pri tom lako izgube hrabrost, nemajući strpljivosti.

24. pismo

VJERSKE SUMNJE.

Vrlo poštovani gospodine doktore! Želite da bih Vam još jednom dao razjašnjenje, jer Vas je zadnja stavka moga pisma samo napola utješila; zaista je utjeha, da Vam je dano vremena, da zadobijete potpunu vjeru i vjerski žar.

Ali Vi navodno nemate izgleda, da ćete još u duljem vremenu dospjeti tome cilju, jer nemate ni čvrste vjere; ja sam, velite, ipak Vaše vjerovanje znatno precijenio; Vi ste sumljač i upravo sad, kad ste htjeli da se vjerskim istinama počnete podrobnije baviti probudila se u Vama sumnja: »Jedna sumnja za drugom! i sve vjerske zasade kao da odmiču u nedohvatnu daljinu, kad hoću da ih dohvatim«.

To su znakovi, koje mi po vlastitim riječima dajete! I s ovim bih trebao da ocijenim narav Vaših vjerskih sumnja! To je i odveć malo, ako i Vaš prvi list još k tome uzmem. Da tako malo znate kazati, navodi me na pomisao, da još niste uočili mnogobrojnih, važnih razlika koje postoje između sumnje i sumnje. S druge pak strane niste još počinili nikakve kobne pogreške, koje često počinjaju svi sumnjači već prema značaju, naravi i spolu. Jadne, oso-

bito ženske duše, čim izbije neprijatni duh sumnje, odmah izgube sav duševni mir i upanu ili u besmisleni strah i smetenost, ili u prkosnu odlučnost, kojom odmah sve odbacuju. Dakako, da ovaj brzi prkos nije ništa drugo nego strah, samo prikriven. Katkada se čini ujedno kao i umornost, koja nastupa otud što je koja dobra duša podnijela već duge i raznolike patnje sa svojom vjerom, zbog nezdrava, bojažljiva ili kriva, nemogućega načina molenja ili pogreškom vjeroučitelja a i ispovjednika. Kad u ovako napaćenu dušu padne tada još i sumnja, onda joj odjednom bude preveć sve te patnje. No kod Vas ovakvog paničnog straha nisam opazio.

Druga pogreška je, nažalost, osobina jakog spola. Takvi sumnjači kad počnu iskrsavati poteškoće u pogledu vjerskog shvaćanja i življenja lako u njima nađu povod za površno odricanje i udoban nehaj. Ne kao da bi u tom bila neka neshvatljiva nehajnost — čovjek ima upravo, osobito danas toliko briga, misli, poslova, u svojim naukama, u svom zvaničnom radu, u kućnim potrebama, da je sklon privremeno zapostaviti pitanja koja nisu neposredno »goruća« i zapostaviti ih tim više, što mu izgledaju dulja i zamršenija — a vjerska pitanja čine mu se najzamršenija i najtamnija od svih. Vi ste i ovoj pogibelji izmakli, kao što to pokazuje vaše živo zanimanje za vjeru. Ali nekakva bojažljivost, nesigurnost, plahost došla je i na Vas. Vaš položaj čini Vam se vrlo opasan, ako ne možda i beznadan.

Ali Vi morate preći u navalu, snažno, radosno i hrabro! Dvojba Vas ne smije oslabiti, nego dapače potaknuti da sad tek stvorite bistre i sretne odnose u svom duhovnom životu, u koliko je u ovom poslu uopće moguće doći do kraja i do ravnoteže. Posve tako u nepomućenom miru posjedovati i uživati svoju vjeru, ne će Vam nikad biti suđeno. Stoga neka Vam dvojbe i borbe budu samo sredstva napredovanja, jedan neprestani poticaj da istražujete i molite. Ne trebate, dakle, oči umjetno zatvarati pred događajima u svojoj duši; pred samim sobom nešto zataškavati, to čovjeka polagano truje. Uočite mirno i svoje dvojbe i ne strašite se da ćete time griješiti! Griješne su samo one sumnje, koje zla, pokvarena i nepoštena volja prouzroči ili iskoristi pod isprikom, da se kršćanstva oslobodi. Vaše se međutim dvojbe dadu spojiti s vrućom ljubavlju k ovoj vjeri, s čistim srcem i punom odanošću u Božje riječi i volju. One niču u carstvu misli, koje u velikoj tami svijeta nesigurno oklijevaju. Dakako da Vaše dvojbe nisu uvijek potpuno bistre, nisu pojmovno zaokružene i obrađene, da, one se često rasplinjuju u nešto u nedohvatna, čim hoćemo da ih izrazimo. Jer većinom. one nisu ništa drugo nego osjećaj da je čovjeku nešto umna strano. Pod premoći sjetilnih utisaka, što ih današnji ljudski život sa svojom tehnikom, svojim poslovima, svojim sjajem i svojom prljavštinom čini na našu dušu, stvarnost naše vjere izgleda nam kao

jedan potpuno drugi svijet, koji leži sasvim izvan svjetilnog svijeta, kojeg mjesto ne znamo gdje da si predstavimo. Ali je ipak jasno, da mi ovu sjetilno izraženu sliku svijeta moramo popravljati; mi znamo, da on ne odgovara baš činjenicama, kroz površinu, po kojoj tapkamo, moramo prodrijeti do duhovne dubine; k nutarnjem biću, do prave stvarnosti. I tko uopće pođe ovim pravcem k duhovnosti taj će doskora doći k mjestu, gdje i svijet vjere ne leži više izvan stvarnosti, već je usred nje postavljen, ili bolje rečeno: izgleda kao stvarnost koja sve nosi, sve obuhvaća. A tada nam može uspjeti da onu prvu sjetilnu sliku svijeta upravo obrnemo: svijet Boga i duha, duše i milosti, Isusa i njegovih sakramenata, bit će onome koji vjeruje, pouzdaniji, razumljiviji, da, po sebi shvatljiviji i stvarniji nego kakav izlaz sunca, nego velegrad ili rat.

Dakako, da ima još i drugih sumnja, mnogo točnije označenih i shvatljivih: nerazumijevanje dogmatskih izreka protuslovnih misli i protuslovnih iskustava, koje se nameću i nepristranom i dobronamjernom vjerniku. Ja pomišljam, da Vas upravo muče zle stvari koje ste morali opaziti kod vjernika, da, upravo kod onih pobožnih i kod svećenika. I ovoga neprijatelja oštro uočite. Izdaleka izgleda on pravi Golijat, koji sve gazi. A ipak je to samo smušeni i bolni osjećaj, koji naša prava opažanja napuhuje do bolesne zaslijepljenosti. Pokušajte dakle uvijek protivrječne utiske ponajprije omeđiti i izmjeriti!

Koje ste stvarnosti opazili? Koji je pravi smisao i domašaj mojeg dogmatskog vjerovanja? I u čemu je zapravo protivnost između opažanja i vjere? Kod ovako točno opisanog činjeničnog stanja preostaje katkada jedva šta shvatljiva: gorostas se smanji, čim pođemo za tim da mu izmjerimo pravu veličinu.

A ako je tad zaista ostalo i znatnije protivrječje, pokušajte ga obraditi, stvarno i pouzdano, tražeći sami istinu, ma kako ona glasila. Jer Bog ne traži od nas ništa drugo nego priznanje istine. Možda se ispostavi, nakon godina, da je Vaše opažanje bilo krivo, ili da nikakvo protivurječje ne postoji, ili da je Vaše poimanje vjere bilo nedostatno, djetinski zaostalo previše ljudsko. Naravno, pozovite također knjige u pomoć, ili još bolje svećenika, bogoslova ili kakvog drugog vjerna i dobra prijatelja i druga Vaše duše. Ali glavna je stvar da i Vi sami smijete misliti i ispitivati. Vi imate veliko blago znanstvenih pretpostavki i pojmova, imate prilično opširni nutarnji vidokrug i iskustvo. Ne bi li s te strane bilo moguće da prodrete u istine Vaše vjere, njeno značenje i njenu skladnost i prevede je u riječi Vaših predodžbi, te tako izgradite svoj misaoni svijet?

Dakako da biste rezultat Vašeg rada morali uvijek preispitati, odmjeriti i ispraviti prema smjernicama objave i određenih crkvenih lica, ali ne prema svakidanjoj plitkoj okolini. Ako katkada ustanovite nešto osobita u svome pojmanju uspoređujući ga s okolinom i s njenim otrcanim načinom govora,

nemojte se time dati smesti! Glavno je da Vašem pojmanju ima još mjesta u prostoru naučnih izjava Crkve i osobito u cjelokupnoj svijesti katoličkog mišljenja! Ovaj je prostor vrlo velik i slobodan.

Vi, doduše, istraživajući ne ćete prosvijetliti sve nejasnoće, ali ćete sve više i više prodirati u tamu beskrajnih prostora, i ne ćete gledati u prostorije tamnih zidina. Tako ćete pred granicama svoje spoznaje postajati uvijek čedniji i mirniji, a podjedno uvijek veseliji, jer to je ipak napredak u Vašem znanju i pojmanju. Bit ćete prije svega svijesni, da Vas misli, što niču u Vašoj duši u zavisnosti sa svime što je već po sigurnim spoznajama ušlo u Vaš duh, stalno vode u područje katoličkih istina, i da ćete ovim vlastitim srčanim hodom u njih dublje prodirati i udomaćiti se u njima, nego kad bi se uvijek mučili samo s otrcanim tuđim riječima, bile one iz knjiga ili od ljudi. Vaša će se duša tada iz svoje nutrine početi oslanjati na zasade Crkve. Vaša će vjera u Vama postati nešto izrasla i živa.

Prije sam rekao da Vas sumnje moraju poticati na promišljanje i na molitvu. — Ne plašite se da ćete ovim molenjem vršiti možda na se kao neko samouvjeravanje. Molitva je već donekle u probuđivanju idealnog htijenja, nesebične ljubavi prema istini i dobroti. A Vi ste već duboko prožeti Bogom i njegovom prisutnošću, koja stoji u tom da osobnom Bogu dolazimo, da kod Boga budemo, da s Bogom razgovaramo, jer to isto izražava i ljubav prema istini

i dobroti. Kažite mu svaki dan i svaku noć: »Oče, Gospodine, dobri, mudri i vječni, vodi me!« Tako govorite, bez riječi ili tepajućim glasom! I on će Vas voditi, samo ako ga slijedite korakom, vjerno i pouzdano kao dijete, koje hoda držeći se čvrsto za ruku. Sačuvajte samo u svome srcu spoznanje koje će Vam onda pridolaziti, katkad kap po kap, katkada rijekom. I tko nije nehajan prama Bogu, tko nije nestrpljiv i tko prkosno, prehitro ne odbacuje ono, što mu je nekad dano, a prije svega, tko samo »volju Božju hoće da čini, taj će upoznati, je li ta nauka od Boga.« Taj ne će zabluditi, nego će ići k svijetlu i ostajati u svijetlu, pa bilo ono katkada i samo svijetlo jutarnje zvijezde, što lebdi nad tamnim svijetom.

Tako će i Vama ići, jer u koliko sam Vas mogao upoznati, Vi ne možete ništa drugo nego vjerovati, vjerovati! Vaša duša i kad sumnja u nutarnjosti svojoj obdarena je milošću vjere.

25. pismo

POBOŽNOST PREMA SRCU ISUSOVU.

Moj vrlo dragi prijatelju! Tvoj me je list obradovao, usprkos velike potrebe, koja je iz njega govorila. Tako djetinski jednostavno i iskreno a ujedno s tako dirljivom bojažljivošću izložio si mi svoje misli o kipu Srca Isusova Tvoga župnika — ne bez bojazni, kako ću ja sve to primiti, a ipak s tako junačkim pouzdanjem! Tu sam opet vidio potpuno jasno Tvoju dušu kakvu sam je nekoć poznavao i ljubio. Godine i daleke zemlje, koje su se kroz ovo vrijeme između nas naslagale, nisu mogle stvoriti jaza i udaljenosti između naših srdaca. I mi smo ponovno oborili staru predrasudu, da je blizina ljudskih srdaca isto što i prostorna blizina njihovih tjelesa, kao da je ona u funkciji (službi) prostora (voliš li još matematičke predočbe kao nekada, sjećaš se još?). Naprotiv, baš u prostornoj se blizini ljudi i srca razbijaju jedni o druge; blizina i posjedovanje i zajedništvo treba da služe ljubavi. Posjedovati srce, znači voliti ga i dati da nas ono voli, inače ne znači ništa. Sve drugo, prostorno-tjelesno, slikovno, svi glasovi i znakovi samo su znamenja, korisna doduše, ali ne sasvim potrebna. Iz ovoga već možeš uvidjeti da

Tvoju nevjeru u pobožnost prema Srcu Isusovu potpuno razumijem, iako se samo čemu čudim to je samo sigurnosti i točnosti Tvojih misli.

Ti imaš posve pravo: jezgra i sadržaj štovanja Srca Isusova, ono jedino, što u njem živi i što nas rasplamsava, to su osjećaji, to je nutarnji stav Isusa Krista, tj. duhovna blizina kojom on boravi kod Oca i kod nas. Onaj divni svijet ljubavi, poslušnosti, odanosti, vjernosti, pripravnosti i djelâ, koja je on nosio u svojoj bogoljudskoj duši, a koja pripada Ocu i zbog volje Očeve i nama, to je Srce Isusovo. Osjećanje, nutarnji stav srca možemo ga zvati, ako hoćemo da isključimo svaku dvojbu obzirom na ono što mislimo. Ovaj nutarnji stav »srca« zaista nije ništa slatko, plačljivo, slabo, jadno, nego nešto jako, junačko, puno ponosa, što je svojim djelima nadvladao svijet i smrt, puno ozbiljnosti i muškosti, a ujedno tako prostrano, tako otvoreno, tako puno razumijevanja, podatno i nježno, kao što samo potpuno dobrostivo i požrtvovno biće može biti.

Naše knjige razmatranja i propovijedi često griješe što odmah, bez daljnjega, hoće da tumače nutarnji stav Isusov prema nama; najbitnije, jedino, zapravo najdivnije na njemu to je njegov nutarnji stav spram Ocu, a one previđaju i prelaze preko njeg, pa tako ne dolaze do izražaja i do naše svijesti ni sva veličina i prostranost i jakost, bogatstvo i zanosni plamen nutarnjeg Isusova svijeta. Moramo ga upoznati kao slugu Jehovinu, kao jedinog pravog štova-

telja i ljubitelja Boga, kao Sina Oca, prije nego ga shvatimo kao svoga Spasitelja i prijatelja.

Tko ovako razumije i ljubi Isusa u ovom što je vlastito njegovom bistvu i htijenju, tko mu se zbog ovog njegovog nutarnjeg stava klanja, zahvaljuje, bezgranično povjerava, tko se za njegovu ruku hvaća i moli: uzmi me sobom k svojemu Ocu! tko se kao nekoć učenik Ivan, naslanja na njegove grudi, da tako bude primljen u tom velikom duhovnom prostoru, koji obuhvaća Boga i ljude, te da sam postane ovakav, Bogom ispunjeni prostor, pa da izvršuje nakane Isusove, pomaže ispravljati vlastite i tuđe nedostatke pokajanjem, taj je poštivalac Srca Isusova, makar nikad nemao slike Srca Isusova u svojoj sobi ili molitveniku, makar svoga Spasitelja nikada ne nagovorio kao »Srce«.

S ovim sad već dolazim do vanjskog izražavanja ovog stava Srca Iusova. Ovdje bih htio nešto jače naglasiti, nego što si Ti učinio, da i sama sjetilna predodžba ima također svoju vrijednost. Mi ipak moramo imati neku riječ, kojom bi kazali ili u najmanju ruku mogli misliti, ono što je u Isusu najskrivenije i najbitnije, najjače i najživlje, najtoplije i najzanosnije. A za to nam ne stoji ni jedna ni druga riječ na raspolaganju nego riječ srce, ma kako otrcana, da, i zlorabljena bila. Ali ona gubi odmah svoju otrcanost i kao da biva iznova skovana, čim je primijenimo biću, koje nam je vrlo drago, odano i vrlo blizu. Onda govorimo ne samo u mislima i riječima potpuno bez straha, o ovom prijateljskom, ovom ženskom ili majčinskom srcu: mi i neposredno govoreći takvom čovjeku reknemo: ti drago srce, ti dobro, čisto, ti zlatno srce! I tko je pojmio i postao svijestan da nutarnji svijet Isusa Krista, najljepši, najbogatiji, najčišći, najjači, što ga je ikad bilo da taj svijet njemu pripada, kako ne bi i ushićeno kliknuo: O ti najsvetije, najdraže Srce, ti Srce moje molitve i vjere, moga ufanja i moje domovine!

Dakako treba za to neka vrsta zanosne spoznaje, udivljenja i ljubavi, posvemašnjeg pripadanja pa da ovaj slikovni izraz »srce« bude potpuno ispunjen i istinit. Ono što nas dakle tako bolno dira u našim knjigama i pobožnostima Srcu Isusovu, to nije samo značenje tih znakova, već to, što lučimo njihovo značenje od spoznaje i zanosa, što ih je znak proizveo, i sasvim prirodno unutarnjom silom njima ovladao. Sa znakom je srca i govorom srcu kao s oblikom plamena što bukti: čim se plamen smanji, moralo bi i oblika nestati, ali u našim molitvenjacima i pobožnostima lik Srca ostaje jednako i kad je ljudska duša posve prazna, a to je mučno.

Ali mora li se i smije li se plamen, koga znak proizvodi i predočuje srozati? Da! Mi ne možemo svoje spoznanje trajno podržavati jednako živo i svijesno, nas ne može uvijek jednak zanos obuzimati.

Treba li dakle da se i oblik vanjske, sjetilne slike stalno rasplinjuje i da ga se uvijek iznova proizvodi? To ne! Jer svatko ne može za svoj nutarnji

pogled, pa bio on ne znam kako silan, naći prikladne i oslobodilačke riječi i oblike; čovjek se može dakle poslužiti znakovima, koje su već drugi stvorili, a to činimo svi svaki dan i mnogovrsnim načinima. Zašto dakle ne bi mogli upotrebljavati zazivanja kao što su litanije Srca Isusova, da izrazimo svoju ljubav, svoju zahvalu, svoju odanost ovoj najmilijoj dobroti srca? Pa ako i nismo uvijek posve duboko obuzeti ovim lirskim, da, zanosnim smislom ovih slikovitih riječi, naša duša može ipak kod njih biti i s pravim ih osjećajem upotrebljavati. Bar ako smo se uopće ikada razmatranjem udubili u bogatstva Srca Isusova. Ako se samo pri svojoj molitvi sjećamo misli i doživljaja o ličnosti Isusa Krista, kojih smo bili prepuni u posve svijetlim i sretnim časovima i s kojima smo radosno i ponizno išli mu u susret. Da, ove molitvene riječi mogu i dalje uzrokovati prijašnju svijetlost i zanos, kad nam čas i milost budu skloni.

Tako možeš i Ti, prijatelju, sasvim lijepo prisustvovati pobožnosti u svojoj crkvi i predmoliti gotove izraze iz pjesmarica zajednice, dapače i ako se katkada osjećaš posve praznim i mrtvim. Ti ne znaš kolike među ljudima upravo sada obuzima spoznaja i prepuna ljubav Isusa Krista. A ako gotovi izrazi, koje moliš samom Tebi uzrokuju neku nelagodnost, jer Ti se čine pretjerani, umjetni i nezgodni, onda pomisli, da su svi znaci konačno slabi i nedostatni, jedno siromašno krparenje, makar ih i umjetnici riječi i oblika stvarali. A što Tvoj fini umjetnički osjećaj povređuje, to je možda za nekog, tko drugačije osjeća, nekog kršćanina, koji skupa s Tobom moli upravo divno. Ta Ti si sigurno već sa zaprepaštenjem opazio, kako je koja priprosta duša kod kakve sličice ili pjesmice zapala u zanos, da je Tebi samom bilo nevoljko: a koliko Te poznam, Ti si, upitan, dobrostivim smiješkom rekao: da, zaista, ima nešto za se! Ti dobri, ne ćeš nikoga, da žalostiš! Dakle moli tako ozbiljno, toplo i srdačno kakogod možeš u zajednici s pukom, a prepusti njihovim dušama i milosti njihovog Spasitelja, što će od toga oni moći učiniti.

A sada kip Srca Isusova, koga je Tvoj župnik postavio! Ti si ga zorno predočio: Srce crveno kao makov cvijet, oči plave poput žitna cvijeta, ali nažalost nešto škiljave, lice sa ružičastim mrljama itd. I sve to u Vašoj crkvi strogih oblika i svečanih crta. Ja se mogu uživjeti u Tvoje osjećaje. Pa nisi Ti jedini čovjek, čije se oči s time pate. Je li ikada bilo dovoljno umjetnički izrađenog Srca Isusova? Nije li možda uopće vidljiva predodžba tjelesnog srca na kipu Isusovu umjetnički nemoguća? Ali o tom se ne radi: tim se bolje može ispoljiti prava vrijednost znaka. Šta ima naša riječ oluja ili more zajedničkog s prirodnim pojavama, koje pod tim mislimo i koje kod zvuka ovih siromašnih riječi iskrsnu u našem sjećanju i predodžbama? Slično tako: šta ima zajedničkog djelo kipara, koji je napravio sliku Srca Isusova

s onim neizmjernim, divno blagim svijetom osjećaja i djelâ, na koja mi mislimo i koja štujemo pod znakom Srca Isusova? I najpotpunije djelo ne može uglavnom više učiniti nego najsiromašnije: sjetiti nas na ljubav našeg Boga, koja nam je darovana u jednom biću, koje mi možemo ljudskim načinom gledati i razumijevati i kojemu nema ravna. Bitno je jedino to, da mi ovo bogočovječje biće i djelovanje, ljubav i žalost, trpljenje i vladanje razumijevamo i vrućom dušom prihvaćamo. Tada će nam kipovi Srca Isusova početi isto tako govoriti, kao i plave mrlje na našim zemljovidima: to je samo boja, ali kad je gledamo, zna nas obuzeti slatka čežnja za zavičajem, za toplim i plavim morem juga.

Ali, kažeš, zar se predodžba Srca Isusova mora baš na vidljivi način, tjelesnim srcem izraziti? Ti misliš, da je mnogo bolji simbol (znak) slika križa na Tvom klecalu ili Sambergerov Krist. Imaš pravo, mogli bi biti, ali to su mnogoznačni simboli. Oni mogu značiti junaštvo srdačne ljubavi Sina Božjeg ili možda još bolje razornu snagu Božjih odluka. Misli samo na Isenheimerovog Raspetog! Oni mogu potsjetiti na sveznajućeg Spasitelja, ali i na strašnu ozbiljnost Sveznajućeg, koji pretražuje srce i bubrege. Tako i Sambergerov Krist! Ali nama treba i jedan znak, koji nas potpuno točno i jednosmisleno potsjeća na duhovni život i na moć ljubavi Bogačovjeka, Spasitelja ljubavi, na koju upravo mislimo, kad govorimo o njegovom Srcu. I upravo za volju

ove jednoznačnosti i oštrih obrisa odobrava Crkva samo takove kipove Srca Isusova, koji tjelesno Srce vidljivo pokazuju. U kakvoj međutim Ti slici najradije gledaš i štuješ Srce svoga Spasitelja, to ja Tebi prepuštam. Udubi se i nadalje u promatranje svoga raspela! Mnogi veliki sveci nisu nikada imali drugačije slike Spasiteljeve do križa, a ipak su, ili bolje upravo zbog tog su postali pravi ljubitelji i nasljedovatelji Srca Isusova.

S ovim dolazim do glavne točke moga pisma: ostani slobodan, moj dragi prijatelju, ostani slobodan! Ne daj da Ti ljudski strah određuje, da te zavodi i straši! Slobodan čovjek ne će upoprijeko otkloniti, nevidjevši i nepreispitavši, ono što drugi vole i rade. No on ne će dati ni da mu se naprte tuđe misli i načini od samog straha, da ne ostane sam. Ovaj je strah tim opasniji, jer je djelomice opravdan. Istina, a napose spasonosna istina ne će nikada biti posebno dobro pojedinca, koje je u posvemašnjoj suprotnosti s drugima. Ova pogibelj ne predstoji u Tvome slučaju, Crkva Ti je dala potpunu slobodu da urediš svoj život u Bogu i s Bogom i svojim Spasiteljem, kako hoćeš, uz uvjet samo da čuvaš pravu vjeru i da vjerno ispunjavaš dužnosti svoga svećeničkog staleža. Unutar ovoga okruga, prepušten si potpuno svojoj duši s njenim osobitostima i milosti Božjoj, koja Te vodi. Ne trebaš se dakle ustručavati. Uredi svoje molitve i pobožnosti tako, kako će Ti najbolje odgovarati i pomagati! Drži se slike Spa-

siteljeve, kako Ti je otkriva Tvoje istraživanje i razmatranje i Tvoja nutarnja svjetlost. A zapravo tek onda posluži se u svom osamljenom razgovoru s Bogom riječima ili šutnjom kako Ti srce bude govorilo.

Ti si ipak štovalac Srca Isusova, jer Isusa ljubiš zbog njegove ljubavi, i jer ga takva ljubiš kakav se Ocu dopada i kako se on Ocu i Tebi samom sviđa. A Ti si i učenik Srca Isusova, jer Ti — ah pusti me da šutim, dragi, da Tvoju nesvjesnu dobrotu ne smetem! Da, to si Ti ipak, iako mu nisi nikada zanosno rekao: o Srce Isusovo! I tako si još pravi svećenik i apostol, jer i zato konačno ništa drugo ne treba nego jedno i jednostavno: ljubi Boga svim silama, a bližnjega svoga kao sebe sama.

I tako nisi sam i ne stojiš postrance. Jer — to sam uvijek opažao — misli sasvim iskrene i koje dolaze iz nutrine i čista srca, uvijek su zajedničke misli: one žive uvijek i u drugima, u svima, koji uopće do nečeg svoga dopru. Stoga se trebaš veseliti hrabrosti, kojom se odvažuješ misliti vlastite misli — i makar i bilo vrlo mnogo onih koji ih ne bi razumjeli. Ne kao da bi sebi nešto nastrana dozvolio. Nego što se povjeravaš ruci, koja nas vodi i koja onima, koje Bog ljubi sve na dobro okreće pa i same vlastite misli i vlastite puteve, kojim oni katkad oklijevajući i s bolju a ipak bez ustručavanja moraju ići.

Tvojim putevima, o prijatelju, htio bih i ja da uvijek idem!

26. pismo

NUTARNJA VODSTVA.

Časna sestro! Povijest Vašeg molitvenog života opet mi je potvrdila, da postoji Božje vodstvo duša. Ovo vodstvo nije doduše nužno vezano na vanjske okolnosti, na starost, spol i zvanje, na upliv ljudi. Ali ono se obazire na njih i poslužuje se svim ovim naravnim uzrocima i prigodama, ugrađuje ih u zgradu duhovne tvrđave pa tako nastaje golema mnogovrsnost uzora i pojava; i ova spoznaja mora nas očuvati od toga, da svaku dušu mjerimo jednakom mjerom; a uostalom nije nam ni moguće da cijeli snop sila, potreba i zapreka, koje se stiču u pojedinoj duši pletući njenu sudbinu znanstveno razmotrimo ili možda odgojiteljski odredimo i izračunamo. I ova spoznaja mora nas sklonuti na poštivanje i nježnu suzdržljivost prama svakoj duši.

Vi ste već kao dijete umjeli »kod Boga biti«. Boraviti uza nj, bez riječi, ali neizrecivom slašću, jednostavno, počivati u njegovoj blizini, rasti pod njegovim sunčanim sjajem i razvijati se. Tko Vas je tome učio? I tada se već izgradio Vaš pojam o Bogu i izrastao sasvim u sklopu Vašeg bića, posve naravno, kao što cvijet najednom negdje u polju izraste. Tko ga

je zvao? Tko je njegovo sjeme u zemlju posijao? Nije li on čudo života? Zašto bi u nj posumnjali i htjeli ga drugačijim učiniti? A isto tako: zašto bi trebali posumnjati u svoj pojam o Bogu? Jer je tako svijetao i djetinjski veseo? Jer drugi kažu, da je on previše naivan i optimističan, da sadrži premalo duha i ozbiljnosti, premalo strašljivosti? Da, svakako, groza pred strašnim sucem, Vama je sretnice, ostala tuđa.

No Vi se ovim prigovorima niste dali zavesti; Vaša je duša uvijek išla svojim putem sa sigurnošću djeteta. Ali neki tihi nemir opazio sam katkada na Vama i jedno tiho začuđenje, da drugi drugačije misle, da imadu drugi pojam o Bogu, da drugačije shvaćaju djelo Božje, da drugim načinom mole pa i drugi ideal savršenstva kao da imadu. Ovo začuđenje htio bih da Vam oduzmem i da odstranim tihi nemir, a ujedno da ojačam u Vama majčinsku hrabrost, s kojom svjetujete i vodite mlade ljude, koji su sad oko Vas s mnogo više povjerenja, nego što ga inače odgojitelji sretaju. Mnoga od ove djece hoće da Vas dovedu u škripac preveć smionom, novostvorenom znanošću, druga Vas uznemiruju prkosnom kritikom, željom za slobodom i goropadnim sumnjama, treća se opet pozivaju na nauke o savršenosti i uzore, od kojih se Vi osjećate odijeljeni čitavim bezdanom. Pri svem ovom je mnogo što se niste više prepali, ni za se ni za druge. Ja bih Vam htio samo dvije misli pružiti da o njima razmišljate:

1. Svaka duša pojma samo Boga, kojemu sama sliči, i 2. Svaka duša izgrađuje pojam o Bogu, koga upravo treba samo ako se zna slobodno razvijati pod vodstvom i pažnjom milosti.

Ima ljudi mučno-točnog reda i ljudi velikog, dalekog zamaha; jedni su i drugi dobri, samo svaki na svoj način. Jedni zamišljaju Boga kao strogog čuvara i odgojitelja, drugi kao živoga Duha, kojemu je svaki glas poznat, kome je sva stvarnost bliza i pouzdana. Ljudi, koji misle u trijeznim, pravnim oblicima, vole sebi Boga predstavljati kao nekoga s kime se sklapa ugovor, koji u strogo odmjerenoj pravednosti daje toliko, koliko dobiva. Njegov odnošaj prema ljudima zasnovan im je samo na pravednosti. Iz ovog duha koji se školao na točnosti židovskog poznavanja zakona i na strogom pravu rimske nauke o državi, izašlo je i pojmanje o otkupljenju, koje u istrganom tijelu Raspetog gleda poderanu obveznicu, koja svjedoči kod Boga o našem nenaplativom dugu. Ali može se događaj otkupljenja pojmiti također kao prekomjerni dar ljubavi prema djeci, kao vrhunac božanske dobrote Očeve. Tako je Bog ljubio svijet! Ivan je tako gledao na otkupljenje. I u duši Isusa samog bilo je njegovo djelo otkupljenja sveta, velika zapovijed, koju mu je Otac dao, poziv, dakako mučenički poziv koga je samo bogočovječja ljubav Sinova mogla sasvim i čisto ispuniti. Ali manje i skučenije duše gledale su u ovom činu otkupljenja krvnu osvetu, uvrijeđenog i neumoljivog Boga, koji je kr-

vavi dug, što ga je našao kod svojih uvreditelja morao utjerati, pa bilo to čak i od nevinoga, koji je, zastupajući svoju krivu braću, imao hrabrosti da za njih nastupi.

Ali nisu li to previše ljudski pojmovi o Bogu, koji s biti Božjom nemaju ništa zajedničkoga? Da, ljudski su oni svi, ali upravo mi ne možemo nikakovih drugih pojmova o Bogu imati, osim ljudskih, pojmova, koje dobivamo iz zemaljskih poredaba i slika u zrcalu. I upravo zato imaju svi oni svoje iskrice istine u sebi, svoju slikovnu istinu. U izvjesnom smislu Bog je zaista ono, što mi o njemu mislimo. Kako bi inače on sa svakom dušom govorio, dao da ga svaka duša nađe? Ne treba li on odgovariti na svaki zov, što ga bilo koji čovjek u svome jeziku k njemu upravi? Netko ga zove govorom sluge, drugi govorom djeteta: Oče! Netko ga mora zvati kao utočište i zastupnika povrijeđenog osjećaja pravde, drugi kao svoj veliki odmor i duboki mir, koji je daleko od svih zemaljskih razlika i svakog nesklada. Netko ga može čuti iz grmljavine oluje, drugi ga vidi u životnoj borbi živih bića, netko ga mora osjetiti u brdima što rigaju vatru, a drugi opet osjeća Boga u disanju i udaranju srca, u bolima i kucajima jedne čiste i jake ljubavi. Nekome mora Bog izgledati kao da vječno nešto zahtijeva, a drugome kao da vječno nešto daruje, a obadva imaju pravo, jer Bog je oboje. Ali i djelomična je svaka spoznaja, koju o njemu imamo.

I svaka duša stvara pojam o Bogu, koga treba. Za svoj unutarnji razvoj, zato da se ćudoredno sačuva, za svoju utjehu i svoje blaženstvo. Za mnoge ljude Bog mora ostati strogim Gospodarom i zapovjednikom, jer oni ćute potrebu da uvijek nad sobom osjećaju bič, jer njima mora vladati i upravljati jaka ruka. Samo u strogoj školi, u oštrom zaptu, pod željeznim pritiskom, dobiva njihova duša izvjesnu stalnost, nutarnju čvrstoću, da bi se uspravno mogla držati, inače bi podlegla, rasplinula se u neurednosti i smetenosti. Ali ima duša, koje neznaju za misao o zakonu i ne pojme ga, ali se zato rascvatu pod pogledom povjerenja i ljubavi, kao ruža pod poljupcem jutarnjeg sunca. To su ljudi, koji za drugoga svaku žrtvu doprinose i to ne smatraju junaštvom, no koji se žestoko usprotive zakonu, pritisku, pravilu: oni moraju ljubiti da mognu služiti, moraju se pouzdavati da mognu poslušati, moraju biti slobodni da se mogu dati svezati. Netko mora znati da ga je Bog obdario nepojmljivom i nezasluženom dobrotom, koja je već, dok je on bježao i htio umaći trčala pred njim i tada milost Očeva privlači, mami i budi u njemu najbolje sile. Drugi mora osjećati da ga poziva moćna vojnička sila, bojni poklik, vojna zapovijed, on mora znati: sad je moj čas, sad o meni stvar ovisi i moje djelo bit će moja sudbina.

Da, ima različitih pojmova o Bogu u razvitku duše. U početku mora ona možda promatrati sudove

Gospodinove, mora se prepasti pred strašnim veličanstvom, mora se crveniti i zadrhtati pod mukom svojih grijeha, svojih slaboća, a zatim se mora oslo-boditi svega straha i pred silno snažnom slikom Božje dobrote zaboraviti samu sebe i svoje grijehe. Privučena i zasjenjena njegovim smiješkom, ona mu pada u naručaj i može samo još da tepa: nisam dostojna, ali reci riječ i moja će duša ozdraviti. Tako će možda duša u njenoj prvoj ljubavnoj sreći upoznati Boga samo kao slatkog zaručnika, koji se u liku čovjeka, u liku učitelja, sa žarkim srcem i nježnim očima k njoj priginje: njen Bog, to je njen Isus, najljepše ljudsko dijete. A možda će doći vrijeme, kad će polazeći od Srca Isusova pronaći i Oca, kojemu je ovo Srce služilo, vrijeme kad će ona od zaručnice postati sve više i više djetetom i sestrom. Vrijeme, u kome je njezin Bog Otac, a Isus Očev sluga i Sin, na ruci koga i ona se smije usuditi da stupi i rekne: Oče naš, koji jesi na nebesima. A onda na drugom stupnju njezinog puta, dolazi još do strašnih tajni Božjih odluka, do neshvatljivih Božjih namisli, do strašnih Božjih planova, i tu joj Bog postaje nepristupačnim svijetlom, mysterium tremendum strašnom tajnom, punom užasa, bezdane noći, i ona pada ničice u svetom strahu, kao što i serafini padaju i drhteći prekrivaju svoje lice, ali ovo je drhtanje ipak puno, puno drugačije nego drhtanje čovjeka-početnika, koji se trese pred sudnjim danom, pred smrću i paklom.

Ali ovdje čujem sestro, kako zaplašeno pitate: kako to ipak duša može znati, kakva joj slika Božja treba? Ona toga ne može znati, a ni ne treba. Duh tješitelj, koji je vodi uređivat će i njezin unutarnji pogled po redu i vremenu. On će to često neopazice učiniti, katkada neočekivanom danje-svijetlom spoznajom. On će se većinom prilagoditi mirnom toku duhovnog života i vanjskim životnim okolnostima. Katkada će kakvim jakim potresom istrgnuti dušu iz mreže dosadanjosti i običajnosti. Tko bi to uvijek znao? Zato će svaka duša trpjeti povremeno od bojažljivosti i neizvjesnosti. Možda će je biti strah, što već dugo nije osjećala nikakva bola, što nije čula šuma proljetne oluje u svojim vršcima, pa zato je bude strah kad njezinu unutarnju mirnoću odjednom prekine daleka grmljavina. Ima osjećaj da se nešto približuje kao sudbina, bezglasno, neumoljivo, hladno kao sjena koja se dulji. Ili joj se od jednom učini kao da stoji pred bezdanom, pred ništavilom, bez savjeta, ne shvaćajući, zbunjena. Tko bi to mogao prištediti duši? Tko bi se drznuo u to se uvijek umiješati, sve tumačiti i razotkrivati?

I Vama je to dolazilo, časna sestro! Vi ste već u svom djetinjstvu smjeli početi s pojmom o Bogu, pojmu koji je bio jasan, svijetao i veseo. Vaš Bog bio Vam je onaj, u koga ste se smjeli pouzdati, prijatelj i učitelj. I Vaša se je duša tako potpuno, čudnovatom naravnošću, razvijala u danima i noćima, u ljubavi i bolu, u unutarnjim radostima i smrtnim

časovima. Isto takvom naravnošću stvarala je ona sebi i sliku Spasitelja i njegove ljubavi, sliku Oca i njegove providnosti, sliku neba, i njegovog ponovnog našašća, razmišljanjem, molitvom, ispitivanjem kroz cio dugi život. Zaista je taj život bio sunčani dan, a sada, kad se njegovo sunce spušta i njegove večernje sjene dulje, treba da samo žetvu poberete, trebate svoje sazrele spoznaje dijeliti mladim ljudima, koji su oko Vas, dijeliti ne samo riječima u dobrostivom savjetovanju, u razboritom saslušavanju, nego i u šutljivoj tišini svoga bića. I znajte, da je i meni po Vama mnogo jasnije postalo, kakav je svijetli put božanskog vodstva, kako hrli preko humaka, kako se uzdiže i zaokreće. Ne možemo, dakako, sve tumačiti što sadržava jedan život, ali Vaš je život jedna milost za Vas i za mnoge. I to neka Vam bude dosta!

27. pismo

ODGAJANJE U LJUBAVI.

Velečasni gospodine župniče! Čestitam Vam od srca na ulasku u Vašu župu! Kako slatko veselje mora biti postati ocem jedne velike tako dobronaklone, tako pouzdane obitelji! Ne ću pokušati govoriti o neizrecivome, opisivati ljepotu i svetost zaručničkog odnošaja župnika i njegove zajednice. A kako bi tek trebao da odgovorim na Vaše smjerno i tako žarko svećeničko pitanje? Vi želite da Vam reknem pravac u radu u Vašoj novoj službi. Pitate me, na što ćete pri Vašem dušobrižništvu osobito trebati gledati. Htio sam Vam već odgovoriti, da to bolje znate nego ja; i da mi je mrsko, kao i tolikim drugima, hvaliti svespasonosna i jedino spasonosna sredstva.

Mnogi propovjednici to svakako čine: prigodni je predmet njihove propovijedi uvijek najvažniji, najpotrebniji, najprikladniji i najuspješniji. I tako mi je odvratno da vršim neku vrstu reklame za kojugod dobru stvar, bilo to za neku vrstu društvenosti, ili za primanje sakramenta, za duhovne vježbe, za liturgijski pokret ili obiteljsko dušobrižništvo. S ovim sam upravo htio svoje pismo završiti.

Ali tek me jedna dirljiva jednostavna rečenica u Vašem pismu opet podsjetila na nešto što mi zaista vrlo važnim izgleda. Vi pišete: »Ja bih htio da od svojih župljana učinim prave kršćane i drugo ništa«. Da, zaista gospodine župniče, sve je u tome, da Vi svoje župljane učinite kršćanima. To znači, da zavedete kod njih kršćansko ćudoređe. Kako sad se ovo ćudoređe zvalo, duh ljubavi, duh zajedništva, duh propovijedi na gori ili duh pobožnosti prema Srcu Isusovu, to nije pitanje, misli se uvijek isto. No ovoga ćudoređa velika množina naših vjernika ima još vrlo malo, usprkos tome što vrlo vjerno prisustvuju službi Božjoj, svete sakramente marljivo primaju, svetkuju nedjelju i svečani pogreb smatraju veoma važnim. Pogledajte samo, kako je još uvijek jako raširena mržnja i neprijateljstvo kod našeg katoličkog svijeta! Nema uopće grijeha, koji bi među našim kršćanima bio tako uobičajen, kao taj a ujedno u tolikoj mjeri protivan kršćanstvu. A također nema nijednog grijeha, protiv kome se manje bori nego proti ovome, jer i sami pastiri i vođe još odveć lako u nj upadaju. Kako ljuto neprijateljstvo zna vladati u katoličkim župnim kućama među svećeničkim drugovima! A u našim samostanima! Nerijetko bjesni tamo tihi, ali grozni rat među dvojicom ili više stanovnika. A ovi ljudi žive pod jednim krovom, mole zajedno, jedu dnevno kruh ljubavi Božje. Ima li ijedne iznajmljene kuće u našim katoličkim gradovima, u kojoj među dvije obitelji stanara ne vlada

najljuća mržnja? Kad bi pogledi mogli ubijati, nastalo bi umiranje u masama u našim iznajmljenim kasarnama i u našim gospodskim kućama. Šta takve posvađene stranke jedne drugima ne čine iz prkosa i da škode, kako se susreću, kako jedne pred drugima vratima lupaju, jedne iza drugih se smiju, šapću, kleveću — to je more pakosti. A u selima! Nema veće i nemilosrdnije mržnje nego je seljačka mržnja, i ona bi potsjećala na okrutnost i krvnu osvetu svih vremena, da nema nešto od one tmurne veličine divljih plemena, da nije tako neizrecivo sitničava i tjesnogrudna. A o mržnji među narodima, onoj mahnitosti, koja se naziva narodnom, nacionalnom, patriotskom pa se rado i u religioznu obrazinu odijeva, ne ću ni da govorim.

Ah, Vi to sve znate. Kako ste već kao gradski kapelan trpjeli, kad ste sretali ova najstrašnija od svih opsjednuća! I kolike ste nade polagali u misije one gradske župe! Zašto se zapravo ništa bitno nije popravilo? Da, zašto je kršćansko ćudoređe još jedva površno prodrlo u tako zvane kršćanske narode, općine i kuće? Ta, uči se u katekizmu već velika zapovijed ljubavi. Drže se gnjevne propovijedi protiv neprijateljstvu. Od bogoslova ćudoređa izračunato je do u najsitnije pojedinosti kad mržnja započinje, kad postaje teški grijeh, kad i kako smo na izmirenje obvezani i tko najprije mora pružiti ruku pomirnicu!

Da, daje se zapovijed ljubavi, ali to ostaje kao izvanje pravilo i srca ne postaju od toga toplija. Iza zapovijedi stoji grijeh sa svojom strašnom prijetnjom sudom i paklom, ali upravo ova prijetnja navodi na nadmudrivanje i računanje. Koliko smijem sebi dozvoliti, da upravo izmaknem smrtnom grijehu i njegovoj kazni? A kad čovjek jednom počne računati, savijati i potiskivati, onda brzo nauči umijeće kako se izbjegava petljama zakona. Ako zakon nema u srcu svoga zagovornika, onda je propao. »Ja« može svaki zakon tako tumačiti, da upravo mene, upravo sada i u ovim okolnostima ne obvezuje. Da, upravo zato, jer je u našoj nauci o odgoju, dušobrižništvu i vodstvu duša kršćansko ćudoređe postalo golim zakonom, ostalo je nemoćno. Jer ćudoređem ne možemo uopće zapovijedati, ćudoređe mora samo iz srca izrasti. A nutarnji stav Isusov i njegovih propovijedi na gori, stav njegovog poniznog i krotkog Srca takovo je ćudoređe. To je nutarnje, duhovno držanje, najdublje htijenje, koje je zašlo u krv i meso, to je sam značaj i duhovni oblik ličnosti. To se ne može zapovijedati kao kakvo drugo zakonsko djelo, zato se duša mora probuditi kao u sveprodornom životnom osjećaju, koji seže do u samu podsvijest.

Zar ne možemo ništa učiniti, da probudimo ovo ćudoređe u dušama i pustimo ga da se u ovom nutarnjem obliku razvija? O ipak gospodine župniče! Upravo Vi, kao svećenik, upravo Vi, kao vrlo osjećajan, zagrijan i dobar čovjek kakva Vas poznam. Vi možete vrlo mnogo za to učiniti. Određena se podloga u dušama svakako pretpostavlja, i ona doista u svima postoji, jer inače sve ne bi mogle biti pozvane da nasljeduju Isusa. Ta podloga može doista biti vrlo različita u pogledu snage i čistoće. Ona je kod nekih već od djetinjstva kao čisto zlato, kod većine njih ona je pomiješana mnogobrojnim zaprekama, slaboćama, predrasudama i divljim požudama. Kod jednoga struji vrlo snažno kao čudesni duhovni dar, kod drugoga je kao zakopana pod tutnjavom sebičnih i bolesnih poriva. Ali ona postoji i ona je najjača u dušama strasnih, neumjerenih, nestalnih i — zlostavljanih ljudi.

Kako bi se međutim ovu podlogu moglo zdrmati, obrazovati i razviti? Tako da čovjek ovu ćudorednost iskustveno doživi, da ga njeno svijetlo i njena toplina takne. Nije dosta, da on ćudoređe vidi, opaža kod drugih, on mora njene blagotvorne zrake sam na sebi upoznati. Samo onaj će se čovjek nutarnje probuditi na koga preskoči iskra s Boga ili drugog čovjeka. Samo onaj uči ljubiti, koji je ljubav upoznao. Možda su u kojoj duši moćne vode zaustavljene, ali one ostaju mirne i uspavane i presuše, ako se od nekuda izvana ne dovede struja, ako se od nekuda vodopad ljubavi ne sruši u dušu i njene talase sobom ne ponese, da se nato u blagoslovenom padu navan razliju.

Dragi gospodine župniče! Jeste li Vi takav vodopad, što se ruši u duše Vaše zajednice? Jeste li Vi takav prenosioc iskara, od koga pršteći dolaze na sve, koji mu se približe? Onda nek ulazak u Vašu župu bude mnogotisuć puta blagoslovljen! Tada će Vaše propovijedi, Vaši razgovori, Vaši posjeti bolesnika, Vaše šetnje, Vaš stisak ruke, Vaš pozdrav, Vaša šutnja, Vaš smiješak, Vaša šala, Vaša opomena, čuda činiti. A ja vjerujem da ste Vi ta živa voda, ta iskra što leti. Ja to vjerujem, jer sam vidio kako se odrazio Vaš odlazak na licima Vaše dosadanje dušobrižničke djece; izgledalo mi je kao da čujem radosno brujanje njihovih duša iz toplog glasa, kojim su odvraćali na Vaše pozdrave. Vi ste dobročinitelj, spreman pomoći, požrtvovan i revan, po danu i noći, spremni ste na svaki poziv, na svaku potrebu, na svaku molbu. To sámo ne čini dakako sve, ali je već nešto, i već je sve, kad dolazi iz sunčana, dobronamjerna i suosjećajna srca i ako ne bude u tome sprečavano odvratnim nedostatcima. A Vi nemate na sebi ovakovih oporosti, ludosti i neprijaznosti, kojima se često i dobri ljudi nagrđuju pa druge plaše. Ja Vas nisam nikada vidio da vičete i psujete, Vi niste ćudljiv i tvrdoglav, hvalisavac i nijekalac, napržit, ohol, užurban, nesmotren, Vi niste brbljavac, a ni smrknuto šutljiv. Vi poznate životne nevolje, i nosite tisućstruku bol svećeničke duše, ali niste ženanarikača, niste ljutit i nezadovoljan. A topla sunčana duša? Ja sam je često kod Vas osjetio. I kad ste vidjeli da dolazi čovjek — tuđinac, nepriličan čovjek, koji vrijeme otimlje i koji je neugodan, ipak niste bili odbojni, ledeni. A to nije u Vama bio samo zahtjev činovničke dužnosti, nego više, mnogo više; nešto sućutna i srdačna. Bilo je, kao da ste imali sućuti s čovjekom, koji je već takav, da je primoran, uznemirivati Vas i mučiti. Da, od Vas izlazi nekakva toplina, mirnoća, spokojnost. I kad tek budete imali duboki, spokojni glas, udomljena, navikla, svuda poznata i pouzdana župnika, tad će bolesni ćudljivci pod utjecajem Vašeg bića i riječi postati veseliji i zadovoljniji; zlobni i sićušni bit će širokogrudniji i bolji, razdražljivi će postati spokojniji, ogorčeni i zagrižljivi ublažit će se i ne će biti hladni, makar polako, polako. Duše Vaših župljana osjetit će kršćansku ćudorednost i tako možda po prviput nutarnje pojmiti, kako je široka, dugačka, visoka i duboka ljubav Kristova.

Tko ju je pak tako sam od sebe doznao, taj će se sam sve više i više po tome ravnati, taj više ne će da bude srcem tvrd, bezobziran, zloban i okrutan. A to se upravo zove biti zadojen kršćanskim ćudoređem, duhom kršćanstva: ne moći više u svom srcu zatajiti misli Kristove, ne moći više u svom srcu uvrijediti dobrotu, istinu, čistoću. Da, kad jednom Vaši župljani ne mognu u srcu drugačije misliti i govoriti, drugačiji biti, nego je njihov sveti župnik . . . ne ću da Vas ožalošćujem, dragi gospodine župniče, takav svećenički uzor postoji, a Vi ćete mu dnevno i godinama bliže dolaziti.

28. pismo

KATOLIČKA CRKVA.

Dragi gospodine doktore! Vaše pismo probudilo je u meni staru žalost — istina, to mi se dosta često događa. Ali ovaj put ste Vi to uzrokovali svojim lijepim punim žestine a ipak ljubeznim, svojim mnostom punim žestine a ipak ljubeznim, svojim mnogim prigušenim istinama, koje su ujedno i Vaše velike zablude. Vi već vidite, da se ne srdim na Vas, jer ste me pustili da učestvujem u Vašoj žalosti ili, bolje rečeno, mi obojica idemo kao pravi plači-druzi, pognuti pod istim golemim udesom koji pritište mnoge današnje katolike: naše Crkve! Ova je Crkva naš uzor, za kojim težimo svim nitima i silama, a ujedno svakodnevna stvarnost, od koje trpimo. Ona je naša neumrla nada a ujedno naše stalno razočaranje, naš ponos a ujedno naša žalost. U mnogim sretnim časovima kao da imamo divna viđenja, u kojima nam ova Crkva izgleda kao životno djelo Isusa Krista, kao njegovo tijelo i on sam vidljiv. Kao sveudilj živi i djelotvorni Spasitelj, kao zajednica i domovina duša, kao čuvar istine, dobra, i ljepote i kao neiscrpivo vrelo živih milosti. Ali onda, eto, također njezinih širokih slojeva puka, koji su isto tako lakomi,

sićušni, bez ljubavi, s vana i površni kao široki pučki slojevi svih vremena. Onda, eto, njezinih svećenika, koji nas odbijaju svojim sablaznima. Onda eto njezinih bogoslova, koji (navodim Vaše riječi) postavljaju tolika »smiješna pitanja na svojim katedrama« i svojim debelim »knjigama« ili koji na ozbiljna pitanja daju smiješne odgovore. »Zatim eto bezbroj propisa, odredaba, cenzura, prijetnja, osuda, koje nas stežu, da nam je katkad pri duši kao da će nam zrak potreban za duhovno disanje biti zaustavljen, kao da će nam svaka vlastita misao biti zabranjena. Upravo je tako kao što ste pisali; sve, baš sve, što Vi u svom listu s razdraženošću i bučno iznosite, barem negdje je, nažalost, istina. Stvarnost se u najmanju ruku dade ovako promatrati.

Ali je moguće i drugačije na stvar gledati, cjelovitije, osvrćući se na skladnost koja također postoji. Moguće je gledati odozgo, tako da čovjek poprimi nešto od širine božanskog obzorja. Možemo gledati iznutra van, ne hvatajući se za vanjštinu, već polazeći od nevidljive stvarnosti, nastojimo shvatiti ono što je vidljivo. Šta je dakle Crkva? Ona je ponajprije stvar vjere! Postoji sigurno i iskustveno znanje o Crkvi, skup doživljaja i opažanja, ali to ne dopire do njene biti: to ostaje jednostrano i površno. U Crkvu moramo vjerovati, u njenu jedinstvenost, u njezinu božansku moć i obećanje. Vjera je smjeli skok preko svih doživljaja, pojmanje stvari koje mogu biti negledane, neosjećajne i nedoživ-

ljene; vjernik se uzdiže nad ono što vidi. Kako iskustvo i znanje ne proizvode vjere, tako oni ne treba ni da je razaraju. Iskustva, što ih u pogledu Crkve stičemo mogu biti kakva hoće, mi ipak moramo u nju vjerovati, jer moramo vjerovati u Krista, a u nj moramo vjerovati, jer moramo vjerovati u Boga, u Dobro, u vječnost i u smisao svijeta. Za nas nema nikakva drugog izbora, nego: ili posvemašnji nesmisao, potpuno nijekanje svega ljudskoga, svega duhovnoga, čistog i vječnog ili pak — vjerovati. A svaka vjera vodi, ako o njoj dosljedno dalje mislimo i dalje je proživljavamo (za što mnogi ljudi ni volje ni jakosti nemaju) do strogog katolicizma, bio to katolicizam Augustinov ili Danteov, katolicizam Don Boska ili Kardinala Newmana, katolicizam Sicilijanaca ili njemačkih Ruhrskih gradova. U bitnosti je to uvijek jedna vjera.

A ova vjera vidi u Crkvi veliki polog istine i milosti. Isus joj je povjerio svoju objavu o trojedinom Bogu, o ljubavi Oca, o tjelesnoj žrtvi Sina, o vjernom Tješitelju, svoju objavu o dobru i zlu, o nebu i paklu, o svijetu i duši. I nije li to neizrecivo prostran svijet, prostraniji nego bi ga ikada koje ljudsko bogoslovlje moglo predočiti i nadasve odveć prostrano a da bi ga kakvo tjesnogrudno bogoslovlje ikada moglo spriječiti. Osim toga, Krist je u svojoj Crkvi postavio svoje sakramente, poput sedam živih izvora: on se žrtvuje i živi na njenim oltarima, djeluje u njezinim crkvama, on zove i odgaja nje-

zine svece. Sve je to jednom tako i ostaje tako i ni neizobražen svećenik, ni nepouzdan, tjesnogrudan, svadljiv bogoslov, ni nedostatnost u svečanosti službe Božje, ni praznovjerje, ni površnost primitivnih duša i pučkih slojeva ne može na tom svemu ni najmanju stvar promijeniti. Čemu da se žestimo zbog sjenâ? Zar nemamo pokraj njih dosta prostora, da idemo po suncu? Pretrpi li čudo Euharistije kakav kvar zbog slabog sagibanja koljena ili neurednog ponašanja koga svećenika? A sakramenat kojim zavirujemo sami u sebe, sakramenat savjesnog čišćenja i uskrsnog mira, sakramenat pokore? Može li mi njegov bitni plod biti oduzet, ako ispovjednik postavlja luda i mrska pitanja ili ako prekorači granice svoje punomoći ili me sasma kratko i hladno otpusti? Da, gospodine doktore, zar ne možete po volji slijediti Isusa? A tko Vam je Krista tako blizu donio, ako ne ova Crkva, ne znanstveno, tumačenjem Sv. Pisma, vjerskom poviješću, već živo, osobno i srdačno? I zar ne možete moliti, tražiti Boga, služiti Božjoj volji, kolikogod Vam to dani i sile dopuštaju? I tko Vam je tako krepko i tako neotuđivo Boga u Vašu dušu usadio, ako ne ova Crkva, koja je po svim stijenama Vašeg života, na Vašu mladost, na Vaš rad, pa i na Vaše pogreške i zablude, ispisala ime Božje? Da, zar ne možete činiti pravdu i ljubav, zar se ne možete istrošiti u radu za one, koji su Vam povjereni ili barem istrošiti se u herojskoj ljubavi za one, koji Vam pripadaju? A tko se tome veseli kao ova

Crkva, koja najradije posvećuje mučenike ljubavi prema bližnjemu? Dakako, tu su zapreke, protivnosti, sjene, koje vrijeđaju naše osjećaje. Ali drugačije ni ne može biti! Crkva je objava Božja, ali u čovječjoj prilici, ona je uvijek živi Krist, ali u obliku sluge. S tim je ovako: u koliko bliže Bogu dolazimo, u toliko više vidimo i osjećamo nepremostivi razmak, koji ga dijeli od svakog stvorenja. Čovjek je najpotpunija slika Božja koju poznajemo, ali upravo na njoj i utoliko bolnije spoznajemo da to nije sam Bog. Bog je tako savršen, da nam se svako stvorenje u poredbi s njime čini nagrdom. Sluga Božji! Nema većega imena za čovjeka, ali Bog voli svoje naslove do skrajnosti iscrpsti: u slugi koji je bio njegov Sin, iscrpio je on svu strahotu, tamu i poniženje službe. A u siromašnoj sluškinji Božjoj, u kojoj Isus dalje živi, ispunjava se sva ovisnost, neuglednost i muka, koju pojam sluškinje sadržava.

Jednostavnije kazano: Crkva se Kristova sastoji od ljudi, a svi su ljudi slaba razuma i volje, ograničeni, mali i sićušni, skučeni i sebični, puni predrasuda i protivština, i njihove protuslovne misli i probici tim se beznadnije zapetljavaju, što više o njima govore, što se jače o njima prepiru, navlače i natežu. Ljudi u Katoličkoj Crkvi ne mogu u tome biti nikakva iznimka. I zato je ona Crkva mnoštva i treba da to bude; a mnoštvo jedva da u stoljeću korak naprijed pođe. Tim veći, misaoniji, božanstveniji izgleda pothvat kojim se dobra istine i milosti stavljaju u ovako trošne posude. Ali stvorenja su Božja uopće smion pothvat, spuštanje najvišega u neizmjerne dubine, strašan boj bića s ništavilom, strahotno izlaženje jednoga u mnoštvo i pocijepanost. A tek carstvo milosti! Ona je primanje nečeg nebožanskog u božanski život, postajanje Riječi tijelom i postajanje djeteta od sluge i grješnika. Kakav smion pothvat!

Kad tako gledamo strašnu igru božanskog umjetnika, onda se moramo veseliti, da još i tako uspijeva. Ne treba uvijek zapomagati i zgražati se zbog otpora ništavila, tmine i grijeha! I u pogledu Crkve moramo se veseliti, da je još ovakva. Tko bi bio smio misliti, kad je Isus Petru kazao: Ti si stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i što svežeš i razriješiš na zemlji bit će i na nebu svezano i razriješeno; tko bi mislio da takva nadljudska vlast, položena u ljudske ruke ne će dovesti do nečuvenog nasilništva i nereda? A ipak je tako dobro išlo, da mi na papinstvo u cjelini možemo još ponosni biti. A kad je Isus držao svoju propovijed na gori tko bi bio mislio, da bi zaista moglo biti ljudi, koji će prema njoj živjeti? Pa ipak ih je toliko bilo, da ih mi izbrojiti ne možemo; posred svijeta sile, grozota, bestidnosti, iskorišćavanja, laži i laskanja, bilo je mnogo nesebičnih, poniznih, iskrenih, milosrdnih ljudi, ponajviše u vidljivom krugu učenika, koji su prisustvovali propovijedi na gori, ali još i puno, puno dalje. Jer tko bi izbrojio sva ona zrnca sjemena, ko-

ja su u okrugu njegove Crkve nevidljivo padala u spremne duše, u poganska srca puna čežnje i u njima plodove donosila? Da, korov nije nikada potpuno ugušio pšenice, a iz tamnog noćnog jezera stoljećâ izvadio je veliki ribar ljudi 153 velike ribe! Tako mnogo! Tko bi to mislio!

Trebamo se dakle veseliti, što veliki Božji pothvat izgleda ipak da uspijeva, čak i našim kratkovidnim pogledima. Da, mi moramo vjerovati i u njegovu pobjedu, ako i prema našem iskustvu sve kao da drugačije ide. I sada već po mnogim izrekama punim slutnje vidimo kraljevstvo Božje. Zašto se ne veselite, dragi moj gospodine doktore?

Da, a sada moram sve ovo britko, navalno oružje, koje ste Vi bijesno vitlali, uzeti Vam iz ruku i proti Vama ga samom upotrijebiti. Vaša ogorčenost, Vašu razdražljivost, prebrzo osuđivanje, nijekanje i preziranje, nije li to također jedna od tamnih strana ljudkosti, koje se nalaze u Crkvi Isusa Krista i koji njegovo sveto djelo povrijeđuju? Niste li i Vi sami netrpeljiv, željan progonjenja, kad tako sudite o svojim kršćanskim drugovima; o priprostom puku, o lošoj vjerskoj literaturi (nažalost ima i takve), o rimskim kongregacijama i monsignorima? Niste li i Vi jednostran i naivan i dogmatski uskogrudan, kad ovakav način promatranja Crkve smatrate najpravijim ili jedino pravim? A prije svega, ne stvarate li i Vi sami hladnu sjenu oko sebe, sjenu neljubaznosti, kad druge zbog njihove stvarne ili zamišljene neljubaznosti mrzite i sumnjičite? Mnogi od onih naivnih i k tomu progona željnih bogoslova, proti kojima se Vi tako bunite, u zbilji je dobrohotno dijete i misli bolje nego zajedno obojica nas obaviještenih kršćana. A kad obzirom na druge dajete mah svome srcu, gledajte ipak uvijek s kime govorite, da druge ne okužite nezadovoljstvom, tvrdoćom i zlovoljom. Vi biste onda bili poput magle, što se širi i koja u prostore sunčanog neba uvlači mutnost i hladnoću. Gotovo ste već i moje srce otežali, ali sam se ja branio i pokušao potjerati maglu i od Vas samoga. Vjerujte, pouzdavajte se, budite blagi i strpljivi, koliko Vas zapada, budite na mjestu, pa ćete onda biti učinili najbolje, a možda i jedino, što se uopće može učiniti: bit ćete katoličku Crkvu, barem na jednom mjestu, obnovili, nadogradili i ukrasili.

29. pismo

LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU.

Moj dragi prijatelju i bojovniče! S velikim sam veseljem čitao opisivanje Tvoga malog dnevnog rata s glupostima i zloćama. Vrlo živo sebi sad predočujem, kako je tehnički direktor biće koje se najviše kini, dočim sam prije vrlo oduševljeno mislio o ovom zvanju: zamišljao sam ga naime kao čovjeka koji, kao neograničeni gospodar, zapovijeda čistim, blistavim i brzopokretnim strojevima, koji s matematičkom točnošću odgovaraju na njegov pritisak prsta: a taj čovjek da vlada pomoću svih strojeva i naprava i prirodom, kroti je i podlaže, a cijela je pobjeda zasnovana samo na proračunu, čistom mišljenju i posvemašnjoj logici. I u ove moje pretpostavke dolazi sad Tvoje jadikovanje o nepredvidljivoj ćudljivosti, o samovoljnom mučenju, o besmislenosti, preuzetnosti, umišljenosti, lijenosti ljudi, koji s Tobom, pod Tobom i nad Tobom rade, koji ne slijede ni logike, ni matematike, koji su daleko prljaviji, gadniji, odvratniji nego što može biti kakav zapušteni zamazani stroj. I sad dolazim još i ja k tomu i propovijedam ljubav, nesebičnu, strpljivu, uslužnu ljubav! »To bi dovelo do lijepog stanja u uredu i strojevnom odjeljenju!«

Dakle zbog Tvoga zvanja, zbog reda i pravde, srdiš se na moje propovijedi o ljubavi! I zbog Tvoje muškosti, povrijeđenog ljudskog dostojanstva i snage, je li! Kao da sam od Tebe zahtijevao ništa drugo nego žensko strpljenje, žensko i mlitavo popuštanje, nježnu slaboću. Ali tim si Ti samo pokazao svoju golotinju, koju sam ja tražio: da tako nešto o meni držiš ili se tako praviš kao da napadam Tvoju muškost, to je za me znak, da je pod tim štitom sakriven pravi protivnik koga u Tebi imadem: čovjek ukočene tvrdoglavosti, sitničava cjepidlačenja, samožive udobnosti, ohole osjetljivosti. To je u Tebi kao i u meni i u svakom čovjeku. Kod žena očituje se to u srdžbi, pakosnim suzama ili svadljivom karanju, kod čovjeka u udarcima laktovima koje dijeli. Ali to nema ništa zajedničkoga s muškom snagom, s osjećajem junačkog poštenja, ili sa žarkom ljubavlju prema redu i pravdi. Ipak to ćeš mi tek tada povjerovati, kad budeš iz iskustva naučio da i Ti čovjek-gospodar strojeva, neumoljivi sluga jednog od neizbježivo potrebnih pokretanja — da i Ti možeš propovijedati ljubav, Kristovu ljubav, ljubav propovijedi na gori.

Ti to možeš jednim udarcem, kao na jedamput. čim u svom saobraćaju s ljudima, drugovima, pretpostavljenima, potčinjenima izdvojiš ono što je Tvoje, osobno — čim se naime prestaneš obazirati na bolnu uvredljivost svog vlastitog rca, na svoju osobnu osjetljivost. Ljubav zahtijeva mirno, stvarno, nepristrano, stvestrano, odmjereno razumijevanje ljudi.

Ali u ovom nas razumijevanju sprečava uzbuna vlastitog srca, kojemu su ovi ljudi bol zadali; oni su nas povrijedili, mimoišli, prezreli. I zbog ove mrzovolje osuđujemo ih da su rastrešeni, bezobzirni pa i pakosni. Mi ih osuđujemo prije nego smo i promotrili nutarnje uzroke ili bar povijest nastajanja njihovih djela i bezbrojnih sila, koje su utjecale polovično ili potpuno nesvijesno na njihovo ponašanje. Zbog osobne povrijeđenosti ne ćemo da se potrudimo ili ne možemo ni podnijeti da se prenesemo u misli i osjećaje tuđih duša. Da smo se tako pokušavali uživljavati, ne samo jedanput, nego redom kod svih ljudi s kojima smo dolazili u dodir, sa začuđenjem bi bili doznali, da ljudi većinom drugačije misle, nego se izražavaju, da su svi zakrabuljeni, a da to ni ne znaju, da oni zapravo svoje čežnje sakrivaju iza sasma protivnih izražaja, da njihove odluke na dugom putu do izvedbe nenadano promijene namjeru, jer su pretečene i pregažene suprotnim misaonim pokretima, koji kao vlastitom promjenom nastaju i prate i prekrivaju i htijenje i djela. Tako se događa te ljudi najboljih namjera često sami sebe ne razumiju: »zlo koje ne ću to činim« rekao je sv. Pavao. Tako se događa da ljudi koje je Dostojevski stvorio — sve su to izraziti zastupnici istinskog čovječanstva — nepojmljivim načinom govore riječi kojih se zapravo sami gnušaju, počinjaju djela, pred kojima bježe. Tako se događa da se čovjek meke ćudi zaklanja za hvalisave riječi, da čovjek potreban ljubavi prkosno odbija ruku, koja

bi mu htjela dobro činiti, da se bojažljiv i plah čovjek brbljavo nameće i vlada se kao da hoće da se o njemu govori.

Kaži mi, prijatelju, nijesi li se Ti sam već u hiljadu slučajeva i sličnim načinom zakrabuljio, sličnim načinom drugačiji prikazao i nespretno svoje najbolje namjere izobličio, čim si htio da ih izvedeš? A što se Tebi može dogoditi, od toga ne ostaju pošteđeni ni Tvoji drugovi, osobito oni, koji nisu tako samosvijesni kao Ti. Sada vidiš, šta prije svega može ljubav na koju si obvezan: Ti moraš ići za tim, da svoje ljude shvatiš, da ih bolje razumiješ, nego se oni sami razumijevaju. Upravo oni pakosni, koji Te vrijeđaju morali bi Ti postati zanimljivim predmetom prosuđivanja, kao što bolesnici kod liječnika bude najjaču želju za istraživanjem.

Druge podnositi, to je druga stvar koju ljubav može, a ovo podnašanje nije samo šutljiva strpljivost, nego stvarno dopuštanje, bar u koliko se tiče Tebe i Tvojih osobnih osjećaja. Da te ovaj vikač, onaj lijenčina, ovaj čangrizavac, onaj ulagivač mrze, vrijeđaju, neugodno diraju, to po sebi nije nikakav uzrok da im budeš neprijateljem. Ta ne ćeš ni prema ledenom sjevernjaku, ni žarkom suncu, ni vatrenoj munji biti neprijateljski raspoložen, tako da ih htjedneš odstraniti iz svemira, premda Ti nažao čine. Takovi su Ti i ljudi, koji Ti nažao čine, a svatko ima na sebi neko svojstvo da čini zlo, — slično posve kao i priroda koju podnosimo. Dakako, prirodnim poja-

vama koje Te muče, nastojiš po mogućnosti izbjeći, razoružati ih. Pa to možeš pokušati i kod onih ljudi, premda je možda lakše strijelu neškodljivom učiniti, nego zlobna čovjeka. Da, zaista spada u naše svladavanje prirode, da ljudske sile tako vodimo, upravljamo i krotimo, da ne mognu pustošiti. I to se mora odlučno činiti; čovjek je vrsta, koju se mora krotiti, dakle mora se njome vladati željeznim žezlom, a može biti da se je i sa škorpijonima mora bičevati. Strah i slabost prema životinji u čovjeku ne smijemo nikada pokazati.

Ali to su zapravo nužnosti, ne samovoljnosti, vrijednosti a ne tričarije, koje se kod ljudi ako je potrebno moraju i bičem osigurati, to su zahtjevi istine i pravde, a ne svojevoljna uobražavanja i osobne bedastoće, pa se za njih moramo i željeznom pesnicom zauzeti. Možda je nasilan vladar ipak još najbolji vladar, što ga se može dati ljudima, kakvi su sad u velikoj većini. Ali on sam morao bi biti sluga Božji, ponizni sluga većih vrednota. Čovjek komu nije do sebe, koji za vlastito dobro i bol ne diže svoga glasa, koji u svom bijesu ne galami na ulicama, koji ne prelama savijene trstike i ne gasi stijenjka koji još tinja. Zaista je u čovjeku životinja ali i anđeo. i njemu pripada silno dubok poklon i samog kneza na čijim ramenima počiva vlast. I on ne udara tamo, gdje njegova osobna osjetljivost vapi za osvetom, nego tamo, gdje on mudro, hladno gospodareći, služi svetim potrebama.

Takva neka bude i Tvoja zadaća: zbog toga što si osobno povrijeđen ne podigni ni prsta prijetnje proti čovjeku, neka Ti to ne bude vrijedno truda a time bi zaista već i prekoračio svoje granice. Tad će Ti se opraštati, divit će Ti se, kad kao junak jurišaš na bojište, da se boriš za prave ljubitelje domovine. I oni sami koje svladaš, ljubit će Ti ruke, ako ih biješ iz dužnosti koja je veća nego Ti, zbog koje sam trpiš. Vidiš sada, da ja Tvoju muževnost, Tvoju hrabrost, Tvoju moćnu volju i odlučnost ni za vlas neću povrijediti; ne, neka sve to krasno napreduje, ali ne kao oružje Tvoga siromašnoga ja, nego kao Božje oruđe iz koga sja potreba i svetost.

A sad ćeš, nadam se, s više volje i povjerenja poslušati, kad pređem k najvažnijoj službi ljubavi što je moraš vršiti: druge pomagati. Da, Ti slugo strojeva, Ti moraš postati ljubeznim pomoćnikom živih ljudi. Ne straši se! Ne radi se ovdje ponajprije o potporama, koje bi se od Tebe odvajale, da kao plijen bližnjima pripadnu. Takova dobra djela, na kojima ne sudjeluje Tvoje srce, Tvoje dragovoljno htijenje i Tvoja osobnost proizvode samo, kako iskustvo pokazuje, uvijek nove zahtjeve, sebična očekivanja pa i bestidna potraživanja. Najgore djeluju socijalna i karitativna doprinošenja, koja vlasnici protiv svojoj volji moraju podavati od nužde, ili zbog organiziranih zahtjeva mnoštva. Pri ovom pomaganju, ako se radi i o milijunskim vrijednostima, nema ljubavi pa stoga to i ne pobuđuje ljubavi, ne čini ljude ništa bo-

ljim, ali zato ih čini još grabežljivijima. Samo je ono pravo dobročinstvo, koje i primaoca samog može potaći na ljubav.

Početak dakle Tvoga pomaganja leži već mnogo dublje nego sva pojedina djela koja možeš učiniti. Ono leži u temeljnom stavu koga Ti moraš zauzeti prema svojim radnicima, namještenicima, drugovima, pretpostavljenima: trebaš iskreno i ozbiljno htjeti, da im dobro ide, da mognu uspijevati, da imadnu životnog veselja, srdačnog mira Božjeg, da nemadnu nikakva uzroka za pritužbe, plač, psovanje, ogorčenje i zdvajanje. Samom sebi to hoćeš, kao što i ja sigurno sebi hoću. Razmotri jednom zašto Ti to hoćeš, raščlani otkud to htijenje dolazi, ispitaj zašto je stalno takvo, zašto je ozbiljno, upitaj se da li je mudro i marno i Ti ćeš znati kako ćeš se trebati držati prema sreći i dobroti i napretku, slaboćama i razočaranjima drugih. Ti ne ćeš možda, da, sigurno ne ćeš moći sve ovo svuda i potpuno ispuniti: sukobit ćeš se sa zaprekama i nemogućnostima: Ti ne možeš kako bi htio ni samom sebi udovoljiti, a ipak si svoj najbolji prijatelj. Ti ćeš dapače morati mnogim ljudima odbiti njihove molbe, pobijati njihove požude, odoljevati njihovim zahtijevima; tako moraš i svoju vlastitu dušu susretati. Ali ako isto tako i iskreno i nesebično budeš priznavao veselje drugih, sažalijevao njihove boli, želio njihov napredak, suosjećao s njihovim razočaranjima, onda će svi ti ljudi znati da ih ljubiš; oni će razumjeti da sve ne možeš, podna-

šati će, što ih u granice moraš upućivati, u granice koje nisu Tvoja samovolja, nego koje Tebi i njima nalaže nepromjenjiva sila okolnosti. Oni će već iz Tvog slušanja, Tvoje šutnje, iz Tvojih očiju, iz Tvoga glasa osjetiti da u Tebi imaju čovjeka koji im želi dobro, oni će osjetiti da Tvoja duša za njih govori »da«, da imaju sigurnost, vrijednost, pa i jedno mjesto u tuđoj duši, na koju se mogu osloniti, a to je takovo čudo i tako veliko bogatstvo, da ono nadmašuje sve vanjske nedostatke. Svi će ovi ljudi oko Tebe, Tebi za volju, uzvjerovati, uzvjerovati u iskrenost i dobrotu čovjeka, oni će zbog toga barem prama Tebi popustiti u svojim stajalištima napadaja i obrane, bit će mir ili jedna slutnja mira, jer mir znači: smjeti se povjeriti i pouzdati.

Vidiš, ne traži se od Tebe nemuško, žensko i mekoputno držanje, nego naprotiv da se snaga Tvoje volje bezgranično proširi, da se Tvoja vlastita volja širi na druge: Ljubi bližnjega svoga kao sama sebe, to je zaista zapovijed za zrele, jake i darovite ljude! Da, darovite! Jer ljubezan čovjek mora u dušama drugih živjeti, čitati i raditi. On mora kroz sve sporedno prodrijeti do bezuvjetnoga, jer sporedna je svaka pojedina ljudska reća. Ono, što ja sam cijenim, nekom drugom ne znači možda ništa; što ja ne cijenim, drugome može da bude silno vrijedno. Ljubezan čovjek priznaje sreću drugih, iako to njemu samome ne čini nikakva veselja. Može biti da posve zreo čo-

vjek pusti sve svoje vlastite želje umrijeti, jer se ne tiču sviju, jer se ni njega ne tiču. Ali su mu želje i očekivanja, nade smijeh i plač, oskudica i veselje drugih sveti, i sveto mu je njima služiti. On gleda u tom jedino, posvemašnje, sjajno, stvaralačko, darežljivo biće: Boga!

Vidiš, dragi prijatelju, ima još nešto i iznad Tvoje umorne sumnje, koja Ti tajno i duboko sjedi u duši i koja Te je tako ozbiljnim učinila. Tako ozbiljšim, kao duboka tutnjava Tvojih brzih strojeva, kojeje često osluškuješ otsutne i smrknute duše. Ima nešto što vrijedi truda. Budi dobar, prijatelju! Jer i Bog nalazi da je vrijedno truda, biti dobar i u dobroti druge stvarati.

30. pismo

PISMO NA RATIŠTE.

Dragi pritatelju, toliko si puta dolazio k meni: izvana, iz vojske, s Tvoje strane na moju, i sve mi je jasnije bivalo Tvoje biće, ono je samo postajalo sve bistrijim i odlučnijim. Za Tvoga zadnjeg dopusta, — kako si mirno preda mnom sjedio, ozbiljan, ali nimalo potišten s finim smiješkom negdje u pozadini Tvoje duše, kao očekujući a ipak ništa ne očekujući. Tad mi je konačno sinula zadnja misao, šta Ti je. A to Ti hoću da pišem; što nisi kazao i ne bi ni bio želio kazati: reći ću Ti kakav si. Htio bih da ti Tvoje vlastito biće pokažem, a više zapravo i ne treba, da uklonim Tvoju tajnu sjetu, koju sam zaista vidio, sjetu da si drugačiji nego drugi, da čak i među borcima s fronte, silno veliki broj nije Tvoje vrste. Ali koliko mnogo dubljih i nježnijih ljudi tamo ima koji su ti slični? Ja vjerujem, da ih imade mnogo više, nego Ti i misliš, Da ih lakše mogneš naći i pozdraviti, braću i drugove Tvoje duše, hoću da Tvoju vlastitu dušu preda te postavim. Pokušat ću, da se u Tvoju dušu postavim i uživim, bratski, toplo i ljubezno. Naslućujem, da bih i sam postao mirniji, miran kao i Ti, da na me dođe velika tišina kakva je

i u Tebi i da bi tada mnoga pitanja zašutila, da bi moje zlobne zagonetke uvukle svoje bodljike. Dođi dakle, najdraži, budi mi učiteljem, ne svojom riječi, jer tako malo govoriš, ne kakvom podukom, jer se ne razbacuješ preuzetnim gestama. Pouči me svojom dušom, svojim bićem, svojom stvarnošću, mirnim zrakom koji je u Tvojoj duši, svojim dubokim, nepomičnim vodama, što u Tebi počivaju.

Sve što je namješteno i umjetno, sve što kriči, Tebe boli. Sve što je brbljavo i što se na površini praćaka. Čime se novine uzbuđuju. Da, ja vama, ljudima na ratištu vjerujem, koliko je vama do politike i dobivanja zemalja, do trgovine i popravljanja jezika i svih bezbrojnih stvari, koje nas kod kuće zabavljaju i trate naše vrijeme. Tvoja se duša odlupila od mnogih stvari što čovjeka okružuju i one jedva da je letimice okrznu. Čak i stvari koje se ipak tiču rata i pogotovo vas ratnika: zajmovi, dani, žrtve i darovi za ranjenike: Ti si ih svojim ljudima i preporučio, ali — to je nešto što se po sebi razumije! Tebi su dugočasni odveć glasni propovjednici, koji kazuju ono što se samo po sebi razumije. Ti ljubiš svijet, a pogotovo domovinu, ali čemu o tome dugo govoriti? Ti nosiš domovinu i svijet već dugo u svojoj duši, ni jedan propovjednik ne treba da Ti ih tek dadne. Ti ljubiš Boga i odan si mu, ali Tebi ne treba mnogo riječi o Bogu. Tko bi ih mogao tako izreći pred tobom, da još dublje prodru, kad Tvoja duša i onako već u mislima polovi Bogu? A

rat? Nama je on kušnja, ispit, breme, koji proklinjemo ili također odgonetanje zagonetke ili nešto što podražuje našu radoznalost. Ali Tebi je on svijet, Tvoj svijet, koji se upravo Tebe tiče, Tvoje stvarnosti; i Ti postupaš s njom sa strahopočitanjem, koje dugujemo svim činjenicama. Priznajemo ih i puštamo da postoje, ukoliko se nameću svojom nutarnjom nužnošću. Sva mudra i učena i bučna pitanja o smislu i pravu rata, sve sobne teorije o ratu, gnjave Te: rat jest! Mi hoćemo tako da uočimo njegovu stvarnost i da prije licemjernom važnošću i tako na oko proučimo njegovo pravo! Uvijek sam se stidio, kad sam brbljao i djetinski pitao, kad će rat kraju doći, ili šta bi se moglo reći o belgijskom ili poljskom pitanju. Tu bi se Tvoje oči začuđeno zagledale u daljinu, kao da bi moje pitanje dolazilo k Tebi iz velike daljine i Tvoje bi oči govorile: »A to, — to je nešto drugo, to — nije ništa, za to se zanimaju u jednoj zemlji koja je za me izgubljena; kod nas vani nije o tome bilo govora«. Pa, o čemu se kod vas vani govori? Vi ne radite i ne govorite o tom, vi nemate umjetno razmahanog htijenja, kao što udžbenici naučavaju; vaše htijenje znači već raditi, znači činiti zapovijeđeno, posebno, neizbježivo, znači cijeniti stvarne potrebe, šutke i bez namještenja stupati pred njih ili bolje sve to k sebi privući ili pustiti jednostavno da mimo prođe, kako već hoćete.

Mirno i krotko gledaš svu stvarnost i zamrljane lokve i blatne vulkane, koji nagrđuju Božji svijet, i

vječne obmane njegovih duginih boja. No ipak to ne znači da bi Ti oholom i stoičnom umišljenošću podnosio svijet i njegov rat; ne ovako podnositi Ti ćutiš da nemaš pravo i da nisi na to pozvan, jer to je već jedno proklestvo. Ti sebi ne prisvajaš pravo da sudiš i osuđuješ, da se gnjeviš i ljutiš; Ti na sve šutiš, što ne razumiješ i što Ti se ne dopada. Pa i same volje da popravljaš svijet nema kod Tebe. sva tvoja volja gori u Tebi bez dima, ne bukteći; to je volja biti i raditi tako, kako Ti je dano. Ti ne želiš brati smisao i plod Tvoga života. Ali upravo usred ovog ćutanja svih zahtjeva, krijesi se iz Tebe svijetlo i toplina, po cijelom prostoru, koji Te okružuje; bolji, topliji i čišći svijet počinje nježno klijati, svuda gdje Ti govoriš ili šutiš! Ti slutiš u poniznoj stidljivosti, da si Ti nešto svome drugu. Dapače da si mu mnogo, a kad tako i ne bi bilo, Ti ne bi htio biti drugačiji! I Ti se na druga ne bi ljutio, što mu ništa nisi ili što mu ništa ne daješ. Da, vidiš, tako je Tvoja volja za osvajanjem svijeta postala tiha; moglo bi se gotovo misliti da je ona zaspala ili umrla. Ali ona živi, snažno živi, kao mladi div, samo nije više glasna, ali tim snažnije djeluje, kao igrajući se posve lagano i mirno giblje udima. Kadgod bi kući dolazio, prigledao bi nasade svoje mladenačke marljivosti, gdje sada mlađi drugovi upravljaju baštinom, koju si Ti položio, tamo se je Tvoj duh po prvi put u slobodnom stvaranju, u krugu mladih drugova ispoljio i priopćio, u krugu čistoće i uzoritosti. A sada

kadgod kući dođeš prigledaš ih, no bez mnogo riječi, slično kao kad marljiva majka pokatkad baci od rada brzi, šutljivi pogled na dijete, plod i baštinu njene mlade ljubavi, upitno i brižno, sigurno i mirno. Da, po tom sam upoznao Tvoju volju koja je postala muževnom, pravog diva, koji ne juriša i ne galami, ali niti lijeno i besposleno spava. O kako ova mirna i djelotvorna volja, ovo nevidljivo i nečujno a ipak neodoljivo sveprodorno djelovanje slično izgleda nepomičnom djelovanju Božjem!

Kako Ti je samo uspjelo, što ne uspijeva nijednom razumu koji umuje: sjediniti šutnju i stvaranje, hrabrost i poniznost, odvažnost i čednost? Kako si izbjegao robovanju ugodnostima, koje nas zaslijepljuju lažnom bliještavošću? Ti znaš šta znači vrenje krvi i duše, a šta znači i tišina vjetra; no tiho šuljanje volje i divlji juriši požuda, ostavljaju Te jednako nepomičnim. Samo nužnost, koja se nalazi u dnu stvari i događaja, jedino prava, vječna i nepomično mirna nužnost ima pravo da Te obuzme i Ti se njoj podvrgavaš. No ona je nešto posve drugoga, nego malo iverje potreba, što nas draže i muče kao trnje u potplati. Naši su nagoni i mušice i slučajnosti kao vrtlozi vode koji koga od nas pograbe i okolo ganjaju, bacajući nas uvijek u krugu gore i dolje, pa udaramo čas o pećinu, čas o visoko prijestolje valova, što oko nas plove. Ti ne ćeš da sve činiš, što drugi čine; Ti hoćeš da stojiš na svome mjestu, a ne na kome drugom. Ti si se oslobodio predrasuda i po-

stranih misli. Kako si samo prozreo nemoćnost ljudskog mnijenja! Ono bukti i nestaje, ono je slijepo, ludo i beznačajno. A i predrasuda koja prethodi zemaljskom užitku ne može Te očarati kao djecu, koja odmah i uvijek začuđena, sklapaju ruke pred svakim novim mjehurićem od sapuna. Ti ne pomičeš očima, Ti vidiš likove koji podražuju, ali ih i prozrijevaš, bistrovidno a ipak kao u snu vidiš točno, šta je iza njih; iza blistave prilike mjehurići sapunice! I tad se smješkaš kao zadubljen u čudne vlastite misli.

Ali grijesi zemlje? Nisi li odveć duboko i jasno pogledao u njihove valove, i poplavu prljavštine i bijede, što se svijetom valja pa Te je to možda obeshrabrilo? No kako onda može Tvoje oko još čisto gledati, kako da još djetinjski može sjati? Da, znam, Ti si kao jedva tko drugi patio u pogledu grijeha, i to je i sada još Tvoja najdublja i sveta bol. A ipak nema u Tvojoj duši ništa od licemjernog negodovanja i gnjevne revnosti. Ali tiha sjeta je tu i slutnja, kao rano jutarnje rumenilo, da to sve ništa ne znači spram dobrote i veličine Božje, da će sve to konačno proći: sila i surovost, tvrdokornost i nemilosrdnost, neljudska pohlepa i pijanstvo a i nepravda i vrijeđanje i osamljenost, koju sam doživljuješ! To sve također spada u nedostojnosti ovoga života, isto kao i kaljuža i blato na cesti i kal u lijevku. Čemu dušu blatiti i opterećivati mišlju na njih? Tako nema u Tebi nikakve pobune, nikakva gnjeva i gorčine.

Ali jednu nježnu i tihu znatiželju, običnu znatiželju djece, slušao sam katkad u Tvojim riječima. Kako će biti u satniji, kad se tamo vratim? I kako će se držati mladi drugovi? A kakva će biti smrt. koja me čeka? I tada znatiželja za stvari, koje za me još nisu ni shvatljive, za nenaslutiva čuda zemlje i neba!

Pa i »neprijatelju« obraćaš pogled ove znatiželje, što potajno raste. On je dio Tvoje stvarnosti. To su ljudi na drugoj strani žičnih zapreka, ali i oni su duše, drugovi, braća; Tvoji protivnici. Val svjetskog zbivanja baca Te proti njima, a njih proti Tebe, a vi se osjećate kao nutarnje povezani i povezani proti zajedničkoj sudbini. Vi ste kao dvije bratske lađe, koje su u istoj divljoj buri jedna na drugu nasrnule i sad se više ne mogu razići — one moraju jedna drugu razbiti. Šta može čovjek tamo preko, što mora na Tebe udarati, šta možeš Ti, što njega napadaš i ništiš? Ali »neprijatelj« u svemu! To je dio i val onog vječno zagonetnog mora, što oko Tebe šumi i s kojim moramo vrlo brižno i obzirno postupati, kao s ćudljivim djetetom. Ono uvijek nove podmuklosti i zlobe iznalazi. S blagom ironijom pomiješan je Tvoj posmjeh, kad o njemu govoriš. Ali za posmjehom stoji strašna ozbiljnost: neprijatelja se mora vrlo ozbiljno uzeti. Kao Ti, gleda i kormilar na lukavo izbačeni val, gleda na nj gnjevno se smiješeći a isto tako tvrdokorno i okrutno kao što i on njega pogleda svojim zelenim okom.

Prijatelju moje duše! Što trebamo činiti, kad opet bude mir i Ti se k nama povratiš? Ako se povratim? kažeš Ti. O, to je izdaleka doputovalo pitanje! Kako bih mogao znati i na njega odgovoriti? — Stoga oprosti mi na pitanju! Vidim, Tvoja duša gleda pogledom, koji izmiče vremenu. Ti predano gledaš na vječne stvari, — na sadanji čas i njegov sadržaj, na današnjicu, koja je uvijek silna i neiscrpivo duboka, kad god se sluči; za to nisu potrebni kakvi osobiti, kakvi takozvani svijetski događaji, kako mi to, gledajući kroz naučne naočale, nastojimo kazati. Svaka današnjica i njezino bogatstvo odsjev je Božje vječne današnjice.

Toj se današnjici Ti podaješ i ne gradiš više kule u zraku u satima i godinama koje Tebi ne pripadaju, one su još bez gospodara, može biti da Ti i pripadnu a možda i ne. Zato zasada nisu Tebi nikakvo gradilište. Graditi nacrte i gubiti se u budućnosti, to si Ti zaboravio, ali ne zbog umornosti ili što bi Te sumnja izjedala, nego zato, jer si u sadašnjosti našao veliki prostor i temelj.

Nije li možda u tom duboka i najdublja životna mudrost iskorišćavati čas? biti svijestan sadašnjeg časa? Ali tad sam se zapitao: je li ovaj život u času dovoljno pokretan i plodan i živ, da li dostaje danu i muci njegovoj? ova trpnja od blize stvarnosti, ovo pošteno snašanje najbliže dužnosti? ako više ne snujemo o budućnosti, ne pobojavamo se i ne brigamo, ako više ne iščekujemo lijepe i slatke stvari, koje bi

po tom trebale ili mogle biti? Ali oprosti mi, brate, tako Ti nisi mislio, to sam ja dobro vidio kod Tvog zadnjeg posjeta. Tada si došao u sjaj i vatru, kad smo slučajno govorili o prodoru Božjem u ljude i bogočovječjoj dobroti i apostolskom pomaganju, tad sam shvatio: sve vrijedno i veliko, ostalo Ti je velikim, dragocjenim, ali Ti si svoje vrijednosti poredao novim redom u svojoj duši. Bezuvjetno i izvorno i vječno pomakao si na prvo mjesto, a nuzgredne, izvedene stvari, kasnije ili kasno rođene stavio si na njihovo mjesto, kako to odgovara njihovoj starosti ili njihovoj mladosti. I tako sada također vidim, kako Ti budućnost može nešto vrijediti. Hoćeš budućnost, ali ne zbog nje same, ne kao oslobođenje od sadašnjosti i njene boli, ne kao pustolovinu i novost. Ti je hoćeš takvu, kakva je određena u vječnosti Tvoga uzora, koga kao zvanje nosiš svakog trena u duši i koji je u ratu samo bistriji i sjajniji postao: Tvoja briga za budućnost nadilazi vrijeme. Tada sam se opet postidio za se i za mnoge; mi smo stvarno jednodnevne muhe, koje kratkovidno vrebaju na jedan dan za drugim, koje sebi prosijecaju stazu kroz gustiš pojedinih dana, bijedno i korak po korak, besciljno i besmisleno, jedna ovamo, druga onamo. Nas je budućnost zatvorila i zadušila, mi smo se slijepili s njome i izložili smo se bez obrane njezinoj volji i podmuklosti. Ti si se međutim uspeo do visine Božje, gdje je samo vječna sadašnjost. Ti koracaš preko vječnih humaka, i sva Ti je budućnost u njima data,

ona trči za Tobom i baca Ti se pred noge, da preko nje koracaš, ona Ti se sama daje u vječnosti, koju posjeduješ u svojoj sutrašnjici, isto tako kao u jučerašnjici i današnjici: i zato ne trebaš trčati, da svoju budućnost dostigneš.

I sad mi je očevidno postalo, šta je Tebi Tvoja vjera. Nije za to, da jednu jedinu molbu pridoneseš, da izbjegneš pogibelji, ili da sebi stvoriš bogatiji život, da u boju i mukama i bolima imadneš utjehu ili nađeš spasonosnu misao u duši, da u času smrti budeš spašen — ne, to sve nije zadnji smisao Tvoje vjere, to Ti sve pada samo po sebi u ruke, od toga uzimaš, koliko upravo trebaš. Uvijek živo vrelo Tvoje pobožnosti puni i prepunja Tvoje posude, jedan gutljaj zadržavaš u svom vrču, a prekomjerni blagoslov puštaš da otječe. Koji je dakle duboki smisao Tvoje pobožnosti — smijem li pokušati riječima to zaodjeti, tu skrivenu i svetu tajnu Tvoje duše? Evo šta je: Tvoja Ti vjera nema šta dati, nego Ti joj daješ nešto pa i mnogo više nego nešto: sebe sama. Ti si se Bogu predao, to je eto. Ti si postao jedno s voljom Božjom. Bezglasno i bez krzmanja unišao si na tamna vrata, koja su ozbiljnija i tajnovitija nego sva vrata smrti; jer se otvaraju i zatvaraju zajedno s velikim brončanim vratima iza koje stoje i čekaju tajne Božje volje. Kroz ova vrata Ti si stupio — i sada slutim, odakle Ti dolazi mir usred rata, usred uzburkane boli, koja se do neba diže i vapi. Ja naslućujem duboka vrela u kojima dube nepomične

vode Tvoje duše. Počimam shvaćati ovo Tvoje jednostavno ozbiljno a ipak nasmiješeno »samo se po sebi razumije«, s kojim Ti, poput djeteta, koje ne zna za strah hodaš svojim junačkim koracima nečuvenim putevima. Prodro si u dno svih stvari, zato i stojiš tako sigurno i moćno na svojim nogama, zato se podaješ stvarima takvim vladanjem, koje sjeća na mir podatna Stvoritelja. Zapravo samo je Bog Tvoja stvarnost, ne samo Tvoja najčišća i najbolja, već potpuna Tvoja stvarnost, ona je carstvo u kome si Ti doma i samo od njega dolaziš k svim ostalim stvarima, koje su oko njega, dolaziš časovima koji Te okružuju svojim strašnim štropotom. A kada se ovim časovima predaješ, onda je to osobiti slučaj Tvoga stajanja u velikoj stvarnosti Božjoj. Zaista Ti stojiš u sredini, iz koje dolazi sva svjetlost i u kojoj nema sjene, postao si također providan i stoga i sve ognjene i tamne zrake prolaze kroz Tebe, a da nikakva sjena, nikakva mutnost ne ostaje u Tebi, ma što doživljavao i trpio i stvarao. Tvrdo stojiš kao eter svijeta, koga je Bog razapeo u velikom prostoru te ga sve zemaljske i nadzemaljske bure privode svjetlonosnim glasovima.

Tako si sad zreo postao: u Tebi je blaga, dobrostiva zrelost plodne jeseni, zrelost iskustva i nutarnjeg razvitka, zrelost, kakvu daje život onome, kome se otkriva u svojim temeljima. Tvoja zrelost nije gnjiloća razuzdanog, prezasićenog, razočaranog čovjeka, nije umornost iscrpljenih ljudi. Tako si po-

stao tvrdim, čovjekom već u svojim mladim godinama, i jaki mir počiva iza Tvog lica, bilo da misleći šuti, bilo da se djetinjski — dobrostivo smješka. U Tebi je čvrstoća, čvrstoća čovjeka, koji zna i hoće, koji je siguran i zaštićen, koji posjeduje vječnost. Ali Tvoja čvrstoća nije kruta i bez osjećaja, nije oklopljena kao mir lijenih oklopljenih životinja, nije hladan i bez života, kao lješinasta ukočenost stoika, to nije ni besposleni, neradini mir. Ne, u Tvojoj je duši žarko htijenje i nada, što do neba klikće; Ti ne mjeriš ove vrednote ništetnostima, Ti ne zastaješ kod prolaznih stvari, Ti si postao veliki izbirač u darivanju svoje ljubavi. I pobožan si postao, ako Ti to smijem reći, moj najdraži, kao dijete, kao čovjek, koji se je Bogu posvetio, kao čovjek kojemu je sam Bog došao. Tko bi to mogao pobliže razjasniti? Tu su sve naše riječi uzaludne i nekorisne. I takav si postao u ratu. Je li trebalo rata, da Te tako preobrazi? Rat nije Tvoj Otac, koji Te je stvorio, kako bi njega zločesta trebalo? Ali on je bio Tvoj strašni odgojitelj. Dakako, čovjek kao Ti nađe uvijek i svuda odgojitelja koga treba; a kad nije rat, onda je to mir, jedna duša kao Tvoja pribavlja sama sebi svoga učitelja, ona uči u svakoj školi, raste na svakom tlu, jer je izabranica Božja.

*

Sad si opet otišao. Nepregledno jato crnih bubnjara povlači se Europom, oni bubnjaju i bubnjaju ognjeni ples, nečuveni počasni ples, žalosni ples Europi u času, kad je se u grob nosi. Ti čuješ ove žalosne plesove i bubnjanje na vatru: oni se tiču i Tebe. Jer i Ti još moraš pasti. Svi najbolji moraju pasti, ako ne danas, onda sutra, ili u slijedećoj godini. Jer more će se krvi još proliti do sunčanog izlaska, a more hoće da ga hrane mnogi potočići.

I sad se rađa u meni veliko strahopočitanje i topla ljubav prema Tebi i Tvojim drugovima. Ne samo zbog toga što vi trpite, nego zbog toga, što je takva tajanstvenost oko ljudi! Svijet je nemalo sklon da se natiskuje oko ljudi i nikud ne hrli njegova misao i njegova ljubomora, nego čovjeku. Silne množine svijetla i tmine hrvu se za nj, za to da ga posjeduju! On je pronađen vrijednim da podnosi sudbinu, on jedini. Iza vanjskih događaja djeluju sile koje su se na nj okomile, koje gorljivom požudom osluškuju, vrebaju, progone njegov život i smrt. Napeto, bez daha čeka svijet sakriven iza zastora i tamnih stijena na njegov dolazak i hod, stajanje i padanje. Časovi su to tmurne ravnodušnosti u vama, kazao si mi, kad ste tako tamo odilazili, u prašini i vrućini, pognute glave, nijemi i tupi. Ali nevidljivi svijet iza tamnih stijena nije tup i on ne spava. Jedan mučenik je bez svijesti dovučen, njegovo je tijelo izmučeno, njegovo oko već pomućeno, njegova duša obuzeta snom, a međutim je on cilj i cijena silovitog, odlučnog boja; pridušena slavodobitna vika čeka već na to da prodre nevidljive skupine vojske, bez daha slijede njegovo povlačenje, gledaju puni poštovanja i znatiželj-

no njegovo blijedo lice i njegovu dušu koju već obuzima smrtni san.

Tako je također i s Tobom i s Tvojim drugovima. U jednom vrtoglavom jurišu, koji na Božjem gumnu bjesni, biti će plemenita pšenica očišćena a pljeva vjetrom raznešena. Znaš li, moj prijatelju i brate, jedno očišćeno zrno pšenice, vidim kako i u Tebi umirući niče. Da si mi zdravo!

31. pismo

NE ZNAJUĆI POMILOVAN.

Dijete milosti! Da, na Tebe mislim s ovim nagovorom, na Tebe! Ti si se sam nazvao »prepalim djetetom« — sva druga imena koja si sebi već dao ne ću ni da nabrajam. No ja te poznajem samo pod imenom »dijete milosti«. Ti dakako ne znaš za ovo ime, osobito ne sada, jer se »posve smrklo«. Ti pridodaješ odmah: »Ali da ja hoću k Bogu, koji nas je stvorio sebi za ljubav, to je ipak jasno«. O Ti dijete svjetlosti! Dugo to nije svima ljudima jasno. Bogu ću zahvaliti, da je barem Tebi jasno postalo i da Ti je još uvijek jasno, pa i sada u Tvome mraku.

Ali znaš li, zašto ja zapravo Tebe nazivam »djetetom milosti«? Upravo mrak, koji Te je mučio, postao mi je dokazom Tvoga pomilovanja, jer Ti je iz ovog mraka sinula tajna poniznosti, pouzdanja i ljubavi. Ti ne znaš više, šta si pisao, vjerojatno od nesvijesne sreće, tako da pišući sam nisi naslućivao svu dalekosežnost svojih riječi i svoga mišljenja. Zato ću Ti Tvoje vlastite riječi opetovati, da Ti pokažem, što Ti je božanski Duh tješitelj dao, da i Ti to svijesno primiš u svoju dušu, da to njeguješ i čuvaš, da Te ni opasne knjige ni opasni ljudi, »koje ta-

mo cijene kao duboko pobožne i svete« nikad više ne mognu smutiti.

»Vi znate, pisao si, da ja ne volim izraze, prah, crv i gmaz: ja ne vidim, da je time izraženo ono što sam svome Stvoritelju, svome Bogu: znam da mnogo toga zanemarim, mnogo toga slabo učinim, ali ne mogu stoga ipak da sa strahom mislim na Boga. Mnogo je puta tako da bi čovjek zadrhtao, ali ne iz bojazni, nego više od premoći Božje. Vidite, kad bih napustio sve veselje, potpuno se umrtvio, samo najpotrebnije govorio itd., da li bi svome Bogu imao više konačno dati kao najmanje stvorenje, koje hoće da ga ljubi i samo ljubi, beskrajno za njim žudi i koje jednostavno hoće da s njime živi? Ja sebi prisutnost Božju ne mogu zamisliti kao nešto teško i zamršeno. Ja to sebi zamišljam, da, kako bi kazao, jednostavno i naravno, jer mi ipak svakog časa nitko ne može biti bliži od njega. Tako se branim od ljudi, koji hoće da me uče drugom putu i hvatam se Boga stvoritelja i ljubavi Spasiteljeve. No konačno su me ipak pritisli i sad mi ne ide dobro; moram sebi reći, da oni u mnogočem imaju pravo: ja hodam okolo slijepo i lakoumno i kad samo pomislim šta bi sve bolje mogao činiti, na koliko bi toga trebalo paziti a možda također i ispovijedati, onda me bude posve strah. Ali ja ne mogu da sebi istodobno zabranim i uzdam se u ljubav Božju, u njegovu pravednost i svetost kad na to mislim, moram odmah

misliti i na to da je Isus posrednik između nas i Boga. Kažite mi, je li to sad vrlo lakoumno?«

Ne, dijete, to nije lakoumnost, nego milost! Ali nemoj msiliti, da bi htio Tvoje pogreške zatajiti ili umanjiti! Ne, ja sam već i Tvog mišljenja, da je Tvoja duša »posve sivi miš«, da je u Tebi puno ružnog i malog, više nego to ljudska usta i mogu reći. Ja sam Ti već često i dovoljno kazao, da si neobuzdan, prkosan, pun nestašne nestrpljivosti, neuravnotežen i nezreo i da si usprkos Tvojih dosta brojnih godina još prilično bedast. Da, da, opet naboravaš Tvoje čelo! Budi samo miran, možeš mi ipak vjerovati, da ja podnosim izgled Tvoje duše, kakav ga Ti Bogu povjeravaš. I to je upravo čudo milosti u Tebi, koga samo velike duše, veće nego Ti teško i rijetko uzmognu vjerovati: vjerovati, da je Bog tako prostran, velik i pun razumijevanja da ni »sivog miša« ne prezire, da mu se ni on ne gadi.

Da, kažeš Ti (odnosno kažu Tvoji sveti mučitelji), ali ja takav stojim pred Bogom, upravo takav! Je li i to milost ili je to moja tvrdoglavost? Da, dijete, i to je milost! Jer vjeruješ Božjim očima, da one tako mnogo mogu podnijeti te stoga i ne pokušavaš, da se pred njima sakrivaš iz bojazni i tajnog prkosa, pa zato i ne gledaš da im izmakneš umanjujući sama sebe. To čine mnogi, koji se pred Bogom marljivo grde, da ga time prisile da ih uzvisi i kasnije umanjenje ukloni, ili jer misle da će tim svoju stvarnu sićušnost moći prikriti. Ti znaš da Te Bog poznaje i

tako stojiš šuteći pred njim i ne trebaš ni kazati: vidi, takav sam ja! Jer to bi već bilo ispričavanje. On je tako velik, a Ti si tako malen, da kod njega nikakvo ispričavanje nije prikladno. No čovjek se može umjetno ne samo riječima nego i djelima ispružiti i podići se na nožne prste, da nešto većim izgleda. Pred Tvojim Bogom treba da i ovo htijenje da malo veći budeš prezreš, jer sve, što bi mogao na se uzeti i učiniti umjetno traženim djelima ne će Te ipak bitno većim učiniti tako da bi u jutarnjem sjaju zvijezde mogao onda doseći onoga koga ljubiš.

Nemoj opet tako navoravati svoje čelo, znam već da imaš pitanje kome nije udovoljeno. »Trebam li onda sebe jednostavno ovako pustiti ići? Ne mogu li ništa uraditi za Boga Oca, koga bih htio da obradujem? Ništa ne činiti, nego jednostavno biti tu kao mali divlji cvijet?« Ti ipak možeš i trebaš vrlo mnogo činiti, jer Ti Bog vrlo mnogo posla daje. Nema li on mnogo slugu i službenica? Ti si među njima. I ako je netko nekoristan sluga ili siromašna služavka, slabih sila, koja radi negdje daleko od velike kraljevske dvorane, u sivoj radnoj haljini, svi ipak imaju nešto raditi. I Ti! A nije li Tvoj posao ljepši nego posao mnogih Tvojih služničkih drugova? Nemaš li da se trudiš oko ljudi koji Te trebaju? To je istina mali krug, i što Ti radiš to bi mogli raditi i drugi, možda još bolje, ja to priznajem, ali ovih drugih za sad nema, nego je Tebe i samo Tebe Bog postavio za djecu Tvoje majke i za još nekoliku djecu Tvoga

naroda, kojima bi svaki dan Tvoje najbolje htio da dadneš. Dakako, ne znaš opet šta daješ i kako pomažeš. Ti ne poznaš svoje vrijednosti u velikom kućanstvu Božjem. Pričinja Ti se sve što činiš nebitnim i neznatnim. Nije vrijedno riječi! A neprestano Ti se iz duše uzdiže žudnja da konačno jednom nešto spomena vrijedno učiniš ili žrtvuješ. A vidi, upravo Te stoga zovem »djetetom milosti«, jer si sam sebi umotan u tamu pa stoga neprestano u sebi samom i svojoj sadašnjosti premišljaš i tražiš izlaz. Kada je pravo dijete milosti bilo samo sobom zadovoljno? Upravo ovo zadovoljstvo postavljalo bi granice milosti.

Ti misliš sada, da ja ipak još nisam shvatio najdublji uzrok Tvoga nezadovoljstva. Da, ima nešto, što bi se teško moglo kazati — hoću samo da to jednom oporo i glasno natuknem. Ti si nezadovoljan sa samim Bogom, jer Ti ne dariva pomilovanja kako si ga sam sebi zamislio. Šta mislim, to ću Ti opisati riječima, koje je jednom upotrebila jedna Tebi slična duša: »Razumijete li patnju moga života? Za Bogom gladuje moja duša; ali se moj život stavlja sad sa svojim zahtjevima, između mene i Boga, ne doduše kao pregrada, koja potpuno rastavlja, ali ipak kao zapreka, koja ne dopušta da se duša svome Bogu poda tako kako to ona zahtijeva. Ne tuži li se sv. Ignacije: »Kako mi je ogavna zemlja, kad na nebo pogledam?« Ne priznaje li on time, da je ovo posredno služenje Bogu u doticaju sa zemaljskim stvarima manje savršeno sredstvo sjedinjenja s Bo-

gom, nego neposredno uronjavanje u blaženu bit Božju? Ja znam, odgovor na ovo pitanje glasi: glavno je junačka odanost, bez obzira na to, da li je time zadovoljena ili ne neka vlastita sklonost, pa bila ma kako čista! To mi je jasno, ali srce gladno Boga, sa svojom težnjom za zavičajem, ne može da se time zadovolji«.

Dijete nije li u ovom i Tvoja posljednja i najveća žalost? Bog te zadržava još daleko, ne pušta Te da dođeš tako blizu, kao što Te srce vuče, on Ti izmiče, on se uklanja Tvome zagrljaju. On Te zaposluje u stvarima koje Ti izgledaju sporedne i nevažne u poredbi s ovom velikom mišlju Tvoje ljubavi, koja Te svega ispunja. Bog ne žuri i drži Te tamo, on Te ostavlja samog, on te pušta da uzaludno prosiš i ne će da udovolji Tvojim zahtjevima. Nije li to? Dijete, onda ću Ti nešto kazati: Bog je veliki umtjenik u umijeću ljubavi: ukoliko Te ne će da čuje, povlači se od Tebe, zaustavlja Tvoju ljubav, dok se konačno iz Tvoje duše ne izvine jedan jedini pravi vapaj, koga će onda Bog sam, ushićen i dirnut uslišiti.

Ali, mniješ Ti, kad bi se to samo uvijek moglo znati! Ti nikada ne znaš nijesi li možda Ti sam skrivio tu njegovu udaljenost i hladnoću, njegovu zatvorenost i nepristupačnost; da možda ne uskraćuješ neku žrtvu, zanemaruješ koju dužnost? Nikada ne znaš je li Ti potpuno dobar, još dobar i opet dobar, ne stoji li ipak kakva sjena između Tebe i njega? Da, dijete, tu Ti se dalje ne može pomoći. Božji učitelji govore o tami vjere, a ona je zaista bolna stvar. No postoji i tama ljubavi i ona je od svega gorkoga najgorča. Veseli se, dijete, da je Tvoja ljubav već tako velika, te već znaš i za bol ljubavi; daj Bože, da samo bude dosta velika i teška! Nema ništa ljepšega od smione tjeskobnosti, bojažljiva pouzdanja, junačke poniznosti, kojima se prava i čista ljubav daje onom koji ljubi!

Tako, dijete, to je sve, što o Tvom milosnom putu k Bogu znam reći. Kad je Isus odlazio, imao je još mnogo toga kazati, jer je bio bogat. Ja sada nemam ništa više da reknem — osim jedne male riječi Tvome i mome Ocu: »Naš nebeski Oče! Neka bude Tvoja volja na nebu i na zemlji, za svu djecu Tvoje milosti!«

SADRŽAJ:

ISPRAVI:

Na str.	redak		mjesto:		treba
5.	redak	4. ozgo	mjesto:	*Mnoga*	treba **Da, mnoga**
6.	„	9. ozdo	„	*iskreno*	„ **skriveno**
7.	„	1. ozgo	*Od duše k duši* nepotrebno		
7.	„	9. „	mjesto:	*mo*	treba **mi**
37.	„	4. ozdo	„	*upadeš*	„ **upadneš**
45.	„	9. „	„	*plođujući*	„ **oplođujući**
59.	„	9. „	„	*donjeti*	„ **donijeti**
67.	„	3. „	„	*naizgubljenijim*	„ **najizgubljenijim**
70.	„	8. ozgo	„	*najstvetijim*	„ **najsvetijim**
77.	„	3. ozdo	„	*djeljuju*	„ **djeluju**
106.	„	1. „	„	*moć-*	„ **moćna**
179.	„	1. ozgo	„	*o tajni o*	„ **o tajni**
188.	„	2. „	„	*svjetilnog*	„ **sjetilnog**
222.	„	11. ozdo	„	*ljudkosti*	„ **ljudskosti**
234.	„	1. „	„	*polovi*	„ **plovi**
252.	„	13. „	„	*umtjetnik*	„ **umjetnik**

TISAK NARODNE TISKARE, ZAGREB, KAPTOL 27.